

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

HAKKÂNÎ'NİN “MANZÛME-İ NASÂYİH” ADLI ESERİNDE
MANZUM ÂYET VE HADİS YORUMLARI
(İNCELEME-METİN)

Yusuf ATASEVEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Ahmet SEVGİ

KONYA 2015

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

HAKKÂNÎ'NİN “MANZÛME-İ NASÂYİH” ADLI ESERİNDE
MANZUM ÂYET VE HADİS YORUMLARI
(İNCELEME-METİN)

Yusuf ATASEVEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Ahmet SEVGİ

KONYA 2015

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Yusuf ATASEVEN		
	Numarası	144201001014		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı/ Türk Dili ve Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet SEVGİ		
	Tezin Adı	Hakkânî'nin "Manzûme-i Nasâyih" Adlı Eserinde Manzum Âyet ve Hadis Yorumları (İnceleme-Metin)		

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riâyet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin İmzası

T. C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Yusuf ATASEVEN		
	Numarası	144201001014		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı/ Türk Dili ve Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet SEVGİ		
Tezin Adı	Hakkânî'nin "Manzûme-i Nasâyah" Adlı Eserinde Manzum Âyet ve Hadis Yorumları (İnceleme-Metin)			

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Hakkânî'nin "*Manzûme-i Nasâyah*" Adlı Eserinde Manzum Âyet ve Hadis Yorumları (İnceleme-Metin) başlıklı bu çalışma / /2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı/başarısız bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir/reddedilmiştir.

Unvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
--------------------	--------------------	------

ÖNSÖZ

Klasik Türk şiirinde mesnevî nazım şekli hemen her devirde şairler tarafından kullanılmış ve bu nazım şekliyle birçok eser ortaya konulmuştur. Mesnevî nazım şekliyle meydana getirilen bu eserlerin sayılarının fazlalığından dolayı Mesnevî Edebiyatı tanımlaması da kabul görmüştür.

Bugün yapılan çalışmalara baktığımızda mesnevî şeklinde yazılmış türlerin birçoğu üzerinde çalışma yapılarak ilim âlemine sunulduğu görülmektedir. Ancak hâlâ nice eser, üzerindeki tozun kaldırılıp gayretli çalışmalar neticesinde bilinmeyi, tanınmayı, amacına hizmet etmeye devam etmeyi beklemektedir.

Tanınmamış bir müellif olan Hakkânî'nin “Manzûme-i Nasâyih”i de gün yüzüne çıkmayı bekleyen eserlerden biridir. Çalışmamız bu yüzden biraz daha heyecanlı olmamızı sağladı. Eserin tamamının hacimli olması, bir yüksek lisans tezinden fazlasını gerektirdiği için eserin manzum âyet ve hadis yorumları kısımlarını hazırlamayı uygun bulduk. Bu bağlamda âyet ve hadislerin bu manzum esere etkisini araştırdık, Hakkânî'nin âyet ve hadisleri nasıl yorumladığını inceleyerek çalışmamızı ortaya koymaya gayret ettik.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır.

“Giriş”te nasihatnâme türünü tanıtarak bu türün doğuşu ve gelişimi ile ilgili yapılan çalışmalardan örnekler verilmiştir. Nasihatnâmelere kaynaklık etmesi bakımından ikinci başlık olarak da “Klasik Türk Şiirinde Âyet ve Hadisler”in öneminden bahsedilerek bu kaynakların edebiyatımızda oluşturduğu türlerle ilgili bilgi vermeye çalışılmıştır.

Tezimizin birinci bölümünde Hakkânî ve eserinden, esere ait nüshaların tavsifinden bahsedilerek nüshalar arasında bölümlerin işleniş açılarından benzerlik ya da farklılıkların görülebileceği karşılaştırmalı bir tablo sunulmuştur.

İkinci bölüm asıl çalışma alanımızı oluşturan kısımdır. Bu kısımda eserde hangi âyet ve hadislerin yorumlandığı ve atıfta bulunduğu verilmiştir. Daha sonra

eserin müellifi Hakkânî'nin, gerek atıfta bulunduğu gerekse başlıklar halinde vererek yorumladığı âyet ve hadislere bakış açısı ve yorumlama tarzı incelenmiştir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde esere ait şekil özelliklerinden kafiye, vezin, dil ve imlâ özellikleri incelenmiştir.

Dördüncü ve son bölümde ise Manzûme-i Nasâyih'in başlıklar halinde verilen âyet ve hadis bölümlerinin çeviri yazılı metni sunulmuştur.

Tezimiz sonuç ve bibliyografya ile tamamlanmaktadır.

Öncelikle akademik hayata dair bakış açısı kazanmamı sağlayan, hiç beklemediğim anlarda arayarak yeni bir fikirle heyecanımı hep diri tutan ve çalışmamda beni gayretlendiren kıymetli hocam Prof. Dr. Ahmet SEVGİ'ye, bu çalışmayı hazırlarken sık sık kapısını çaldığımda benden yardımını esirgemeyip tahammüllerini sonuna kadar zorlayarak sorularıma cevap veren kıymetli mesai arkadaşım ve hocam Yrd. Doç. Dr.Hakan SEVİNDİK'e ve eserlerinden faydalandığım hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca burada adını anmadan geçemeyeceğim, eserin Kıbrıs nüshasını bulup bana ulaştıran Zeynep KOYUNCU hanımefendiye en derin şükranlarımı sunarım.

Yusuf Ataseven

Konya 2015

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Adı Soyadı	Yusuf ATASEVEN		
Numarası	144201001014		
Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı/ Türk Dili ve Edebiyatı		
Öğrencinin	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet SEVGİ	
Tezin Adı	Hakkânî'nin "Manzûme-i Nasâyih" Adlı Eserinde Manzum Âyet ve Hadis Yorumları (İnceleme-Metin)		

ÖZET

Bu çalışmanın ana konusunu adına daha önce rastlanmamış Hakkânî'ye atfedilen *Manzûme-i Nasâyih* adlı eserde manzum âyet ve hadis yorumlarının bulunduğu bölümlerin çeviri yazılı metni ve incelenmesi oluşturmaktadır.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde klasik Türk şiirinde nasihatnâme geleneği ana hatlarıyla tanıtılarak bu geleneğin örneklerinden bahsedilmiştir. Bununla birlikte klasik Türk şiirinde âyet ve hadislerin önemi anlatılarak, en çok kullanılan âyet ve hadislerden örnekler verilmiştir. Birinci Bölüm'de Hakkânî ve eseri hakkında bilgi verilmiş, eserle ilgili elimizde bulunan nüshalar tanıtılmıştır. İkinci Bölüm'de eserde geçen âyet ve hadisler gösterilerek Hakkânî'nin bunları yorumlama usulüne değinilmiştir. Üçüncü bölümde söz konusu eserin şekil özellikleriyle ilgili bilgi verilmiştir.

Tezimizin son bölümünde eserde çalışmamızı oluşturan 961 beyitten oluşan çeviriyazılı metne yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Nasihatnâme, Âyet, Hadis, Hakkânî, Manzume-i Nasâyih.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Adı Soyadı	Yusuf ATASEVEN		
Numarası	144201001014		
Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı/ Türk Dili ve Edebiyatı		
Öğrencinin	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet SEVGİ	
Tezin Adı	Hakkânî's poetic verses and hadiths interpretation on Manzûme-i Nasâyah (Analysis-Text)		

ABSTRACT

In this thesis, previously unknown Hakkânî's poetic verse and hadith interpretations in his work *Manzûme-i Nasâyah* are examined. In the Introduction of this four part study, the tradition of nasihatnâme in the classical Turkish poetry is introduced with its main courses and the examples of this tradition are discussed. In addition to this the importance of verse and hadith in the classical Turkish literature is emphasized and at the same time mostly used verse and hadith examples are given. In the first Chapter, information about Hakkânî and his work is set down in terms of the presentation of the present transcripts. In the second Chapter, the relevant verse and hadith from the work is shown and Hakkânî's way of interpreting them is inquired. In the third chapter information about the style of the referred text is given. In the last chapter the translation of the subject matter of our work which consists of 961 verses is included.

Keywords: Classical Turkish Literature, Nasihatnâme, Verse, Hadith, Hakkânî, Manzûme-i Nasâyah.

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası	i
Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
KISALTMALAR	ix
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ.....	x
GİRİŞ	1
1. KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE NASİHATNÂME	1
2. KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE ÂYET VE HADİSLER.....	5
I. BÖLÜM	15
HAKKANÎ VE ESERİ.....	15
A. HAKKÂNÎ VE MANZÛME-İ NASÂYİH.....	16
B. ESERİN MUHTEVASI	17
C. ESERİN İKİ NÜSHASININ ŞEKİL VE MUHTEVASI	19
D. NÜSHA TAVSİFİ	30
1. Bursa Nüshası:.....	30
2. Kıbrıs Nüshası:.....	31
II. BÖLÜM	32
AYET VE HADİSLER	33
1. Eserde Geçen Ayetler.....	33
2. Eserde Geçen Hadisler.....	39
3. Hakkanî'nin Âyet ve Hadisleri Yorumlama Usulü.....	41
a. Başlıklarda Âyet Veya Hadisin Yazılıp Beyitlerde Yorumlanması.....	41
b. Beyitlerin İçinde Âyet Veya Hadisten Mealen Bahsedilmesi	42
c. Âyet veya Hadislere Kısmen İktibas Yapılması	48
III. BÖLÜM.....	52
ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	52
A. VEZİN	53
B. KAFİYE	55
C. DİL VE İMLÂ ÖZELLİKLERİ.....	57
IV. BÖLÜM.....	61
METİN	61

SONUÇ	135
BİBLİYOGRAFYA	137
MANZÛME-İ NASÂYİH'İN NÜSHA ÖRNEKLERİ	140
A BURSA NÜSHASI	141
B. KIBRIS NÜSHASI	146
ÖZGEÇMİŞ	153

KISALTMALAR

age. : Adı geçen eser	Ktp. : Kütüphanesi
agm. : Adı geçen madde, makale	M. : Milâdî
agt. : Adı Geçen Tez	MEB : Millî Eğitim Bakanlığı
AKM : Atatürk Kültür Merkezi	mm : Milimetre
b. : Beyit	Nu. : Numara, numarası.
bkz. : Bakınız	s. : Sayfa
B. : Bursa Nüshası	S. : Sayı
K. : Kıbrıs Nüshası	SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü
bsk. : Baskı	TDK : Türk Dil Kurumu
C. : Cilt	TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
DT : Doktora tezi	Ü. : Üniversitesi
DTCF : Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi	vb. : Ve benzeri
Ş. G. D: Şeyh Galib Divanı	vr. : Varak
Y. E. D: Yunus Emre Divanı	YLT : Yüksek lisans tezi
B.S : Beyit Sayısı	D : Divan
H. : Hicrî	
H.z. : Hazret-i	
h.zl. : Hazırlayan/lar	
İA : İslâm Ansiklopedisi	

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ا	a, ā; e	ر	r	ف	f
ب	B	ز	z	ق	ḳ
پ	P	س	s	ك	k, ñ
ت	T	ش	ş	ل	l
ث	ṣ	ص	ṣ	م	m
ج	C	ض	d, z	ن	n
ح	ḥ	ط	ṭ	و	u, ū, ü
خ	ḫ	ظ	ẓ	ه	h; a, e
د	D	ع	‘	ی	y; ı, ĩ, i
ذ	ẓ	غ	ğ	ء	’

GİRİŞ

1. KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE NASİHATNÂME

Nasihatnâmeler, toplum yapısında meydana gelen bozulma ve aksaklıkları tespit edip gidermek; insanları iyiliklere sevk edip kötülüklerden alıkoymak amacıyla yazılan, ağırlıklı olarak ahlakî didaktik eserlerdir. Bu eserlerde ahlakın yanında dinî, siyasî, içtimai, iktisadi vb. konular üzerine fikirler genellikle telkin edici bir üslupla muhataplarına aktarılır. Nasihat kitapları manzum ve mensur olabildikleri gibi her iki biçimin karışımı şeklinde de yazılabilmektedirler.

Nasihatnâmeler yalnızca toplumun alt tabakaları için yazılmaz. İmtiyazlı ve saygın bir meslek grubunda olanlara, aydınlara, kalem ve kılıç erbabına yazılan nasihatnâmeler de bulunmaktadır. Ayrıca devlet idaresini elinde bulunduran padişaha, onun en yakınında bulunan sadrazam ve vezirlere; daha alt basamakta yer alan valilere, kadınlara, paşalara, rütbeli üst düzey asker ve yöneticilere hitap eden öğüt kitaplarına rastlanmaktadır.

Manzum nasihatnâmeler farklı nazım şekillerinde kaleme alınmakla birlikte çoğunlukla mesnevî nazım şekli kullanılarak yazılırlar. Mürettep bir mesnevide bulunan besmele, tevhid, münâcât, na't, sebep-i telif, ana konu ve hatime bölümlerini barındıran nasihatnâmelerin yanında mürettep olmayan öğüt kitaplarının yazıldığı da görülür. Doğrudan ana konu/ları işleyen genellikle başlıklar altında öğütler vermeyi amaçlayan nasihatnâmelerde öğüdün daha kalıcı ve etkileyici olmasını sağlamak amacıyla âyet ve hadislerden sıklıkla faydalanılır.

Dinin yasakladığı şeylerden, toplumun hoş karşılamadığı davranışlardan; kul hakkı, zina ve yalan gibi toplumu çürüten ahlâkî sıkıntılardan kişiyi kurtararak toplumsal sevgi, saygı ve barış düzenini sağlamak nasihatnâmelerin en temel amaçlarından¹. Özellikle devlet yöneticilerinin yönetimlerindeki aksaklıkları, sıkıntıları anlatmak, onları eleştirmek, bir anlamda da kendilerini görmelerini sağlayan bir toplum aynası olma amacını güden nasihatnâmeler de önemlidir. Bu yüzden açık, sade ve anlaşılabilir bir şekilde yazılırlar.

¹ Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s.180-182.

Nasihatnâme geleneğinin en önemli kaynağı dindir. Türkler Müslüman olduktan sonra nasihatnâme türünde eserler yazmaya başlamışlardır. Türk-İslam devlet geleneğinde ahlaki, dini, ilmî ve kültürel açıdan bireyin olgunlaştırılması, toplumsal hayat içinde sağlıklı bir şekilde yer edinebilmesi ve insanlığa katkı sunabilmesi için bu türden eserlerin sıklıkla yazıldığı görülür. Yazılan bu nasihatnâmeler, bilgi ve hikmetle yoğrulmuş eserler ve ahlak kitapları elden ele dolaşmış, meclislerde okunarak kuşaklara aktarılmıştır. Özellikle devlet yapısında sorumluluk üstlenenler toplumsal düzenin sağlanmasında rol oynayan bu eserlerden faydalanmışlardır. Şair ve müelliflerin bu yönelişlerinin sebebi İslam'ın nasihat dini olması, Kur'an-ı Kerim ve hadislerde iyiliği emredip kötülükten alıkoyan (emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i 'ani'l-münker) kişilerin övülmesi, o kişilerin kutlu kişilerden sayılmasının müjdelenmesidir.²

Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde insanlardan düşünceleri istenmiş, öğüt dinlemeyen ve ibret almayanların düştükleri kötü durumlar dile getirilmiştir. Mesela, Salih Peygamber'in Semud kavmine peygamberliğini anlatması, nasihat etmesinin bu kavim tarafından alaya alınıp dinlenmemesinden dolayı *"Artık Salih onlardan yüz çevirdi ve "Andolsun, ben size Rabbimin vahyettiklerini tebliğ ettim ve size nasihatla buldum. Fakat siz nasihat edenleri sevmiyorsunuz" (Araf 7/79) dedi."* Şeklindeki âyet ile Şuayb (a.s.)'ın kavmine verdiği öğütlerin dikkate alınmaması üzerine *"(Şuayb) onlardan yüzçevirdi ve dedi ki: "Ey kavmim! Andolsun, ben size Rabbimin vahyettiklerini ulaştırdım. Size nasihat de ettim. Şimdi ben, inkârcı bir topluluğa nasıl üzülürüm?" (Araf 7/93) mealindeki âyet, nasihati reddeden, öğüt almayan, inkarı seçen topluluklar için ibret verici âyetlerden bazılarıdır.*

Toplumların daha düzenli bir hal içinde yaşamalarını, insanların birbirlerine karşı sorumluluklarının olduğunu hatırlatan ve *"bir öğüt olarak indirilen"*³ Kur'an-ı Kerim'de nasihatın önemi de şu âyetlerle vurgulanmaktadır:

"Andolsun, düşünüp öğüt alsınlar diye o sözü (Kur'an âyetlerini) onlara peşpeşe ulaştırdık." (Kasas 28/51.)

² İskender Pala, *İslam Ansiklopedisi*, Nasihat mad., s.409

³ Tâ Hâ 20/3

Lokman Sûresi 31/13-19. âyetleri arasında öğüt konusu derin bir şekilde işlenmiş, adeta bir nasihatnameyi andırmaktadır. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'de bu öğütlerin düşünülmesi, idrak edilmesi ve ders alınması emredilmekte, insan düşünen bir varlık olarak uyarılmaktadır:

“Kör ile gören bir olmaz, iman edip salih ameller işleyen kimseler ile kötülük yapan da bir değildir. Ne kadar da az düşünüyorsunuz!” (Mü'min 40/58)

İslam dininine göre herkes birbirinden sorumludur. Bu nedenle iyiliği emredip kötülükten alıkoyanların halleri *“Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır.”* (Al-i İmran 3/104), şeklinde tarif edilmektedir.

Peygamber Efendimiz (s.a.s)'in *“Din nasihattir.”*⁴, *“Allah'ın en çok sevdiği kimse çok nasihat edendir.”* hadis-i şerifleri İslam dininde nasihatın önemini anlatarak, nasihatnâme kültürünü geliştirme adına yazılmış eserlere ilham kaynağı olmaktadır.

Bir manzum tür olarak nasihatnâmelerin ortaya çıkmasında Arap ve İran edebiyatlarında pend-nâme türündeki eserler etkili olmuş ve bu eserler divan şairi tarafından daha çok tercüme yoluyla nakledilmiştir.⁵ İslam coğrafyasında nasihatnâme türünün en önemli örneği Feridüddin Attar'ın *Pendnâme*'sidir.

Toplumların kültürlerinden doğan nasihatnâme köklü bir geçmişe sahip olup Doğu ve Batı kültürlerinden derin izler taşıyarak Osmanlı düşünce yapısının temelinde önemli bir yer edinmiş, asırlar boyu zevkle okunan bir tür haline gelmiştir.

Edebiyatımızda XI. yüzyılda atasözlerinin de bir öğüt niteliği taşıması sebebiyle pend-nâme örneği sayılabilecek⁶, Kaşgarlı Mahmud'un *Divân-ı Lügâti't-Türk*'ü, siyasetnâme türünün ilk örneği sayılan Yusuf Has Hâcib tarafından yazılan *Kutadgu Bilig*, XIII. Yüzyılda Yunus Emre'nin yazdığı *Risâletü'n-nushiyye*, Ahmed Fakih'in *Çarhnâme* adlı eserler ilk görülen nasihatnâme örnekleridir.

XIV. yüzyılda Hoca Mesud'un *Ferhengnâme-i Sa'dî* 'si, Emiroğlu Pîr Mahmud'un *Bahtiyar-mâme*'si, Refîî'nin *Beşâretnâme*'si, Ahmed-i Dâî'nin *Vasiyyet-*

⁴ Müslim İman 95/55, Ebu Davud 4944, Tirmizi 1990

⁵ Mahmut Kaplan, *Hayriyye-i Nâbî*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2008, s.5.

⁶ Canım, a.g.e. s.182

i Nûşirevân-ı Âdil be-Puseresî'i, Sinan Paşa'nın *Maârifnâme* adlı mensur nasihatnâmesi, Gülşen-i Saruhânî'nin *Dilguşâ*'sı bu türde yazılmış eserlerdir.

XV. yüzyılda nasihatname türündeki mesnevîler dönemin diğer edebî türleri içinde önemli bir yere sahiptir. Edebiyat tarihimiz içinde dinî-ahlakî-didaktik türdeki mesnevîlerin en çok ilgi gördüğü dönem de bu dönemdir.⁷ Eşrefoğlu Rumî'nin *Nasihatname*'si, Şeyh İbrahim Gülşenî'nin *Pendnâme*'si, *Sinan Paşa'nın Nasihatnâme*'si, dönemin göze çarpan nasihatnâmelerindendir.

Edebiyatımızın en parlak olduğu XVI. Yüzyılda diğer türlerde olduğu gibi nasihatnâme türünde de önemli eserler görülmektedir. Derviş Şemseddin'in Yavuz Sultan Selim'e sunduğu *Dehmurg* önemli bir nasihatnâmedir. Şah İsmail'in *Nasihatnâme*'si, Karamanlı Şeyh Cemâlî'nin *Nesâyihu's-sûfiyye fi'l-mevâizi'd-dîniyye*'si, İbrahim Gülşenî'nin nasihatnâmesi, Edirneli Nazmî'nin *Pend-i Attar Tercümesi*, Güvâhî'nin *Pendnâme*'si önemlidir. Hızrî'nin *Âb-ı Hayat*'ı, Muhyî'nin *Manzûme-i Tıbb*'ı, Askerî'nin cinsel unsurlar içeren *Pendnâme*'si, Zaifî Pir Mehmed'in *Bâğ-ı Behişt* adlı Bostan tercümesi, Cemâlî'nin *Risâle-i Durûb-ı Emsâl*'i, Şemseddin Sivâsî'nin *Mir'âtü'l-ahlâk ve mişkâtü'l-eşvâk* adlı mesnevisi, *Gülşen-âbâd*'ı ve *Nasihatnâme*'si, Emîrî'nin *Gülşen-i Ebrar ve Mir'âtü'l-ebâr* ile *Muhtârü'l-ahyâr*'ı, dönemin son eseri olarak da Âlî Mustafa Efendi'nin *Nushatü's-selâtîn*'i bu dönemde yazılmış nasihatnâme türündeki diğer eserlerdir.⁸

XVII. yüzyıla geldiğimizde nasihatnâmelerde devlet ve yönetim konularının ele alındığı görülmektedir. Livâyî'nin *Tercüme-i Pend-nâme-i Attar*'ı, Sâfî Mustafa Efendi'nin *Gülşen-i Pend*'i, Adnî Recep Dede'nin *Pendnâme*'si, Hasan Kâfî Akhisârî'nin *Usûlü'l-hikem fi nizâmi'l-âlem*'i, Veysî'nin *Hâbnâme*'si, Koçi Bey'in *Risâle*'si, Abdurrahman Abdî Paşa'nın *Pend-nâme-i Attar*'ı, Aziz Efendi'nin *Kânunnâme-i Sultânî*'si, Kâtib Çelebi'nin *Düstûru'l-amel li-ıslâhi'l-halel*'i, Hezarfen Hüseyin Efendi'nin *Telhîsü'l-beyân fi kavânîn-i Âli Osman*'ı bu yüzyılda yazılmış örneklerdir.

⁷ Ahmet Kartal, *Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevî*, Doğu Kütüphanesi Yayınevi, İstanbul 2013, s.301.

⁸ Detaylı bilgi için bkz. İskender Pala, a.g.m.

Nâbî'nin Osmanlı toplumunun aksak yönlerini oğlu üzerinden anlattığı, gençlere öğüt vermek amacıyla yazdığı nasihatnâme türündeki eseri olan *Hayriyye*'si yalnızca XVIII. yüzyılın değil, bu türün edebiyatımızdaki en önemli örneğini vermiştir. Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın *Nesâyihu'l-vüzerâ ve'l-ümerâ* 'sı, İsmail Hakkı Bursevî'nin *Şerh-i Pend-i Attar*'ı, Diyarbakirli Seyyid Ahmed Mürşidî Efendi'nin *Pend-i Mürşidî*'si, Osmanzâde Tâib'in *Hülâsatü'l-Ahlak ve Sümbülzâde Vehbî'nin Lutfiyye*'si bu yüzyıldaki diğer nasihatnâmelerdir.

XIX. yüzyıl nasihatnâmelerin artık önemini kaybetmeye başladığı dönemdir. Bu dönemde görülen Erzurumlu Mehmed Şerîfî'nin *Pend-i Gülistân-ı Şerîf* 'i nasihatnâme geleneğinin tanınmış örneklerindendir.

Görüldüğü gibi nasihatname türünde Osmanlı'da hemen hemen her asırda önemli örnekler verilmiş; yazılan bu örnekler toplum tarafından beğeniyle okunmuştur. Toplumsal değerlerin zaafa uğrayarak tükenmesi, geleneğin insanlar üzerindeki etkisini kaybetmesi gibi etkilerle bu tür de diğer önemli türler gibi zaman içerisinde kaybolmaya yüz tutmuştur.

2. KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE ÂYET VE HADİSLER

Arap ve Fars kültürleriyle beslenmiş, bunun yanında kendine özgü anlayışı, duygu ve düşünceleri olan, Divan şiirinin önemli iki kaynağı, Kur'an-ı Kerîm ve hadislerdir. Dilimizde var olan "İki dinle, bir söyle." atasözü dinî bir karakteri olan divan şiirinde ayrı bir önem taşımaktadır. Bu geleneğe sözü düşünerek ve güçlü söylemek önemlidir. Özellikle didaktik eserlerde sözün etkileyici ve öğretici olması adına âyet ve hadisler, şair için bu "zorlu vadide" yolu aydınlatan ifadeler olarak kullanılmaktadır.

Divan şairlerinin divanları incelendiğinde söylediklerini delillendirmek, sözlerine güç katmak, bazen bir nükte veya mazmun bazen de şiirlerini ilahî bir bakış açısıyla yorumlamak amacıyla eserlerinde âyet ve hadislere sık sık göndermeler yaptıklarını görmek mümkündür.⁹ Âyet ve hadisler şairlerce telmih yoluyla, mealen veya aynen alınırlar. Genellikle bir âyet veya hadisten kısmen iktibas yaptıkları görüldüğü gibi âyet veya hadisin tamamını da verebilirler. Bunların haricinde bir diğer

⁹ Cihan Okuyucu, *Divan Edebiyatı Estetiği*, İstanbul 2013, s. 185-186.

yöntem de âyet veya hadisi mealen hissettirmek, muhatabı ilgili âyete yönlendirmektir.¹⁰

Şiirlerinde, âyetlerden ve hadislerden lafzen veya mealen iktibaslar yapan şairlerimiz, ayrıca Kur'an-ı Kerim'le ilgili edebî türler de oluşturmuşlardır. Kur'an-ı Kerim'de bulunan *peygamber kıssaları* divan şairlerinin telmih yoluyla yararlandıkları kaynaklardandır. Divan şiirindeki öneminin yanında divan şairi bu tür etrafında duygu, düşünce ve hayallerini anlatma imkanı bulmuştur.¹¹ Özellikle Hz. Yusuf'u anlatan *Yusuf u Züleyha* mesnevileri, Hz. İbrahim'i anlatan *Halilnâmeler*, Hz. Süleyman'ı anlatan *Süleymannâmeler*, Hz. Zülkarneyn'i anlatan *İskendernâme*, Hz. Adem, Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. Muhammed (s.a.s) peygamberlerin kıssaları ile şairler eserlerini icra etmişlerdir.¹² İslam'ın güzelliklerinin peygamberlerin örnek şahsiyetleri üzerinden insanlara aktarıldığı bu metinler her dönemde çok beğenilmiş ve toplum tarafından kabul görmüştür. Bunun yanında manzum esmâ-ı hüsnâlar, manzum kırk âyet ve müstakil sûre tercümeleleri, sûrelerdeki âyet sayılarıyla ilgili mesneviler de Kur'an-ı Kerim kaynaklı eserlerden akla ilk gelenlerdir.¹³

Şairlerin eserlerini icra ederken sıklıkla Kur'an-ı Kerim'den yararlandıklarını belirtmiştik. Bu bağlamda özellikle Fatiha, İhlas, Kâf, Kalem, Yâsin, Tâ Hâ, Bakara, Nur, Necm, Kamer, Ahzab, Yusuf, İsrâ sûrelerine yapılan göndermeler daha fazla göze çarpar. Bu sûrelerin yanında divan şairlerince çokça göndermeler yapılan âyetler de vardır. Bunlardan en sık kullanılanları şu âyetlerdir:

- فاتحة

Kur'an-ı Kerim'in ilk sûresi olup çokça gönderme yapılmıştır.

Feth-i mey-hâne için okuyalım Fatihâlar

Ola kim yüzümüze açıla bir baglu kapu (Fuzulî D./239-5)

- وعلم ادم الاسماء كلها

¹⁰ A. Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Meftumlar*, İstanbul 1984, s.101.

¹¹ Detaylı bilgi için bkz. Zülfi Güler, *Divan Şiirinin Kaynağı Olan Enbiya Menkıbeleri*, Genç Kalemler Yayıncılık, Nevşehir 2014.

¹² Melike Gökcan Türkdoğan, "Klasik Türk Edebiyatında Kur'an Kıssalarını Konu Alan Mesneviler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.III, S.15, s.65

¹³ Doç. Dr. Âlim Yıldız, *İslamî Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Sütun Yayınları, İstanbul 2012, s.195

Bakara Sûresi'nin 31. ayetinin tamamında şöyle buyurulmaktadır: *Allah Adem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklere göstererek, "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin" dedi.*

Çün beyân oldı rumûz-ı 'alleme'l-esmâ bize
Rûşen oldı nükte-i sırr-ı şeb-i İsrâ bize (Nesîmî D.)¹⁴

- عین الیقین

Tekâsür Sûresi 102/7. âyetinde “*Yine andolsun, onu gözünüzle kesin göreceksiniz.*” diye ifade edilmektedir. Bir müjdeci olarak bu âyete didaktik eserlerde çokça atıf yapıldığı görülmektedir.

Gözünü fitnedür didüm kamer devrinde ‘akl eydür
Bu rûşen ki Ahmedî her söz ki dir ‘ayne’l-yakîn söyler (Ahmedî D.)¹⁵

- قاب قوسین او ادنی

Peygamber Efendimiz'in Allah'a yaklaşmasını anlatan Necm Sûresi 53/9. âyette şöyle hitâb edilmiştir: “*(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar yahut daha az oldu.*”

Çeşm-i inkâra olur tîr-i kazâ ey Müştâk
Kalemim olduğu dem şârih-i Kabe-kevseyn (Müştak Baba)¹⁶

- کرمننا

Kulun Allah tarafından rızıklandırılması, yaratılmışların en şerefli olması, bu sebeplerle de Allah'ın en değerli varlık olarak insanı göstermesi İsrâ Sûresi 17/70. âyette “*Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.*” şeklinde anlatılmaktadır.

Çünkü kerremnâ buyurdı Âdemüñ hakkında Hak
Aç gözünü eyle temâşâ bu olan tekrîme bak (Askerî M. Gülaboğlu)¹⁷

¹⁴ Hüseyin Ayan, *Nesîmî; Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*, TDK, Ankara 2002, c.1, s.33.

¹⁵ Yaşar Akdoğan, *Ahmedî Divânı*, G.196, s.341, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>

¹⁶ Kemal Yavuz, “*Müştak Baba ve Na'tları*”, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi 5 , İstanbul 1997, s.275.

¹⁷ Mehmet Sarı, “*Askerî Muhammed Gülaboğlu Divânı'nda Geçen Âyetler*”, TAED, Erzurum 2009, s.639.

- **كن فيكون**

Allah'ın yaratma sıfatının iktibas edildiği bu âyette O'nun gücünün her şeye yeteceği, bir şeyi yaratması için dilemesinin yeterli olacağı Bakara Sûresi 2/117. âyette anlatılmaktadır:

“O, gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. Bir işe hükmetti mi ona sadece "ol" der, o da hemen olur.”

Tutdı cihânı pertev-i hüsnüñ güneş gibi
Toldı sadâ-yı ‘ aşkuñ ile kâh-ı Kün fe-kân (Baki D.)¹⁸

- **اسجدوا**

Bakarâ 2/34, A'râf 7/11, İsrâ 17/61, Kehf 18/50, Tâhâ 20/116, Furkan 25/60, Sâd 37/72-75. âyetleri Allah'ın meleklerle Hz. Âdem'e secde etmelerini emrettiği âyetlerdir. Furkan Sûresinde “Rahman'a secde edilmesi” emredilmektedir. Hz. Âdem'e secdeden kasıt onun bir kıblegâh olmasıdır. Secdenin aslı Allah için yapılır.¹⁹

Mescûd-ı melek oldu o dem Hazret-i Âdem
Nâşir-i nûruñ olduguçün Âdem ü Havvâ (Muhammed Lutfî)²⁰

- **لن ترينى**

Hz. Musa'nın Allah'a cemâlini görmek için yakarması neticesinde Allah'ın ona hitabıdır. Araf Sûresi 7/143. âyette bu mevzu ile ilgili şöyle buyurulmaktadır: *Mûsa, belirlediğimiz yere (Tûr'a) gelip Rabbi de ona konuşunca, "Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım" dedi. Allah da, "Beni (dünyada) katiyen göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin." dedi. Rabbi dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, "Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah'ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim" dedi.*

Ümmîd-i tecellisinde muzmer
Mazmûn-ı beyân-ı len-terânî (Fehîm-i Kadîm Dîvânî)²¹

- **الكهف**

Hz.İsa'nın öğütledikleri terk edilip, Hristiyanlığın yozlaştığı bir dönemde o dönemin meliki Tarsus civarında bulunan asker valisi Dakyanus'un halka puta

¹⁸ Sabahattin Küçük, *Bâkî Dîvânı-Tenkîtlî Basım*, TDK, Ankara 2011, s.6.

¹⁹ Emine Yeniterzi, *Dîvan Şiirinde Na't*, TDV Yayınları, Ankara 1993, s. 96.

²⁰ Yeniterzi, a.g.e. s.96

²¹ Tahir Üzgör, *Fehîm-i Kadîm Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s.214.

tapmalarını emretmesi üzerine onu dinlemeyip zulmünden kaçarak bir mağaraya sığınan, “yedi uyuyanlar” olarak da bilinen yedi gencin anlatıldığı Kehf Sûresi şairler tarafından çokça telmih edilen bir sûredir.²²

İzzetâ varmış idüm baht ile h`âb-ı kehfe
Tâli`üm uyhuda hâlâ ben uyandum bu gice (Keçecizâde İzzet Molla)²³

- الست بربكم

Araf Suresi 7/172. ayette “Hani Rabbin (ezelde) Ademoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da, "Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)" demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, "Biz bundan habersizdik" dememeniz içindir.” buyurulmaktadır. Divan şairlerince kısmen iktibas yoluyla bu ayete atıfta bulunulmaktadır.

Nakz itme Elest ‘ahdin kim
Şart-ı îmân-durur vefâ-yı ‘ukûd (Ahmedî D.)²⁴

- مقاما محمودا

“Övülmüş makam” anlamında olup Hz. Muhammed’in kıyamette şefaath makamı şeklinde de yorumlanmaktadır. Rahmet Peygamberi (s.a.s)’nin yüceltilmiş makamına atıfta bulunulan İsrâ Sûresi 17/79. âyette “*Gecenin bir kısmında da uyanarak sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki, Rabbin seni Makam-ı Mahmud'a ulaştırsın.*” hitâbıyla bu makam övülmektedir.²⁵

Ahmedî’nün kelâmını diñle
Ki ide Hak makâmuñı mahmûd (Ahmedî D.)²⁶

- ن والقلم

Kalem Sûresi de şairler tarafından çokça atıfta bulunulan bir sûredir. *Nun ve'l-kalem* olarak da şiirlerde kullanılır. Sûrenin ilk âyetinde (68/1) “*Nûn. (Ey Muhammed) Andolsun kaleme ve satır satır yazdıklarına ki, sen Rabbinin nimeti sayesinde, bir deli değilsin.*” buyurulmuştur. Burada “kalem” ile birlikte kullanılan

²² İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011, s.34.

²³ Elif Ayan Nizam, “Divan Şiirinde Bir Telmih Unsuru Olarak “Ashâb-ı Kehf”, *Turkish Studies*, Volume 8/13 Fall 2013, p. 483-499

²⁴ Yaşar Akdoğan, a.g.e, s.49, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>

²⁵ Şerife Uzun, *16. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatında Tevhid*, TDV Yayınları, Ankara 2013, s. 347.

²⁶ Yaşar Akdoğan, a.g.e, s.49, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>

“nun” kimilerine göre yedi kat yerin altında bir balığı, kimilerine göre nurdan bir levhayı, bazıları için dividi temsil eder.²⁷

Eyle virdi pes cevâbını anuñ anda kalem
Kim benüm-için didi “nun ve’l-kalem” Perverdigâr (Ahmedî D.)²⁸

Divan şairleri Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan peygamber kıssalarından faydalanmakla birlikte, hadislerden metnen iktibas, tercüme ve izah yollarıyla²⁹ başka bir tür olarak manzum *kırk âyet* ve *kırk hadis* tercümeleri de yapmışlardır. Bu tercümeleri yapmalarındaki en önemli sebeplerden biri Hz. Muhammed (s.a.s)’in “*Her kim benim ayetlerimden kırk tanesini ezberleyip başkalarına da öğretirse, Allah onu bilginler ve fakihler arasında diriltsin.*”³⁰ diye buyurmasıdır. Şairler sırf bu övgüye mazhar olmak, O’nun kutlu ifadelerini yaymak için bu türleri ortaya çıkarmışlardır. Kırk hadis tercümelerinden en meşhuru, Farsça kaleme alınan Abdurrahmân Câmî’nin *Terceme-i Erba’in-i Hadîs* adlı eseridir. Edebiyatımızda XIV. yüzyılda Mahmud b. Ali’nin *Nehcül Ferâdis*’i, XV. yüzyılda Kemal Ümmî’nin *Kırk Armağan*’ı, Ali Şir Nevâî’nin *Çihl Hadîs* tercümesi, XVI. yüzyılda Hazini’nin manzum *Şerh-i Hadîs-i Erbain*’i, Usûlî’nin *Manzume-i Hadîs-i Erbain*’i, Fuzûlî’nin *Tercüme-i Hadîs-i Erbain*’i, Merdümi’nin *Tuhfetül-İslam*’ı, Nev’î’nin *Kırk Hadîs Tercümesi*, önemlidir. XVII. yüzyılda Hakânî’nin İstanbul ve Anadolu kütüphanelerinde pek çok yazması bulunan hacimli kırk hadis tercümesi de yazılan manzum kırk hadis tercümeleri içinde önemli bir yere sahiptir. XVIII. asırda Osmanzâde Ahmed Taib’in *Sihhat-âbâd*³¹ ve Bursalı İsmail Hakkı’nın *Kırk Hadîs Tercümesi* dikkati çekmektedir.

Edebiyatımızda İslamî kaynaklı türler içinde kırk hadis paralelinde kırk âyet tercümeleri de önemli bir yere sahiptir. Okçuzâde’nin *Manzum Kırk Âyet*

²⁷ İbn-i Kesir, *Hadislerle Kur’an-ı Kerîm Tefsiri*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1983, s.8030-8032.

²⁸ Yaşar Akdoğan, a.g.e, s.69, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>

²⁹ Ömür Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, İstanbul 2007, s.118.

³⁰ (İbn Abdülberr, İbn Ömer’den rivayet etmiştir.) İmam Gazali, *İhyâu ‘Ulumi’d-din Tercümesi*, Bedir Yayınevi, c.I, İstanbul, s.15.

³¹ Canım, a.g.e, s.94-98.

*Tercümesî*³², Revâhî'nin *Tenvîrü'l-Ebsâr*'ı bu türün bir örneklerindendir. Merdümî'nin *Tuhfetü'l İslam*³³ adlı eseri hem kırk hadis hem de kırk âyet tercümesinin örneğidir.³⁴

Hadis kaynaklı edebî türlerin içinde az sayıda da olsa *seksen hadis* ve *yüz hadis* tercümelerini görmek mümkündür. Mensur *yüz hadis* örneği olarak Erzurumlu Mustafa Darîr'in *Yüz Hadis Yüz Hikaye*' si bu türün manzum olanlarından Hatiboğlu'nun II. Murad'a sunduğu *Ferahnâme*'si, Kadri'nin manzum *Yüz Hadis Tercemesi*, Latifi'nin *Subhatü'l-Uşşâk*'i, Halvet-i Muhyî'nin *Gül-i Sad-berg*'i, Muhammed Visalî Kütehyevî'nin *Gül-i Sad-berg-i Vâlîde-i Padişâh-ı Cihân*'i, İsmail Belîğ'in *Gül-i Sad-berg*'i gösterilebilir.³⁵

Klasik edebiyatımızda şairler şiirlerinde sûrelere ve âyetlere atıf yaptıkları kadar, hadislere de göndergede bulunmuşlardır. Eserlerde zaman zaman uydurma hadislere rastlamak da mümkündür. Bu bağlamda divan şiirinde en çok rastlanılan hadislerden bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- اصحابي كالنجوم بايهم اقتديتم اهتديتم

“Benim ashabım gökteki yıldızlar gibidir. Hangisine tutunursanız hidayete erersiniz “ mealindeki hadis zayıf hadis grubuna girer. Buna rağmen divan şiirinde rastlanan hadislerdendir.

Sahabeler, Efendimiz (s.a.s)'i bizzat görmüş, O'nun sohbetlerinde bulunup getirdiği emir ve yasakları kabullenmiş kimselerdir. Nitekim hadisler de sahabeler aracılığıyla aktararak günümüze kadar gelmiştir. Hz. Muhammed (s.a.s)'den sonra dinin kural ve kaidelerinin taşıyıcılığı vazifesini üstlendikleri için, onlara tabi olmanın doğru yolu bulmada bir ölçüt olduğu gerçeğinden hareketle, divan şairi bu konudaki önemi vurgulamak için bu hadisten yararlanmıştır.

Nücûm-ı ihtidâ ashâb u âli
Ne necm ammâ felekden kadri 'âlî (Sünbülzâde Vehbi)³⁶

³² Detaylı bilgi için bkz. *Okçu-zâde'nin Manzum Kırk Ayet Tercümesi* (hzl. Ahmet Sevgi), Selçuk Üniversitesi Yayınları Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Konya 1994.

³³ Detaylı bilgi için bkz. *Merdümî, Tuhfetü'l-İslâm: Manzum Kırk Ayet ve Kırk Hadis Tercümesi* (hzl. Ahmet Sevgi), Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1993.

³⁴ Sadık Yazar-Mücahit Kaçar, *Şerîfî Divânı Manzum Bir Kur'an Tefsiri*, Okur Akademi, İstanbul 2012, s.23-25.

³⁵ Detaylı bilgi için bkz. Nihat Öztoprak, “*Klâsik Türk Edebiyatı'nda Manzum Yüz Hadisler*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi 1993.

³⁶ Yeniterzi, a.g.e. s.144

- **لى معالله**

“Benim Allah ile öyle anlarım olur ki, ne bir melek ne de gönderilmiş bir nebî öyle bir yakınlığı elde edebilir.”³⁷ hadisinden alınmıştır.³⁸ Hz. Muhammed (s.a.s.)’in bu makamı ehadiyet makamı olup Allah’a yakınlığının bildirildiği “ev ednâ”³⁹ ayetiyle belirtilir.⁴⁰

Mâh sadrında elem neşrâh ıyân çün mihr-i aşk
Kalb-i pâkın Li mâ'allâh ile hõş-ter rûz u şeb (Ş.Galib D.)⁴¹

- **انا مدينة العلم و علي بابها**

Hz. Ali Peygamber Efendimiz(s.a.s) için müstesna bir sahabedir. Kişiliği, cesareti ve ilme verdiği önemden dolayı böylesine özel bir yer edinmiştir. “*Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır.*”⁴² hadisi ilmin, öğrenmenin önemini anlatmak için didaktik eserlerde faydalanılan bir hadistir.

Bir mu‘azzam şehrsin kim bâbı anuñ Murtazâ
İlm ile ma‘mursun tevhîd ile mahsursun (Danişî)⁴³

- **ال فقر فخر**

“Fakirliğimle iftihar ederim.” anlamına gelen hadiste kastedilen şey gerçek manadaki fakirlik değildir. Burada tsavvufî manada insanın Allah karşısındaki yokluğu vurgulanmak istenmektedir.

Saltanatla oldu halkun fahrı ol
Kendözine fahr idindi fakrı ol (Ahmedî)⁴⁴

- **كنت كنزا مخفيا**

“*Ben gizli bir hazine idim. Bilinmek istedim ve halkı yarattım.*” anlamına gelen bir kudsî hadistir. Bu mealden anlaşılacağı üzere Allah kendini sanki bir aynada

³⁷ Aclunî, *Keşfü'l-Hafâ*, c.II, Hadis no:2159

³⁸ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, s.115.

³⁹ Necm Süresi 53/8-9

⁴⁰ Yeniterzi, a.g.e., s.158.

⁴¹ Naci Okçu, *Şeyh Galib*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993, C.I s. 88

⁴² Tirmizi, Menâkıb, 20; Hakim, Müstedrek, H.No: 4612, 4613, 4614; Taberânî, el-Mu‘cemü'l-Kebîr, H.No: 10898

⁴³ Yeniterzi, a.g.e., s.148

⁴⁴ Yeniterzi, a.g.e., s.145

seyretmek için varlığı yaratmıştır. Dolayısıyla kuldan beklenen de Allah'ı bilip O'na itaat etmektir.

Rumûz-1 Küntü Kenzi dinle humdan
Hurûş-1 Kün kelâmın eyler işrâb (Ş.G.D.)⁴⁵

- لولاك لولاك لما خلقت الافلا

Bu hadis-i kudsîde “*Sen olmasan felekleri yaratmazdım*” buyurulmaktadır. Kâinatın gözbebeği, Allah'ın habîbi Hz. Muhammed (s.a.s)'e hitaben söylenmiş olan bu kudsî hadis O'nun Allah katında ne kadar değerli olduğunu göstermektedir. Bütün varlık O'nun hürmetine yaratılmış, Allah O'nu peygamberlik halkasının sonuncusu ve peygamberlerin en üstünü kılmıştır.

Yaradıldı yir ile gök Muhammed dostlığına
Levlâk ana delîl durur ansuz yir ü gök olmadı (Yunus Emre D.)⁴⁶

- من عرف نفسه فقد عرف ربه

“*Nefsini bilen Rabbini bilir*” anlamında bir hadistir. Senedi zayıftır. Bir zerafet dini olan İslam'da kişinin kendini bilmesi, tanınması ve kendi nazarında insana değer vermesi Rabbiyle muhabbetine bağlıdır. İnsana saygı duymayan, insanı tanımayan kişinin Rabbini bilmesi de mümkün değildir. Bu bahisle divan şairi kişiye “kendini bilmek gibi irfan olmayacağı” anlamında bu hadisle uyarıda bulunur.

Men ‘arefe nefsehu fekad ‘arefe Rabbehu
Bildüm bunı buldum anı inkâr iden gelsün ben (Y.E.D.)⁴⁷

- ما عرفناك حق معرفتك

Senedi zayıf olan ancak bazı tasavvufî eserlerde hadis olarak rivayet edilen bu hadiste “*Yâ Rab! Seni hakkıyla bilemedik.*” şeklinde bir yakarış söz konusudur. Divan şairi sözünün Allah karşısında ne kadar değersiz, O'nu anlatmak için ne kadar yetersiz olduğunu, anlatmaya yetecek kelimelerin olmadığını anlatmak için bu hadise başvurur.

Me-arefnâke bak el-acz ü anil idrâke
Bir niyâm içre meger tîg-i dü-tâdır Sıddîk (Ş.G.D.)⁴⁸

⁴⁵ Okçu, a.g.e., II. C. s. 507.

⁴⁶ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, C II. s. 388

⁴⁷ Tatçı, a.g.e., s.292

⁴⁸ Okçu, a.g.e., s.92

- لا احدى

“Allah’ım senin gazabından rızana; azabından da affına sığınırım. Sana karşı layık olduğun gibi tam senâ ve medihleri sayamam. Sen kendini nasıl senâ ettinse öylesin.” anlamındaki hadisten alınmadır.

Gonca-i zanbaklarınun mu‘cizi “şakka'l-kamer”
Dürr-i “la uhsi” sadef ağzında manend-i güher (Şîri)⁴⁹

Sonuç olarak klasik Türk şiirinde yukarıda göstermeye çalıştığımız ayet ve hadislerle bezenmiş birçok beyite rastlamak mümkündür. Hakkani’nin eseri de bunlardan biridir.

⁴⁹ Yeniterzi, a.g.e., s.154.

I. BÖLÜM
HAKKANÎ VE ESERİ

A. HAKKÂNÎ VE MANZÛME-İ NASÂYİH

Eseri tanıtmaya geçmeden önce eserin adından bahsetmek uygun olacaktır. *Manzûme-i Nasâyih* adını vermeyi uygun bulduğumuz eserde herhangi bir isme rastlayamadık. Ancak 16 Or 663 olarak Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi'nde kayıtlı eserin Bursa nüshası için "*Manzûme-i Nasâyih Alâ Maşrabî't-Tasavvuf*" adının verildiğini biliyoruz. Ancak nüshanın hiçbir yerinde bu isim kullanılmamıştır. Aynı eserin Kıbrıs nüshasında da ismi "*Divân-ı Hakânî*" olarak geçmektedir ki, bu ismin de ne eserle ne de müellifiyle ilgisi yoktur. Bu nedenle eserin manzum bir nasihatnâme olması sebebiyle *Manzûme-i Nasâyih* ismi bizce daha uygundur.

Eseri incelediğimizde dikkati çeken ilk husus eserin müellifi olan Hakkânî ismidir. Bu isim eserin bazı yerlerinde geçmektedir. Bunlardan ilki Kıbrıs nüshasının baş tarafında kitabın müellifinin Hakkânî olduğu şeklindedir. Eserin içinde bu isme rastladığımız beyitler ise şunlardır:

Hakkânî kûsûr-ı lisân u keşîr-i cürm
Râcî dūrür ki medh ü senâñı kıla tavîl (B-17b; K-20a v.)

Bugün **Hakkânî** ey maḥbûb-ı ‘âlem
Yoluñda cân u dilden mâ-ḥazerdür (B-4b; K-5b v.)

Zât-ı kadîmiññüñ ḥaqqıyçün ‘inâyet it
Hakkânî bendeñe ki dutupdur yüzün saña (B-6b; K-7b v.)

Hakkânînüñ gözinde bu çehr-i mihr-i aḳra
Ya mâhdur münevver ya rûhdur muşavver (B-51b; K-53a v.)

Bu ‘aşk mezhebinde **Hakkânî** ğayr-i fennüñ
‘Allâme’-i ‘uḳûl-ı ḥayretde denge beñzer (B-52a; K-53b v.)

Bilürsün hem bulursun hem idersün her ne kim dirseñ
Eger **Hakkânî** Rabbüñden olursa raḥmet aḥrâ (B-65b; K-66a v.)

Burada *Manzûme-i Nasâyih* olarak adlandırdığımız eserin hiçbir yerinde Hakkânî'nin kim olduğuna dair herhangi bir kayıt ya da ipucu olmadığını belirtmek gerekir.

B. ESERİN MUHTEVASI

Manzûme-i Nasâyih edebiyatımızda birçok örneğini gördüğümüz, nasihatnâme türünde bir eserdir. Eserin tamamı incelendiğinde müellifin tıpkı bir müşid gibi muhatabını, elindeki nimetler için şükre yönlendiren, kötülöklere, günahlara karşı uyarıcı bir tutum sergilediği, irşad etme yolunu gözettiği görölmektedir.

Şair mesnevî tarzında yazdığı bu esere “Besmele” ile başlar ve besmelesiz başlanan işin hayır getirmeyeceğinden bahseder:

Be-nâm-ı Kirdigâr-ı pâk-ı ‘ulyâ
Şodem bâ-bâ-ı Bi’smi’llâh gÿyâ

Çü Bi’smi’llâhi’r-Raḥmani’r-Raḥîmi
Diyenler vardı râh-ı müstaḳîmi

Çün anuñla olur her fi’l ekmele
Pes ansuz olan iş ebterdür azlal

Çün ol miftâḫı oldu kâyinātuñ
Anuñçün evvelidür cümle zâtuñ (v. 1b)

Eserde besmelenin ardından münacat, tevhid, âlimlere övgü bölümlerinden sonra Allah’ın sıfatları anlatılmaktadır. Hakkânî eserinde herhangi bir padişah ya da devlet adamına övgüde bulunmamaktadır.

Hakkânî Allah’ın sıfatlarıyla bağlantılı olarak yaratılış, feleklerin yaratılışı, insanların kısım kısım ayrılması, müşidin önemi, hakikat arayışı, Kur’an, melekler, akıl, sevgi, şükür, evliyaların sıfatları, Hz. Muhammed’in miracı vb. birçok konudan bahsetmiş, anlattıklarını âyet ve hadislere dayandırmıştır. Bu nedenle eserde âyet ve hadislere sıkça rastlanılmaktadır. Bununla birlikte birçok başlık da âyet ve hadisten oluşmaktadır. Çalışmamız, eserde âyet ve hadislerin bulunduğu kısımları içermektedir. Hakkânî’nin âyet ve hadisleri nasıl işlediği konusu diğer bölümlerde anlatılacağı için burada bahsetmeyeceğiz. Ancak eserde işlenen konuların bazılarında örnekler vermenin eseri tanımak adına önemli olacağı kanaatindeyiz.

Manzûme-i Nasâyih’te kozmik âlemden de bahsedilmektedir. “Der beyân-ı asâm-ı eflâk” bölümünde dokuz felek, isimleri ve ne oldukları şöyle anlatılmaktadır:

Birisi çarḫ-ı a’zamdır bularuñ
Ki anı’arş durur Kird-gâruñ

İkincisi muhallîdür burûcuñ
Ki aña dek varur seyri ‘urûcuñ

Hem anı kürsi dirler ehl-i şer‘üñ
Çün andan zâhir oldı aşlı fer‘üñ

Üçüncisi ki kīvan menzilidür
Melâ’ik milletiniñ maḥfilidür

Çehârüm sa‘d-ı ekber müşterîdür
Ki ol ‘ayb ile noḫsandan berîdür

Daḫı pencüm derüz hirāma mesken
Ki andan kimse bulmaz cāy-ı ma’men

Pes altıncı felekdür şems-i me’vā
Ki oldur nūr-ı pāk-ı ‘ālem-ārā

Yedincisi durur zühre mahallî
K’anuñ dīdārıdur nūr-ı tecellî

Sekizinci felekdür maṭla‘ neyyir
Ki maḫşüş oldı aña ‘ilm-i tedbîr

Doḫuzıncı felekte māh oldı
Ki ol ervāḫ için dergāh oldı (B-12a; K-13b v.)

Bu bölüm anlatılırken Kıbrıs nüshasının 13a numaralı sayfasında felekleri gösteren bir şekil mevcuttur. Bu şekil Bursa nüshasında bulunmamaktadır.

Eserde insanın yaratılışı ile ilgili ifaedeler olduğundan söz etmiştik. Bunun yanında Hakkânî zaman zaman insan ruhunun derinliklerine iner ve insanda var olan hislerden bahseder. “Der beyân-ı kuvvâ-yı seb‘a” bölümünde yedi duygu olduğunu ve insan hayatının bunlarla devam ettiğini belirttiği beş beyitten sonra “Der ta‘rîf-i esmâ’-ı kuvvâ-yı seb‘a” bölümünde “câzibe (çekim), mâsike (yapışma, tutma), hâzıma(yenilen şeyleri mîdede hazmettiren kuvvet), gâziye, dâfia, müvellide, musavvire” adındaki bu yedi kuvveti şöyle tarif etmektedir:

Birisi cāzibe derler bil anuñ
Birisi mâsikedür ol beyānuñ

Birisi hâzıma ḫıfz ile muṭlaḫ
Birisi gâziye söz budur el-ḫaḫḫ

Birisi dâfi‘adur ol kuvvānuñ

Müveliddür birisi bil varsa cānuñ

Muşavvirdür birisi añla rüşen

Bu yidi kuvvet ile zindedür ten (B-83b; K-83a v.)

Sonuç olarak bu bölümde eseri ana hatlarıyla tanıtmaya çalıştık. Bunun yanında eserin iki nüshasını hazırladığımız bir tablo ile karşılaştırmalı olarak (beyit sayısı, hangi varaklar arasında olduğu, konu sıralaması ve başlıkların ne şekilde yazıldığı) vermenin eser hakkında işlevsel bir şekilde bilgi edinebilme adına faydalı olacağı kanaatindeyiz.

C. ESERİN İKİ NÜSHASININ ŞEKİL VE MUHTEVASI

BURSA NÜSHASI	B. S.	VARAK	KIBRIS NÜSHASI	B. S.	VARAK
Besmele	58	1b-3a	Besmele	53	1b-3a
			Güftār Ender Mükāleme	17	3a-3b
			Gerden Be Ḥod		
			إقرأ كتابك كفى بنفسك اليوم عليك حسيباً	22	3b-4a
Ender Cevab Dādān Be Ḥod	38	3a-4b	Ender Cevab Dādān Be Ḥod	38	4a-5b
Der Kāile	7	4b	Ve Li'llāhi Der Kāile	7	5b
Güftār Ender Be Ḥudā-yı	19	4b-5a	Güftār Ender Niyāz	19	5b-6a
'Azze Ve Celle					
Der Münācāt	16	5b	Der Münācāt	16	6a-6b
El Kaşīde Fi't-Tevhīd Bi't- Ṭarīkū'l Taḥmīdū'l-Temcīd	24	6a-6b	Kaşīde'-i Muḳaffā Der Tevhid-i Bār Te'ālā	23	6b-7b
Der Zīkr-i 'Ulemā-ı	13	6b-7a	Der Zīkr-i 'Ulemā-ı Mezāhib	20	7b-8a
Mezāhib-i Raḥmehumu'llāh					
			Der Ta'rīf-i Vücūd-ı Vācib-i 'Azze ve Celle	7	8a
			Der Ta'rīf-i Şıfāt-ı Ezeliyye	9	8a-8b
			Der Zīkr-i Şıfāt-ı 'İlm	3	8b
			Der Ta'rīf-i Başīr	3	8b
Der Ta'rīf-i Semī'	4	7a	Der Ta'rīf-i Semī'	4	8b-9a
Der Zīkr-i Ḳudret	3	7a	Der Zīkr-i Ḳudret	3	9a
Der Zīkr-i İrādet	4	7a-7b	Der Zīkr-i İrādet	4	9a
Der Zīkr-i Tekvīn ü Taḥlīk	3	7b	Der Zīkr-i Tekvīn ü Taḥlīk	3	9a
Der Zīkr-i Kelām-ı Ezeliyye	5	7b	Der Zīkr-i Kelām-ı Ezeliyye	5	9b
Güftār Ender Naşīḥat	6	7b-8a	Güftār Ender Naşīḥat	6	9b
Der Zīkr-i Mezāhib-i Muhtelife	21	8a-8b	Der Zīkr-i Mezāhib-i Muhtelife	21	9b-10a
Der Beyān-ı İ'tiḳād-ı Ehlu'llāh	21	8b-9a	Der Beyān-ı İ'tiḳād-ı Ehlu'llāh	20	10b-11a
Der Tevhid-i Bārī-i 'İzz ü Esmā	10	9a-9b	Der Tevhid-i Bārī-i 'İzz ü Esmā	10	11a
Cevāb-ı Su'āl-i Muḳadder	2	9b	Cevāb-ı Su'āl-i Muḳadder	2	11a-12b
Cevāb-ı Diger	13	9b-10a	Cevāb-ı Diger	13	11b
Cevāb-ı Su'āl-i Muḳadder	4	10a	Cevāb-ı Su'āl-i Muḳadder	4	11b-12a
Cevāb-ı Diger	7	10a- 10b	Cevāb-ı Diger	7	12a
Cevāb-ı Diger	13	10b	Cevāb-ı Diger	13	12a-12b
Der Beyān-ı Mezāhir	35	10b- 11b	Der Beyān-ı Mezāhir	4	12b

			شَهِدَ اللهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ	31	12b-13b
Der Beyân-ı Asâm-ı Eflâk	61	12a-13b	Der Beyân-ı Asâm-ı Eflâk	61	13b-15b
Der Ta'rif-i Āyine-i Hudâ-nümâ	27	13b-14b	Der Ta'rif-i Āyine-i Hudâ-nümâ	7	15b-16a
			قال انبى عليه السلام قلب المؤمن عرش الله وبيت الله	20	16a-16b
Maṭla'	27	14b-15a	Maṭla'	31	16b-17b
Maṭla'-ı Diger	4	15b			
Hadîs	46	15b-16b	Hadîs	47	17b-18b
Der Tercih-i Tafđil-i 'Ādem 'Aleyhi's-salât ü Vesselâm	4	17a	Der Tercih-i Tafđil-i 'Ādem	4	19a
خمرت طينت آدم بيدي اربعين صباحا	10	17a	خمرت طينت آدم بيدي اربعين صباحا	10	19a
Der Medh-i Na't-ı Nebî 'Aleyhi's-salât ü Vesselâm	27	17b-18a	Der Medh-i Ḥazret-i Muḥammed Muştafâ Şalavâtu'llâh 'aleyhi ve 'A'lâ	27	19a-20a
Der Na't-ı Resûl	19	18a-18b	Der Na't-ı Resûlu'llâh	19	20a-20b
Maṭla'-ı Ğarrâ	18	18b-19a	Maṭla'	18	20b-21a
Der Beyân-ı Esmâ vü Müsemmâ	83	19a-21b	Der Beyân-ı Esmâ vü Müsemmâ	83	21a-23b
Güftâr ender Ta'rif-i Mâhiyyet	29	21b-22b	Güftâr ender Ta'rif-i Mâhiyyet	30	23b-24b
Güftâr ender Ta'rif-i Mâhiyyet	22	22b-23a	Güftâr ender Ta'rif-i Mâhiyyet	24	24b-25b
Güftâr Ender Ta'rif-i Ḥalvet	1	23b	Güftâr Ender Ta'rif-i Ḥalvet	45	25b-26b
Güftâr	46	23b-24b			
Maṭla'-ı Est	20	25a-25b	Maṭla'	25	26b-27b
Güftâr Ender	103	25b-28b	Maḳşad	2	27b
			وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ	33	27b-28b
			Maṭlub	21	28b-29a
			Maḳşad	42	29a-30b
Der Taḥkik-i Mâhiyyet-i Mürekkeb	2	28b	قال النبي ال ارواح جنود مجنونة	2	30b
Güftâr Ender Ma'rifet-i Terkib-i Se kâr	4	28b	Der Tevzi'-i Mevâlid-i Selâse	4	30b
Der Ta'rif-i Mevâlid-i Selâse	5	28b-29a	Nev'-i Düvvüm	4	30b-31a
Nev'i Sevvüm	17	29a-29b	Nev'-i Sevvüm	17	31a-31b
Güftâr Der Ta'rif-i Terkib-i Tabî'i	13	29b-30a	Güftâr Der Ta'rif-i Terkib-i Tabî'i	13	31b-32a
Der Ta'rif-i Terkib-i Ervâḥ-ı Meleküt	63	30a-31b	Der Ta'rif-i Terkib-i Ervâḥ-ı Meleküt	66	32a-33b
Güftâr Der Ta'rif-i Merâtib-i Ervâḥ	14	31b-32a	Güftâr Der Ta'rif-i Merâtib-i Ervâḥ	14	34a
Güftâr Ender Zikr-i Me'ad	33	32a-33a	Güftâr Ender Zikr-i Me'ad	33	34a-35a

Kāle 'Alī Kerrema'llāhu Vechū't-Ṭarīku İla'llāh Ba'de Enfāsü'l-Halāyık	30	33a-34a	Kāle 'Alī Kerrema'llāhu Vechū't-Ṭarīku İla'llāh Ba'de Enfāsü'l-Halāyık	30	35a-36a
Güftār Ender Tetimme'-i Ṭarīk-i İllāhī	21	34a-34b	Güftār Ender Tetimme'-i Ṭarīk-i İllāhī	21	36a-36b
Der İ'tirāz-ı Kavı-i Hükemā	16	35a	Der İ'tirāz-ı Kavı-i Hükemā	16	37a
İ'tirāz-ı Diğer	42	35b-36b	İ'tirāz-ı Diğer	41	37b-38b
Güftār Ender Şübhe-i Felāsef	10	36b-37a	Ender Suāl-i Felāsef	10	38b-39a
Der Cevābı İşān	20	37a-37b	Der Cevābı İşān	21	39a-39b
İ'tirāz	4	37b	İ'tirāz	4	39b
Cevāb End	8	37b-38a	Cevāb	7	39b-40a
İ'tirāz-ı Diğer	4	38a	İ'tirāz-ı Diğer	4	40a
Cevāb	21	38a-38b	Cevāb-ı Diğer	21	40a-40b
Güftār Ender Naşihat	34	38b-39b	Güftār Ender Naşihat	21	40b-41b
			Ender Şıfat-ı Ehl-i Yaķın	13	41b
Der Şıfat-ı Evliyā	2	39b-40a	Der Şıfat-ı Evliyā	2	41b-42a
Der Şıfat-ı Zāhirī	10	40a	Der Şıfat-ı Zāhirī	10	42a
Der Şıfat-ı Ehl-i Bāṭın	18	40a-40b	Der Şıfat-ı Ehl-i Bāṭın	18	42a-42b
Der Şıfat-ı Kuṭb	6	40b-41a	Der Şıfat-ı Kuṭb	6	42b-43a
قال النبي عليه السلام اوليائى تحت قبايى لايعرفهم غيرى	3	41a	قال النبي عليه السلام اوليائى تحت قبايى لايعرفهم غيرى	3	43a
Der Şıfat-ı Kuṭbu'l-Kuṭāb	13	41a-41b	Der Şıfat-ı Kuṭbu'l-Kuṭāb	13	43a-43b
Güftār Ender Eḫadiyyet-i Vācib	4	41b	Güftār Ender Eḫadiyyet-i Vācib	4	43b
Der İ'tirāz-ı Eḫadiyyet	5	41b-42a	Der İ'tirāz-ı Eḫadiyyet	5	43b
Cevāb	41	42a-43a	Cevāb	41	44a-45a
Güftār Ender Eşgāl-i Mütekellimīn	7	43a-43b	Güftār Ender Eşgāl-i Mütekellimīn	7	45a
Cevāb-ı Ehlu'llāh	14	43b-44a	Cevāb-ı Ehlu'llāh	14	45a-45b
وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ	13	44a-44b	وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ	15	45b-46a
إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا	58	44b-46a	إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا	57	46a-48a
Güftār Ender Seyr-i Fi'llāh	5	46a-46b	Güftār Ender Seyr-i Fi'llāh	5	48a
قاله عليه السلام سترون ربكم كماترون القمر فى ليلة البدر	4	46b	قاله عليه السلام سترون ربكم كماترون القمر فى ليلة البدر	4	48a
وَجُودٌ يَوْمَئِذٍ نَاصِرَةٌ	44	46b-48a	وَجُودٌ يَوْمَئِذٍ نَاصِرَةٌ	28	48a-49a
			Naşihat	5	49a

			قاله عليه السلام خلق الله ادم على صورته و على صورت الرحمان	1	49a
			قال الله تعالى لقد خلقنا الانسان في احسن تقويم	4	49b
			وَالطُّورِ (١) وَكِتَابٍ مَّسْطُورٍ (٢) فِي رَقٍّ مَّنشُورٍ	5	49b
Der Şifāt-ı Vech-i Ādem	18	48a-48b	Der Şifāt-ı Ādem	15	49b-50a
			وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا	3	50a
Tenbīh Est	19	48b-49a	Tenbīh	19	50a-50b
قال النبي عليه السلام اصحابي كالنجوم بانهم اقتديتم اهتديتم	20	49a-49b	قال النبي عليه السلام اصحابي كالنجوم بانهم اقتديتم اهتديتم	20	51a-51b
Güftār Ender Tenbīh-i Taḥlīk-i ‘Ademī	16	49b-50a	Güftār Ender Tenbīh-i Taḥlīk-i ‘Ademī	16	51b-52a
وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ	18	50a-50b	وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ	18	52a-52b
وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولَوا فَئِنَّ وَجْهَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ⁵⁰	3	51a	وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولَوا فَئِنَّ وَجْهَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ	3	52b
خفاه الله لشدة ظهور	13	51a-51b	خفاه الله لشدة ظهور	2	52b
			لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَن تَقْوِيمٍ	11	52b-53a
Der Medh-i Şüret-i Maḥbūbān	7	51b	Der Medh-i Şüret-i Ḥübān	7	53a
Diger	5	51b-52a	Medh-i Diger	7	53b
Tenbīh	9	52a	Tenbīh	9	53b
Der Ta‘rīf-i Nuṭḡī	38	52a-53b	Der Ta‘rīf-i Nuṭḡ	38	54a-55a
Güftār-ı Der Ta‘rīf-i Zarf-ı Mazrūf	13	53b-54a	Güftār-ı Der Ta‘rīf-i Zarf-ı Mazrūf	13	55a-55b
خمرت طينت آدم بيدي اربعين صباحا	8	54a	خمرت طينت آدم بيدي اربعين صباحا	8	55b
كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ (٢٦) وَيَبْقَى وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ	4	54a-54b	كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ (٢٦) وَيَبْقَى وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ	4	55b
Der Naşihat	44	54b-55b	Der Naşihat	43	56a-57a
Güftār Ender Şükr-i Ḥudā	10	55b-56a	Güftār Ender Şükr-i Ḥudā	10	57a-57b
قال النبي عليه السلام قلب الخلق بني الاصبغين من اصابع الرحمن قال عم كلنايدالله يمينا	2	56a	قال النبي عليه السلام قلب الخلق بني الاصبغين من اصابع الرحمن قال عم كلنايدالله يمينا	2	57b
خمرت طينت آدم بيدي اربعين صباحا	14	56a-56b	خمرت طينت آدم بيدي اربعين صباحا	14	57b-58a
فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ	5	56b-57a	فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ	5	58a
وَقَالُوا لَجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقْنَا اللَّهَ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ	23	57a-57b	وَقَالُوا لَجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقْنَا اللَّهَ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ	23	58a-59a
سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ فِي الْإِنسَانِ ثَلَاثِمِائَةٍ وَسِتُونَ مَفْصَلًا فَعَلِيهِ ان يَتصدق منه	20	57b-58b	سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ فِي الْإِنسَانِ ثَلَاثِمِائَةٍ وَسِتُونَ مَفْصَلًا فَعَلِيهِ ان يَتصدق منه	22	59a-59b
Naşiha	2	58b			

⁵⁰ Bu âyetin aslı Kıbrıs nüshasında olduğu gibidir.

Der Taḫsīm-i Derecāt-ı Cevāriḥ-i İnsān	32	58b-59b	Der Taḫsīm-i Derecāt-ı Cevāriḥ-i İnsān	31	59b-60b
Der Beyān-ı ‘İlm-i Edyān	12	59b-60a	Der Beyān-ı ‘İlm-i Edyān	12	60b-61a
بني الإسلام على خمس : شهادة أن لا إله إلا الله ، وأن محمدا رسول الله ، وإقام الصلاة ، وإيتاء الزكاة ، وحج البيت ، وصوم رمضان	12	60a	بني الإسلام على خمس : شهادة أن لا إله إلا الله ، وأن محمدا رسول الله ، وإقام الصلاة ، وإيتاء الزكاة ، وحج البيت ، وصوم رمضان	12	61a
Güftār Ender Acāibü's-Şalāt	15	60b	Güftār Ender Acāibü'l-Ḳulüb	15	61b
Der Şıfat-ı Aḥlāk-ı Zemīme	10	61a	Der Şıfat-ı Aḥlāk-ı Zemīme	10	61b-62a
Der Şıfat-ı Aḥlāk-ı Ḥamīde	16	61a-61b	Der Şıfat-ı Aḥlāk-ı Ḥamīde	16	62a-62b
Cāhil-i Nā-Murād	9	61b-62a	Cāhil-i Nā-Murād	9	62b-63a
‘Ālem-i Nā-Murād	12	62a-62b	‘Ālem-i Nā-Murād	12	63a
Der Taḥayyür-i ‘Aḳla	21	62b-63a	Der Taḥayyür-i ‘Aḳla	21	63a-64a
Vech-i Āḥir	6	63a-63b	Vech-i Āḥir	5	64a
Vech-i Āḥir	17	63b-64a	Vech-i Āḥir	17	64a-64b
Ender Şıfat-ı Baḥr-i Ḳadīm	19	64a-64b	Ender Şıfat-ı Baḥr-i Ḳadīm	19	64b-65a
شَهِدَ اللهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ أُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ	11	64b-65a	شَهِدَ اللهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ أُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ	11	65a-65b
El Ḳasīde-i Fi't-Tevḥīd	19	65a-65b	El Ḳasīde-i Fi't-Tevḥīd	19	65b-66a
Der Şıfat-ı Evliyāu'llāh	27	65b-66b	Der Şıfat-ı Evliyāu'llāh	27	66a-67a
وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ	15	66b-67a	وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ	15	67a-67b
Der Şıfat-ı Kāmilān	18	67a-67b	Der Şıfat-ı Kāmilān	18	67b-68a
Güftār Ender Naşāyiḥ	35	67b-68b	Güftār Ender Naşīḥat	35	68a-69a
Der Taḥḳīḳ-i Zāt-ı Maṭlūb-ı İnsānī	5	68b	Maṭlūb	30	69a-70a
Der Taḥḳīḳ-i Zāt-ı İnsānī	25	69a-69b			
Der Na't Meşāyiḥ-i Kibār	12	69b-70a	Der Na't Meşāyiḥ-i Kibār	12	70a-70b
Der Şıfat-ı Budalā-rā	47	70a-71b	Der Şıfat-ı Budalā	47	70b-71b
Ender Eşgāl-i Eyyām-ı Sitte	25	71b-72a	Ender Eşgāl-i Eyyām-ı Sitte	25	72a-72b
وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ	3	72a-72b	وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ	3	72b
أَنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ	9	72b	أَنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ	2	72b
			خمرت طيننت آدم بيدي اربعين صباحا	7	72b-73a
Der Cevāb	64	72b-74b	Der Cevāb	14	73a-73b
			Ender Tetimme-i Cevāb	50	73b-75a
ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ	14	74b-75a	ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ	13	75a-75b

وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةَ	6	75a-75b	وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةَ	7	75b
قوله تعالى وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا و قوله تعالى عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى قوله تعالى طَهُ مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْفَى إِلَّا تَذَكُّرَةً لِمَنْ يُخَشَى و قوله القدسي كنت كنزاً مخفياً فا حبيت ان اعرف...فخلقتالخلق فاعرفوني	30	75b-76b	قوله تعالى وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا و قوله تعالى عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى قوله تعالى طَهُ مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْفَى إِلَّا تَذَكُّرَةً لِمَنْ يُخَشَى و قوله القدسي كنت كنزاً مخفياً فا حبيت ان اعرف...فخلقتالخلق فاعرفوني	30	75b-76b
Kāle Ehlü'l-Haḫḫ-ı Haḫāyıku'l-Eşyâ-ı Sâbite	14	76b-77a	Kāle Ehlü'l-Haḫḫ-ı Haḫāyıku'l-Eşyâ-ı Sâbite	13	76b-77a
قال النبي عليه السلم الارواح جنود مجندة	29	77a-77b	قال النبي عليه السلم الارواح جنود مجندة	29	77a-78a
وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا	11	78a	Maḫṣad	11	78a
انلله تعالى شرابالاوليايى فاذا شربو اسكرواواذا سكرو و اطربو واذا اطربو اطلبو واذا اطلبو اوجدوا واذا اوجدوا اذا بوا واذاذابو اتصلو و اذا اتصلو الافرق بينهم و بين حبيبيهم صدق حبيبالعالم و حبيبالعالم	19	78a-79a	انلله تعالى شرابالاوليايى فاذا شربو اسكرواواذا سكرو و اطربو واذا اطربو اطلبو واذا اطلبو اوجدوا واذا اوجدوا اذا بوا واذاذابو اتصلو و اذا اتصلو الافرق بينهم و بين حبيبيهم صدق حبيبالعالم و حبيبالعالم	20	78a-79a
قالانبي عليه السلم العقل جوهر بسيط نوراني يدرك المعقولات بالوسايط والمحسوسات بالمشاهدة	6	79a	قال النبي عليه السلم العقل جوهر بسيط نوراني يدرك المعقولات بالوسايط والمحسوسات بالمشاهدة	6	79a
Der Şıfat-ı İlham	6	79a-79b	Der Şıfat-ı İlham	6	79a
Der Şıfat-ı Keşf	5	79b	Der Şıfat-ı Keşf	5	79b
Der Şıfat-ı Mevcüd-ı 'Aynî	4	79b	Der Şıfat-ı Mevcüd-ı 'Aynî	4	79b
Der Şıfat-ı Mevcüd-ı 'İlmî	29	80a-80b	Der Şıfat-ı Mevcüd-ı 'İlmî	5	79b
				25	80a-80b
Der Ta'rîf-i Haber-i Tevâtir	2	80b	Der Ta'rîf-i Haber-i Mütevâtir	2	80b
Der Ta'rîf-i Tevâtir	3	81a	Der Nev'-i Tevâtir	3	80b
Nev'-i Aḫbar	4	81a	Nev'-i Aḫbar	3	80b-81a
Der Beyân-ı Ḥavâss-ı Ḥamse-i Zâhire	11	81a-81b	Der Beyân-ı Ḥavâss-ı Ḥamse-i Zâhire	11	81a
Der Şerḥ-i Ḥavâss	24	81b-82a	Der Şerḥ-i Ḥavâss-ı Zâhire	24	81a-82a
Der Beyân-ı Ḥavâss-ı Ḥamse-i Bâṭine	10	82a-82b	Der Beyân-ı Ḥavâss-ı Ḥamse-i Bâṭine	10	82a
Der Tevzi'-i Ḥavâss-ı Ḥamse-i Bâṭine	6	82b	Der Tevzi'-i Ḥavâss-ı Ḥamse-i Bâṭine	6	82b
Der Tefsîr-i Şıfat-ı Ḥavâss-ı Ḥamse-i Bâṭine	9	83a		8	82b
Der Tefsîr-i Maḫall-i Ḥavâss	10	83a-83b		10	82b-83a
Der Beyân-ı Ḳuvvâ-yı Seb'a	5	83b		5	83a
Der Ta'rîf-i Esmâ'-i Ḳuvvâ-yı Seb'a	4	83b-84a		4	83a-83b
Şıfat-ı Ḳuvvâ	16	84a-84b	Der Şerḥ-i Ḳuvvâ-yı Seb'a	17	83b-84a
Der Beyân-ı İ'tibârât-ı Ervâḫ	8	84b	Der Beyân-ı İ'tibârât-ı Ervâḫ	9	84a
Der Ta'rîf-i Esmâ-i Ervâḫ-ı Mücellâ	7	84b-85a	Der Ta'rîf-i Esmâ-i Ervâḫ-ı Mücellâ	7	84a-84b
Der Ta'rîf-i Maḫall-i Ervâḫ	13	85a-85b	Der Ta'rîf-i Maḫall-i Ervâḫ	13	84b-85a

Der Ta'rîf-i Leţâfet-i Ervâh u Merâtib	10	85b	Der Ta'rîf-i Leţâfet-i Ervâh u Merâtib	10	85a
Der Ma'rifet-i Vech-i İnsânî	16	85b-86a	Der Ta'rîf-i Vech-i İnsânî	16	85a-85b
Der Ma'rifet-i 'Îllet-i Vücüd-ı İnsânî	26	86b-87a	Der Ma'rifet-i 'Îllet-i Vücüd-ı İnsânî	26	85b-86b
Ender Ma'külât	4	87a	Ender Ma'külât	4	86b
Î'tirâz	2	87b	Î'tirâz	2	86b
Cevâb	17	87b-88a	Cevâb-ı Î'tirâz	18	86b-87a
Vech-i Âhîr	7	88a	Vech-i Diger	7	87b
Der İhtilâf-ı Tevârif-i Der Hakk-ı Rûh	4	88a	Der İhtilâf-ı Tevârif-i Der Hakk-ı Rûh	4	87b
Ender Cevâb	5	88b	Ender Cevâb	5	87b-88a
Î'tirâz	2	88b	Î'tirâz-ı Diger	2	88a
Redd-i Î'tirâz	10	88b-89a	Redd-i Î'tirâz	10	88a
Vech-i Âhîr	11	89a	Vech-i Diger	11	88a-88b
Der Tahkîk-i Kelâm	20	89a-90a	Der Tahkîk-i Kelâm	20	88b-89a
إِنَّمَا الْمَسِيحُ عَيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ الْقِيَمَةُ إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ	19	90a-90b	إِنَّمَا الْمَسِيحُ عَيْسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ الْقِيَمَةُ إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ	18	89a-89b
Minh	9	90b	'Ârif-i Bi'llâh	10	90a
Der Na't-ı Evliyâ u Enbiyâ 'Aleyhi's-selâm	3	91a	Der Şıfat-ı Evliya u Enbiyâ	3	90a
إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ	26	91a-91b	إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ	26	90a-91a
Ender Naşâyih	33	91b-92b	Ender Naşâyih	14	91a-91b
قال انبي عليه السلام لاصباح عندي ولا مساء	8	92b-93a	Maţlub	19	91b-92a
Der Su'al-i Baqiyye-i Tabâyi'	35	93a-94a	قال انبي عليه السلام لاصباح عندي ولا مساء	8	92a
Der Tevzî'-i İhtilâf-ı Bi't-Tabâyi'	2	94a	Der Su'al-i Baqiyye-i Tabâyi'	26	92b-93a
Der Zikr-i Havâşş-ı Ahlaţ	13	94a-94b	Ender Cevâb	9	93a-93b
Der Teşrih-i Eşâbi'	3	94b	Der Tevzî'-i İhtilâf-ı Bi't-Tabâyi'	2	93b
Der Beyân-ı Havâşş-ı Eşâbi'	7	94b-95a	Der Zikr-i Havâşş-ı Ahlaţ	14	93b-94a
Der Zikr-i Cevâhir-i Bādî	8	95a	Der Teşrih-i Eşâbi'	3	94a
Der Zikr-i Cevâhir-i Tabî'at	9	95a-95b	Der Beyân-ı Havâşş-ı Eşâbi'	7	94a
Der Zikr-i Cevher-i Tabî'at-ı Hâk	10	95b	Der Zikr-i Cevâhir-i Bādî	7	94b
Der Beyân-ı 'Avârızât	8	96a	Der Zikr-i Cevher Âb	9	94b
Der Tahlîf-i Hâk u Âteş	7	96b	Der Zikr-i Cevher-i Hâk	10	95a
Der Beyân-ı Bād u Âteş	23	97a-97b	Der Beyân-ı 'Avârızât	8	95a-95b
Su'al	2	97b	Der Beyân-ı Tahlîf-i Hâk Ya Âteş	7	95b
			Der Tahlîf-i Âb-ı Âteş	9	95b-96a
			Der Beyân-ı Tahlîf-i Bād u Âteş	23	96a-96b
			Su'al	2	96b

Cevāb	58	97b-99a	Cevāb	43	96b-98a
			Ḳāle ‘Alī kerremā’llāhu veche	14	98a-98b
El-Ḳaṣīde	20	99a-99b	Ḳaṣīde-i Güzīde	20	98b-99a
Der Ta‘rīf-i Temsīl	32	99b-100b	Der Ta‘rīf-i Temsīl	17	99a-99b
			Maṭlub	45	99b-101a
			Vaṣf-ı Noḳta	15	101a-101b
Der Beyān-ı Müfredāt	45	100b-102a			
Güftār Der Şıfat-ı Aḥvāl-i Ehl-i ‘Ālem	37	101b-103a	Güftār Der Şıfat-ı Aḥvāl-i Ehl-i ‘Ālem	37	101b-102b
Der Şıfat-ı Zanīn	29	103a-104a	Der Şıfat-ı Zanīn	29	102b-103b
Der Şıfat-ı ‘Ālimān-ı Mecāzī	31	104a-105a	Der Şıfat-ı ‘Ālimān-ı Mecāzī	32	103b-104b
Der Şıfat-ı ‘Ulemā-i Muḥaḳḳikīn	14	105a-105b	Der Şıfat-ı ‘Ulemā-i Muḥaḳḳikīn	14	104b-105a
El-Ḳaṣīde Fi’t-Tevḥīd	14	105b-106a	El-Ḳaṣīde Fi’t-Tevḥīd	14	105a
Der Ta‘rīf-i Nefs-i Nāṭıḳ	4	106a	Der Ta‘rīf-i Nefs-i Nāṭıḳ	4	105a-105b
Nev’-i Evvel	5	106a	Nev’-i Evvel	4	105b
Nev’-i Āḥir	2	106a	Nev’-i Āḥir	2	105b
Vech-i Āḥir	3	106b	Vech-i Āḥir	3	105b
فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ	10	106b		10	105b-106a
وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا	6	106b-107a	فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ	6	106a
قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ	63	107a-109a		3	106b
			Maṭlub	61	106b-108a
Sebeb-i İhtilāf-ı Mezāhīb	5	109a	Sebeb-i İhtilāf-ı Mezāhīb	3	108a-108b
قال النبي عليه الصلاة والسلام اختلاف السننكم والوانكم	44	109a-110b	قال النبي عليه الصلاة والسلام اختلاف السننكم والوانكم	41	108b-109b
			Maṭlub	4	109b
أَتَمَّا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ	119	110b-114a	أَتَمَّا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ	14	109b-110a
			Maḳşūd	69	110a-112a
			Maḳşūd	54	112a-114a
Der Beyān-ı Merātib-i Ulūhiyyet	18	114a-114b			
İ’tirāz-ı Kelām	4	114b	İ’tirāz-ı Kelām	4	114a
لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ	4	114b-115a	لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ	4	114a
İ’tirāz-ı Āḥir	2	115a	İ’tirāz-ı Āḥir	2	114a
Cevāb	21	115a-115b	Cevāb	21	114a-115a
وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولُوا فَتَمَّ وَجْهَ اللَّهِ	2	115b	وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولُوا فَتَمَّ وَجْهَ اللَّهِ	2	115a

قال النبي عليه السلام خفي الله ليشفة ظهوره	5	115b- 116a	قال النبي عليه السلام خفي الله ليشفة ظهوره	5	115a
وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا	6	116a	وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا	6	115a- 115b
Der Şifât-ı Nefs-i Emmâre	18	116a- 116b	Der Şifât-ı Nefs-i Emmâre	18	115b- 116a
Der Şifât-ı Behâyim	48	116b- 118a	Der Şifât-ı Naşâyiḥ	50	116a- 117b
Ma'rifet-i Nefs-i Nâṭıḳa	33	118a- 119a	Baḳıyye-i Ma'rifet-i Nefs-i Nâṭıḳa	33	117b- 118b
İ'tirâz-ı Kelâm	3	119a	İ'tirâz-ı Kelâm	3	118b
Cevâb	21	119a- 120a	Cevâb	21	118b- 119a
Der Beyân-ı Aşl-ı Nefs	37	120a- 121a	Der Beyân-ı Aşl-ı Nefs	36	119a- 120a
Der İstihbâr-ı 'Aşḳ	8	121a- 121b	Der İstihbâr-ı 'Aşḳ	8	120a- 120b
Der Cevâb	23	121b- 122a	Der Cevâb	23	120b- 121a
Güftâr Ender Naşâyiḥ	65	122a- 124a	Güftâr Ender Naşâyiḥ	66	121a- 123a
Der Beyân-ı Esmâ u Müsemmâ	20	124a- 124b	Der Beyân-ı Esmâ u Müsemmâ	19	123a- 123b
Güftâr-ı Zarıfdâr-ı Cevâb-ı İşân	16	124b- 125a	Güftâr-ı Zürefâ Der Cevâb-ı İşân	16	124a
Cevâb-ı Düvvüm	24	125a- 126a	Cevâb-ı Düvvüm	24	124b- 125a
Der Tebdilât-ı 'Âlem	55	126a- 127b	Der Beyân-ı Tebdilât-ı 'Âlem	55	125a- 126b
Güftâr Ender Naşâyiḥ	2	127b	Güftâr Ender Naşâyiḥ	2	126b
أَنَّ مِنْ أَرْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَأَحْذَرُواهُمْ	16	127b- 128a		16	126b- 127a
Der Ta'rîf-i İlmu'llâh	6	128b	Der Ta'rîf-i İlmu'llâh	6	127a- 127b
Der Ta'rîf-i Taḳsîm-i 'İlm	14	128b- 129a	Der Ta'rîf-i Taḳsîm-i 'İlm	14	127b- 128a
Der Teşrîḥ-i Cilâ-yı Kalb	3	129a	Der Teşrîḥ-i Cilâ-yı Kalb	3	128a
قال النبي عليه السلام تفكر الساعة خير من عبادة سبعين الف سنة	6	129a- 129b	قال النبي عليه السلام تفكر الساعة خير من عبادة سبعين الف سنة	6	128a
من ذكرني اجنى عشقني و من عشقني عشقته و من عشقته قتلته و من قتلته انا ديته صدق	7	129b	من ذكرني اجنى عشقني و من عشقني عشقته و من عشقته قتلته و من قتلته انا ديته صدق	7	128a- 128b
در بيان اين حديث كه العلم علمن علم الابدان و علم الاديان	3	129b	در بيان اين حديث كه العلم علمن علم الابدان و علم الاديان	3	128b
خمرت طيننت آدم بيدي اربعين صباحا	15	130a	خمرت طيننت آدم بيدي اربعين صباحا	15	128b- 129a
Der Beyân-ı Tâ'vîl-i Vech-i İnsân	53	130b- 132a	Der Beyân-ı Tâ'vîl-i Vech-i İnsân	54	129a- 130b
Der Ta'rîf-i Taḥḳîkât	16	132a- 132b	Der Ta'rîf-i Taḥḳîkât	16	130b- 131a
Der Beyân-ı Uşul ü Fürü'-ı 'İlm	14	132b- 133a	Der Beyân-ı Uşul ü Fürü'-ı 'İlm	14	131a- 131b
Der Cevâb-ı Cevâhir	14	133a- 133b	Der Cevâb-ı Cevâhir	14	131b- 132a
Cevâb-ı Şânî	11	133b	Cevâb-ı Şânî	11	132a- 132b

Der Beyān-ı İştikāk-ı Nuṭṭ	37	134a-135a	Der Beyān-ı İştikāk-ı Nuṭṭ	37	132b-133b
Ez-Ebyāt-ı Meşnevī	7	135a	Ebyāt-ı Meşnevī	7	133b
Der Beyān-ı Āmeden Cibrīl ve Risālet Āverden Ber Muḥammed Mustafā	62	134b-137a	Der Beyān-ı Āmeden Cibrīl ve Risālet Āverden Ber Muḥammed Mustafā	85	134a-136b
قال النبي عليه السلام انا و علي من نور واحد و قال عليه السلام انا مدينته العلم و علي بابها	8	137a-137b			
قال النبي عليه السلام ابوبكر صديق مصدق	9	137b			
Der Beyān-ı Mi'rāc-ı Muḥammed Muştafā	58	137b-139b	Der Beyān-ı Mi'rāc-ı Muḥammed Muştafā	59	136b-138a
Güftār-ı Der Nüzül-i Bārī Ez-'Arş Be-Kürsī	36	139b-140b	Güftār-ı Der Nüzül-i Bārī Ez-'Arş Be-Kürsī	36	138a-139a
Der Taḫsīm-i Rek'at-ı Penc vü Ḳat-ı Ḥaẓr	12	140b-141a	Der Taḫsīm-i Rek'at-ı Penc vü Ḳat-ı Ḥaẓr	12	139a-139b
Det Tevzī'-i Rek'āt-ı Şalavat-ı Sefer	3	141a	Det Tevzī'-i Rek'āt-ı Şalavat-ı Sefer	3	139b
Der Taḫsīm ü Cem'	3	141a	Der Taḫsīm ü Cem'	3	139b
Su'āl	2	141b	Su'āl	2	140a
Cevāb	4	141b	Cevāb	4	140a
Der Taḫsīm-i Namaz-ı Cem' Bā-Namāz-ı Ḥaẓr	12	141b-142a	Der Taḫsīm-i Namaz-ı Cem' Bā-Namāz-ı Ḥaẓr	12	140a-140b
İ'tirāz-ı Sā'il	2	142a	İ'tirāz-ı Sā'il	2	140b
El Cevāb Be-Vecheyn	7	142a	El cevāb Be-Vecheyn	7	140b
Vech-i Düvvüm	21	142b-143a	Vech-i Düvvüm	21	140b-141b
تَأْوِيلُهُ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ	11	143a-143b	تَأْوِيلُهُ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ	11	141b
Beyt-i Meşnevī	9	143b	Beyt-i Meşnevī	9	141b-142a
Der Beyān-ı Enke Ender Cihān Ez Dü Ṭā'ife Şadā-yı 'İrfān-ı Ḥaşlet	15	143b-144a	Der Beyān-ı Enke Ender Cihān Ez Dü Ṭā'ife Şadā-yı 'İrfān-ı Ḥaşlet	15	142a-142b
Der Cevāb-ı Enbiyā u Ḥükemā	8	144a-144b	Der Cevāb-ı Enbiyā u Ḥükemā	8	142b
فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ	14	144b-145a	فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ	14	142b-143a
Der Güftār-ı Ḥikmet	65	145a-147a	Der Güftār-ı Ḥikmet	65	143a-145a
Der Ta'rīf-i Ḥaşşe'-i Ṭabāyi' ü 'Anāşır Ez Ḳavl-i Ḥükemā	23	147a-147b	Der Ta'rīf-i Ḥaşşe'-i Ṭabāyi' ü 'Anāşır Ez Ḳavl-i Ḥükemā	23	145a-146a
Der Ta'rīf-i Diğer	8	147b-148a	Der Ta'rīf-i Diğer Nev'-i Diğer	8	146a
الأرواح جنود مجنونة ما تعرف منها انتلف وما تناكر منها اختلف	35	148a-149a	الأرواح جنود مجنونة ما تعرف منها انتلف وما تناكر منها اختلف	35	146a-147a
Maṭla'-ı Kelām	5	149a	Maṭla'-ı Kelām	5	147a-147b
Tenbīh	25	149b-150a	Tenbīh	25	147b-148a
Der Beyān-ı Vuḳū'-ı İnkışāf u Seyr-i Fi'llāh	62	150a-152a	Der Beyān-ı Vuḳū'-ı İnkışāf u Seyr-i Fi'llāh	62	148a-150a
قول الحكماء العلم مستعن عنالمؤثر و كل مستعن عن المؤثر فهو قديم و قول المتكلمين العلم	8	152a	قول الحكماء العلم مستعن عنالمؤثر و كل مستعن عن المؤثر فهو قديم و قول المتكلمين العلم	8	150a

El-Cevāb	11	152b	El-Cevāb	11	150a-150b
İ'tirāz-ı Hükemā vü Cevāb-ı İṣān	4	152b-153a	İ'tirāz-ı Hükemā vü Cevāb-ı İṣān	4	150b
Cevāb-ı Müttekellimīn	4	153a	Cevāb-ı Müttekellimīn	4	150b-151a
İ'tirāz-ı Diğer	5	153a	İ'tirāz-ı Diğer	5	151a
Cevāb-ı Diğer	8	153a-153b	Cevāb-ı Diğer	8	151a-151b
Muḳarrer Şoden Hüdüş-ı 'Ālem	18	153b-154a	Muḳarrer Şoden Hüdüş-ı 'Ālem	18	151b-152a
Baḳıyye-i Hüdüşıyyet	37	154a-155a	Baḳıyye-i Hüdüşıyyet	36	152a-153a
Der Taşdıḳ ü Taḫḳīḳ-i 'Ālem-i Ervāḥ	30	155a-156a	Der Taşdıḳ ü Taḫḳīḳ-i 'Ālem-i Ervāḥ	30	153a-154a
Der Tenbīh-i Taḳrīr	12	156a-156b	Der Tenbīh-i Taḳrīr	12	154a
Der Taḫrīr-i Tā'vīl	12	156b-157a	Der Taḫrīr-i Tā'vīl	11	154a-154b
Der Taḳrīr-i Kelām	17	157a-157b	Der Taḳrīr-i Kelām	18	154b-155a
Der Ta'rīf-i Teheccī	16	157b-158a	Der Ta'rīf-i Teheccī	16	155a-155b
Der Ta'rīf-i Ḥayvān-ı Nāṭıḳ	8	158a-158b	Der Ta'rīf-i Ḥayvān-ı Nāṭıḳ	8	155b-156a
Der Ta'rīf-i Ḥayvān-ı Nāḫıḳ	9	158b	Der Ta'rīf-i Ḥayvān-ı Nāḫıḳ	9	156a
İ'tirāz-ı Kelām	2	158b-159a	İ'tirāz-ı Kelām	2	156a-156b
Cevāb	23	159a-159b	Cevāb	23	156b-157a
وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ	12	159b-160a	وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ	11	157a-157b
Tenbīh	6	160a	Tenbīh	6	157b
Taḫḳīḳ-i Kelām	16	160a-160b	Taḫḳīḳ-i Kelām	16	157b-158a
Der Beyān-ı Ehl-i Ḥāl	35	161a-162a	Der Beyān-ı Ehl-i Ḥāl	35	158a-159a
Der Güftār-ı 'Aşḳ-ı İlāhī	31	162a-163a	Der Güftār-ı 'Aşḳ-ı İlāhī	31	159a-160a
Der Şıfat-ı 'Aşık-ı Ḥaḳīḳī	19	163a-163b	Der Şıfat-ı 'Aşık-ı Ḥaḳīḳī	19	160a-160b
Güftār Der Zindegānī-i Āḫiret	25		Güftār Der Zindegānī-i Āḫiret	24	160b-161b

D. NÜSHA TAVSİFİ

Eserin elimizde iki nüshası bulunmaktadır. Biri Bursa nüshası diğeri de Kıbrıs nüshasıdır. Eserle ilgili iki nüshada da adı, kime sunulduğu, ne amaçla hangi tarihte yazıldığı ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

1. Bursa Nüshası:

Başı: 1b Benām-ı Kird-gār-ı pāk-ı ‘ulyā

Sonu: 164a Hezārān şükr olsun Zü'l-Celāle

Arşiv Numarası: 16 Or 663 (Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi)

Cilt: Şemseli yıpranmış kahverengi meşin cilt.

Kağıt: İnce filigranlı aharlı.

Yazı: Nesih.

Mürekkep: Konu başlıkları kırmızı, diğerkısımlar siyah

Satır: Her sayfada 17 satır

Varak: 163

Ebat: 150x70-203x120 mm.

Beyit Sayısı: 5037

Bu nüshada sağ cilt kapağına bitişik yaprakta “Risâle-i Hayrat-i Şeyh Hakkânî min hulafa-i Ak Şemseddin” ibaresi yer almaktadır. Sondaki artık yapraklarda Türkçe ifadeli namaz çeşitleri hakkında ilmihal bilgileri vardır. Eserin başındaki yaprakta Kadı Hüseyinin mülkiyet kaydı ile mührü Ahmet Vefik Paşanın 1273 H. tarihli teftiş mührü ve Orhan Gazi Camii Kütüphanesinin 1301 H. tarihli mührü vardır. En son kısımda dualardan oluşan sayfalar bulunmaktadır.

2. Kıbrıs Nüshası:**Başı:** 1b Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-rahīm**Sonu:** 161b Ve 'alā ālihi ve aşhābi zū'l-ihsāni ve'l-aḥlāk**Arşiv Numarası:** 81 (Kıbrıs Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi)**Cilt:** Siyah**Kağıt:** İnce filigranlı.**Yazı:** Talik.**Mürekkep:** Konu başlıkları kırmızı, diğer kısımlar siyah, beyitlerde özellikle vurgulanmak isten iktibas edilen âyet ve hadisler, gök cisimleri gibi kelimeler kırmızı yazılmış.**Satır:** Her sayfada 17 satır**Varak:** 161**Ebat:** 125x70-142x200mm.**Beyit Sayısı:** 5116

Bu nüshanın baş kısmında kitabın müellifinin Hakkânî olduğu, mücelledinin hala Lefkoşa'da Abdülaziz Efendi'nin ibadethanesinde mevkuf olduğu yazılıdır.

II. BÖLÜM

AYET VE HADİSLER

1. Eserde Geçen Ayetler

- اقرأ كتابك كفى بنفسك اليوم عليك حسيبا (B/3a; K/3b)

İsra, 17/14.

Âyetin meali: "Oku kitabımı! Bugün hesap sorucu olarak sana nefsin yeter" denilecektir.

- شهد الله انه لا اله الا هو (B/11a; K/12b)

Al-i İmran, 3/18.

Âyetin Meali: Allah, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilah olmadığına adaletle şahitlik ettiler. Ondan başka ilah yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.

- وان من شيء الا يسبح بحمده ولكن لا تفقهون تسبيحهم (B/25b; K/27b)

İsrâ, 17/44.

Âyetin meali: Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allah'ı tespih ederler. Her şey O'nu hamd ile tespih eder. Ancak, siz onların tespihlerini anlamazsınız. O, hafîm'dir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir), çok bağışlayandır.

- وكان عرشه على الماء (B/44a; K/45b)

Hûd, 11/7.

Âyetin meali: O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı konusunda sizi imtihan için, henüz Arş'ı su üstünde iken gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratandır. Böyle iken "Ölümden sonra şüphesiz diriltileceksiniz" desen, inkarcılar "Mutlaka bu apaçık bir büyüdür" derler.

- انا عرضنا الامانة على السموات والارض والجبال فابين ان يحملنها واشفقن منها وحملها الانسان انه كان ظلوما جهولا (B/44b; K/46a)

Ahzab, 33/72.

Âyetin meali: Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir.

- وجوه يومئذ ناضرة (B/46b; K/48a)

Kıyâme, 75/22.

Âyetin meali: O gün bir takım yüzler aydıdır.

- لقد خلقناال انسانی فی احسن تقویم (K/49b)

Tin, 95/4.

Âyetin meali: Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.

- والطور (۱) وكتاب مسطور (۲) فی رق منشو (B/47b; K/49b)

Tûr, 52/1,2,3.

Âyetin meali: Andolsun Tur'a. Yayılmış ince deri üzerine, satır satır yazılmış kitaba.

- ولقد کرمننا بنی ادم وحملناهم فی البر والبحر (B/50a; K/52a)

İsrâ, 17/70.

Âyetin meali: Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.

- والله المشرق والمغرب فاینما تولوا فثم وجه الله (B/51a; K/52b)

Bakara, 2/115.

Âyetin meali: Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır. Şüphesiz Allah, lütfü geniş olandır, hakkıyla bilendir.

- کل من علیها فان ﴿۲۶﴾ ویبقى وجه ربك ذوالجلال والاکرام (B/54a; K/55b)

Rahman, 55/26-27.

Âyetin meali: Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacaktır.

- یا ایها الذین امنوا اذا قمتم الی الصلوة فاغسلوا وجوهکم وایدیکم الی المرافق وامسحوا برؤسکم وارجلكم الی الکعبین (B/56a; K/58a)

Mâide, 5/6.

Âyetin meali: Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz iyice yıkanarak temizlenin. Hasta olursanız veya seferde bulunursanız veya biriniz abdest bozmaktan (def-i hacetten) gelir veya

kadınlara dokunur (cinsel ilişkide bulunur) da su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprağa yönelin. Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin (Teyemmüm edin). Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez. Fakat o sizi tertemiz yapmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz.

- **(B/57a; K/58a) وقالوا لجلودهم لم شهدتم علينا قالوا انطقنا الله الذي انطق كل شيء**
Fussilet, 41/21.

Âyetin meali: Onlar derilerine, "Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?" derler. Derileri, "Bizi her şeyi konuşuran Allah konuştu. İlk defa sizi O yaratmıştı ve yine yalnızca ona döndürülüyorsunuz?"

- **(B/57b; K/59a) سنريهم آياتنا في الافاق وفي انفسهم**
Fussilet, 41/53.

Âyetin meali: Varlığımızın delillerini, (kainattaki uçsuz bucaksız) ufuklarda ve kendi nefislerinde onlara göstereceğiz ki, o Kur'an'ın gerçek olduğu onlara iyice belli olsun. Rabbinin, her şeye şahit olması yetmez mi?

- **(B/64b; K/65a) شهد الله انه لا اله الا هو والملئكة واولوا العلم قائما بالقسط**
Âl-i İmran, 3/18.

Âyetin meali: Allah, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilah olmadığına adaletle şahitlik ettiler. Ondan başka ilah yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.

- **(B/72a; K/72b) الله الذي خلق السموات والارض وما بينهما في ستة ايام ثم استوى على العرش**
Secde, 32/4.

Âyetin meali: Allah, gökleri ve yeri, ikisi arasındakileri altı gün içinde (altı evrede) yaratan sonra da Arş'a kurulandır. Sizin için ondan başka hiçbir dost, hiçbir şefaathçi yoktur. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?

- **(B/72b; K/72b) انما امره اذا اراد شيئا ان يقول له كن فيكون**
Yâsin, 36/82.

Âyetin meali: Bir şeyi dilediği zaman onun emri o şeye ancak "Ol!" demektir. O da hemen oluverir.

- ثم استوى على العرش (B/74b; K/75a)

Araf 7/54, Yunus 10/3, Ra'd 13/2, Furkan 25/59, Secde 32/4, Hadid 57/4, Tâ Hâ 20/5. âyetlerde geçmektedir. Allah'ın yeri ve göğü yarattıktan sonra "arşa kurulması"na işaret eder. Genel olarak şöyle bir meali içerir: Allah, gökleri ve yeri, ikisi arasındakileri altı gün içinde (altı evrede) yaratan sonra da Arş'a kurulandır. Sizin için ondan başka hiçbir dost, hiçbir şefaatçi yoktur. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız? (Secde, 32/4)

- ويحمل عرش ربك فوقهم يومئذ ثمانية (B/75a; K/75b)

Hâkka, 69/17.

Âyetin meali: Melekler onun kıyılarındadır. O gün Rabbinin arşını, bunların da üstünde sekiz taşıyıcı taşır.

- وعلم آدم الاسماء كلها (B/75b; K/75b)

Bakara, 2/31.

Âyetin meali: Allah Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklerle göstererek, "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin" dedi.

- علمه شديد القوى (B/75b; K/75b)

Necm, 53/5.

Âyetin meali: Onu, müthiş kuvvetleri olan biri öğretti.

- ما انزلنا عليك القران لتشقى (٢) الا تذكرة لمن يخشى (B/75b; K/75b)

Tâ Hâ, 20/1,2,3.

Âyetin meali:Tâ Hâ. (Ey Muhammed!) Biz Kur'an'ı sana sıkıntı çekesin diye değil, ancak (Allah'ın azabından) korkacaklara bir öğüt (bir uyarı) olsun diye indirdik.

- وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون (B/75b; K/75b)

Zâriyât, 51/56.

Âyetin meali: Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.

- انما المسيح عيسى ابن مريم رسول الله وكلمته القاها الى مريم وروح منه (B/90a; K/89a)

Nîsâ, 4/171.

Âyetin meali: Ey Kitab ehli! Dininizde sınırları aşmayın ve Allah hakkında ancak hakkı söyleyin. Meryemoğlu İsa Mesih, ancak Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği) kelimesi ve kendisinden bir ruhtur. Öyleyse Allah'a ve peygamberlerine iman edin, "(Allah) üçtür" demeyin. Kendi iyiliğiniz için buna son verin. Allah ancak bir tek ilahtır. O çocuk sahibi olmaktan uzaktır. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey onundur. Vekil olarak Allah yeter.

- ان الذين يبايعونك انما يبايعون الله يد الله فوق ايديهم (B/91a; K/90a)

Fetih, 48/10.

Âyetin meali: Sana bîat edenler ancak Allah'a bîat etmiş olurlar. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Verdiği sözden dönen kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük bir mükâfat verecektir.

- فاذا سويته ونفخت فيه من روحي فقعوا له ساجدين (B/106b; K/106a)

Hicr, 15/ 29.

Âyetin meali: Hani Rabbin meleklere, "Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin" demişti.

- يا ادم انبئهم باسمائهم (B/107a; K/106b)

Bakara, 2/33.

Âyetin meali: Allah şöyle dedi: "Ey Âdem! Onlara bunların isimlerini söyle." Âdem, meleklere onların isimlerini bildirince Allah, "Size, göklerin ve yerin gaybını şüphesiz ki ben bilirim, yine açığa vurduklarınızı da, gizli tuttuklarınızı da ben bilirim demedim mi?" dedi.

- اختلاف السننكم و الوانكم (B/109a; K/108b)

Eserde hadis olarak gösterilse de Rum, 30/22. Âyetten alınmadır.

Âyetin meali: Göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da onun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda bilenler için elbette ibretler vardır.

- ليس كمثلته شيء وهو السميع البصير (B/114b; K/114a)

Şûra, 42/11.

Âyetin meali: O, gökleri ve yeri yaratandır. Size kendinizden eşler, hayvanlardan da (kendilerine) eşler yaratmıştır. Bu sûretle sizi üretiyor. Onun benzeri hiçbir şey yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.

- **ومن كان في هذه اعمى فهو في الآخرة اعمى واضل سبيلا (B/116a; K/115a)**
İsrâ, 17/72.

Âyetin meali: Kim bu dünyada körlük ettiyse ahirette de kördür, yolunu daha da şaşırmıştır.

- **ان من ازواجكم واولادكم عدوا لكم فاحذروهم (B/128a; K/127b)**
Tegâbun, 64/14.

Âyetin meali: Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olabilecekler vardır. Onlardan sakının. Ama affeder, hoş görüp vazgeçer ve bağışlarsanız şüphe yok ki Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.

- **تأويله وما يعلم تأويله الا الله والراسخون (B/143a; K/141b)**
Al-i İmran, 3/7.

Âyetin meali: O, sana Kitab'ı indirendir. Onun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşabihdir. Kalplerinde bir eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onun olmadık yorumlarını yapmak için müteşabih âyetlerinin ardına düşerler. Oysa onun gerçek manasını ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar, "Ona inandık, hepsi Rabbimiz katındandır" derler. (Bu inceliği) ancak akıl sahipleri düşünüp anlar.

- **فاذا سوئته ونفخت فيه من روحي فقعوا له ساجدين (B/144b; K/142b)**
Sâd, 38/72.

Âyetin meali: Onu şekillendirip içine ruhumdan üflediğim zaman onun için saygı ile eğilin.

2. Eserde Geçen Hadisler

- قال انبى عليه السلام قلب المؤمن عرش الله و بيت الل (B/14a; K/16a)

“Mü’minin kalbi Allah’ın arşıdır ve evidir.” Sagânî, bu hadisin uydurma olduğunu söylemiştir.⁵¹

- خمرت طينت آدم بيدى اربعين صباحا (B/17a, 54a, 56a, 72b, 130a; K/19a, 55b, 57b, 72b, 128b)

Hadis-i Kudsi: Âdem’in toprağını kırk gün elimle yoğurdum.

- لي مع الله (B/17a; K/19a)

“Benim Allah’la birlikte özel bir vaktim vardır. Bu vakitte Allah’a yakın bir melek, gönderilen bir peygamber de benim gönlüme giremez.” Bu sözün sûfiyyeden olup hadis olmadığı söylenmektedir.⁵²

- قال النبى الارواح جنود مجندة (B/28b, 77a; K/30b, 77a)

“Ruhtar, grup grup toplanmış cemaatlardır. Bundan dolayı birbirleriyle dünyada tanışanlar kaynaşırlar. Birbirleriyle (dünyada) anlaşamayanlar görüş ayrılığına düşerler.”⁵³

- قال النبى عليه السلام اولياء تحت قبابى لا يعرفهم غيرى (B/41a; K/43a)

Hadis-i Kudsi’de şöyle buyurulmaktadır: Evliyelerim (dostlarım) kubbelerimin altındadır. Benden başkası (onları) bilemez.

- قاله عليه السلام سترون ربكم كمترون القمر فى ليلة البدر (B/46b; K/48a)

Hadis-i Şerif: Ayın ondördü gecesı kamerı nasıl görürseniz, Rabbinizi de öyle aşikâr göreceksiniz.⁵⁴

- قاله عليه السلام خلق الله ادم على صورته و على صورت الرحمان (K/49a)

“Allah, Âdem’i kendi sûretinde yarattı.”⁵⁵

⁵¹ Aclûnî, II, 130. Karî, Esrar, s. 260; Sehâvî, s. 308.

⁵² Sehavî, *Makasid*: s.356; Aliyyü'l-Karî, *Kübra*: s.291. Ayrıca bkz. Abdülfettah Ebu Gudde (Terc. Dr. Halil İbrahim Kutlay), *Alüyyü'l-Karî Uydurma Olduğunda İttifak Edilen Hadisler*, İnkılâb Yayınları, İstanbul 2014.

⁵³ Buhari, Edebü'l-Müsned, 901; Ebu Dâvud, Edeb 16, 4834; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/295, 527.

⁵⁴ Buhârî, Mevâkitu's-Salât 16, 26, Tevhid 24; Ebu Dâvud, Sünnet 19, 4729; Tirmizî, Sıfatı I-Cennet 16, 2551; İtm Mâcc, Mukaddime 13 177.

⁵⁵ Buhârî, Enbiya 1, İsti zan 1; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/315.

- قال النبي عليه السلام اصحابي كالنجوم بايهم اقتديتم اهتديتم (B/79a; K/51a)

Hadis-i Şerif: Ashabım yıldızlar gibidir. Hangisine tâbî olursanız hidayete erersiniz.⁵⁶

- قال النبي عليه السلام قلب الخلق بني الاصبغين مناصب الرحمنو قال عم كنايدالله يمينا (B/56a; K/57b)

Hadis-i Şerif: Mü'minin kalbi, Hakk'ın iki kudret parmağı arasındadır. Nasıl isterse öyle döndürür.⁵⁷

- في الإنسان ثلاثمائة وستون مفصلا فعليه ان يتصدق منه (B/57b; K/59a)

Hadis: “İnsanda üçyüzaltmış mafsal vardır. Her bir mafsal için bir sadakada bulunması gerekir.”⁵⁸

- بني الإسلام على خمس : شهادة أن لا إله إلا الله ، وأن محمدا رسول الله ، وإقام الصلاة ، وإيتاء الزكاة ، وحج البيت ، وصوم رمضان (B/60a; K/61a)

Hadis-i Şerif: Hz. Muhammed(s.a.s) şöyle buyurdu: İslam beş şey üzerine bina edilmiştir: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Resülü olduğuna şahitlik etmek. Namazı dosdoğru kılmak, zekâtı hkkıyla vermek. Allah'ın evi Kâbe'yi hacc etmek ve Ramazan orucunu tutmak.⁵⁹

- قوله القدسي كنت كنزا مخفيا فاحببت ان اعرف فخلقتالخلق فاعرفوني (B/75b; K/75b)

Hadis-i Kudsî'dir. Meali: Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi diledim. Onun için bu halkı ve âlemleri yarattım.

- قال النبي عليه السلام تفكر الساعته خير من عبادة سبعين سنه (B/129a; K/128a)

“Bir saat tefekkür (kırk) sene ibadetten daha hayırlıdır.”⁶⁰

- انا و علي من نور واحد (B/137a; K/135b)

“Ben ve Ali bir nurdanız.”⁶¹

⁵⁶ Beyhakî, el-medhal, s.164, Kenzu'l-ummal, h.no: 1002.

⁵⁷ Tirmizî, 7. İbn-i Mâce, 3.

⁵⁸ Ebu Davud, Edeb, 172, (5242)

⁵⁹ Buhârî, İman 1; Nesâî, İman 13; Tirmizî, İman 3, 2609.

⁶⁰ Bu sözün bir hadis olmadığı Seriyü's-Sekafî'nin sözü olduğu söylenmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Abdülfettah Ebu Gudde (Terc. Dr. Halil İbrahim Kutlay), *Alüyyü'l-Karî Uydurma Olduğunda İttifak Edilen Hadisler*, İnkılâb Yayınları, İstanbul 2014, s.113.

⁶¹ Abdülbaki Gölpınarlı, Melâmîlik ve Melâmîler, Devlet Matbaası, İstanbul 1931, s.198.

- قال عليه السلام انا مدينته العلم و على بابها (B/137a; K/135b)
“Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır.”⁶²

3. Hakkânî'nin Âyet ve Hadisleri Yorumlama Usulü

Hakkânî, bu mesnevisinde âyet ve hadisleri üç şekilde ele almaktadır:

a. Başlıklarda Âyet Veya Hadisin Yazılıp Beyitlerde Yorumlanması

Eserde âyet ve hadislerin kullanılmasında daha çok bu yöntem tercih edilmiştir. Hakkânî, mesnevisini başlıklar halinde ayırmış, bazı yerlerde bu başlıklar altında okuyucuya nasihat etmek, sözünün doğruluğunu ispat etmek için bazen tek âyet veya hadis vermiş, bazen âyet ve hadisleri aynı başlıkta birlikte kullanmıştır.

Eserin 46 başlığı bu şekildeki âyet ve hadislerden oluşmaktadır. Yalnız müellifin bazen bir âyet veya hadisi birden fazla yerde başlık olarak kullandığı görülmekteyse de yorumlarını farklı beyitlerle değerlendirme yoluna gitmiştir.

Bu kısımda örneklerin tamamını vermek yerine, konunun anlaşılması adına birkaç başlığı ve konuyu nasıl işlediğini göstermekle yetineceğiz.

خمرت طينت آدم بيدى اربعين صباحا (B/17a, K/19a)

Yoğurdum çil şabâhın didi Allâh
Vücūd-ı tıynın anuñ ol güzel şâh

İki elümle dir zî ‘izz ü tekrîm
Zihî Hâllâk u zî-taḥlîk u ta‘zîm

Bu ta‘zîm ü bu kırbet kıandan oldu
Bu teşrîf ü bu neş‘et kıandan oldu

....
....

Ki ol maḥlûb-ı dil maḥbûb-ı Hâkıdur
Ne söz kim söylemişdür mâ-şadakıdur

Cihân tırduķça tırsun şer‘i anuñ
Ki oldur ḥ‘acesi cān u cihānuñ

وقالوا لجلودهم لم شهدتم علينا قالوا انطقنا الله الذي انطق كل شيء

⁶² Tirmizi, Menâkıb, 20; Hakim, Müstedrek, H.No: 4612, 4613, 4614; Taberânî, el-Mu‘cemü’l-Kebîr, H.No: 10898.

(B/57a; K/58a)

Bu ‘ilm-i vahy ki olur enbiyāya
Müfîd olur vücūd-ı aşfiyāya

Ta‘aqquldan tefekkürden degüldür
Ya aḥkām-ı taşavvurdan degüldür

...

...

Seni insān idüp kıldı mücessem
Kemāliyyet virüp kıldı mükerrerem

Daḥı öğretdi saña ism-i a‘zam
Daḥı esmā-yı külle itdi maḥrem

Ḥudānuñ āferīnişden murādı
Sen idüñ itgil imdi rūḥı şādī

Bu ḥilḳat kim verildi saña Ḥaḳdan
Cihānuñ eşrefidür mā-sebaḳdan

b. Beyitlerin İçinde Âyet Veya Hadisten Mealen Bahsedilmesi

Hakkânî bazı beyitlerde âyet veya hadisi bizzat aktarmaz. Ancak beyitteki anlamla bazı âyet ve hadislere işaret eder. Bu bölümde görebildiğimiz kadarıyla bahsi geçen beyitleri tespit edip hangi âyet veya hadise atıfta bulunduğunu incelemeye çalışacağız (Beyitlerin yanında parantez içindeki sayılar verilen beyitin numarasını göstermektedir).

Zalüm olup cehül olurlar anlar
Cehennemde ebed ḳalurlar anlar (B-1429;K-1493)

Nasihatnâme türünde olan bu eserde Hakkânî sık sık tembihlerde bulunur, doğru yolu gösterir, Şeytan’dan uzak durup, zalimlerden, cahillerden olmamak gerektiğini ısrarla vurgular. Yukarıda verilen beyitte Allah’ın yolundan şaşıp emrini dinlemeyerek asi olanların zalim ve cahil oldukları için cehennemde ebedî kalacaklarından bahseder. Kur’an-ı Kerim’in Araf 7/41. Meryem 19/72. Ayetlerinde bu kişilerin cehennem ehli olduklarından ve acı bir cezayla karşı karşıya kalacaklarından şöyle bahsedilmektedir:

“Onlar için cehennem ateşinden döşek, üstlerinde de cehennem ateşinden örtüler var. İşte biz zalimleri böyle cezalandırırız.” (Araf 7/41)

“Sonra Allah'a karşı gelmekten sakınanları kurtarırız da zalimleri orada diz üstü çökmüş halde bırakırız.” (Meryem 19/72)

Allah'a gönülden bağlanmış bir kalp için bu dünyadaki nimetlerden ziyade ahirette ne kazanacağı çok önemlidir. Hiç şüphesiz her mü'min cenneti hak edip Allah'ın cemâlini görmeyi ister. Hadis-i Şerif'te *“Ayın ondördü gecesini kameri nasıl görürseniz, Rabbinizi de öyle aşikâr göreceksiniz”* buyurularak, bu dünyayı ahireti için hazır hale getirenlerin, bu şekilde bir mükâfat kazanacağı Hz. Muhammed tarafından müjdelenmiştir. Eserde bu konu şu beyitle dile getirilmiştir:

Sözi diñlense gerek ol Hudānuñ
Yüzi görülse gerek Kibriyānuñ (B-1460; K-1524)

Allah'ın sözünü dinleyen O'nun cemâlini göreceğini müjdeleyen bu beyit, mealen Kıyâme Sûresi 75/22-23. âyetlerde şöyle müjdelenmektedir:

“O gün bir takım yüzler aydıdır. Rablerine bakarlar.”

İmanın şartlarından biri de peygamberlere inanmaktır. Allah'ın elçisi olan peygamberlere inanmamak, Allah'ın emirlerini de yok saymak anlamına geleceği için sağlam bir imanı elde etmek isteyen kişi, yaratıcının emirlerini insanlara tebliğ eden peygamberlere de gerekli saygıyı göstermeli, onların gösterdiği yoldan gidip, yasakladıklarından sakınarak onlara tam bir teslimiyet içinde olmalıdır. Eserde bu konuyla ilgili peygamberlere tâbî olmayanın hakikati de bilemeyeceği, gerçeği görmeyeceği şu şekilde anlatılır:

Şular kim enbiyāya tâbî' olmaz
Haķıķatdür ki ol hiç nesne bilmez (B-1559; K-1623)

Kur'an-ı Kerim'de bu mesele açıkça anlatılmaktadır. Mâide Sûresi'nin 5/92. âyeti Hakkânî'nin bu sözlerinin delili olarak gösterilebilir:

“Öyleyse Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin ve Allah'a karşı gelmekten sakının. Şayet yüz çevirirseniz bilmiş olun ki elçimize düşen sadece apaçık tebliğdir.”

İslam inancına göre insan bu dünyada yaptığı her davranıştan âhret gününde hesaba çekilecektir. Ve o gün insanın bütün organları yapıp ettiklerine şahitlik edecektir. Gizli hiçbir şeyin kalmayacağı, her şeyin açıkça ortaya çıkacağı günden

sakınmanın gerekliliğinin sık sık anlatıldığı eserde, vücuttaki bütün uzuvların dile gelerek şahitlik edeceğinden şöyle bahsedilmektedir:

Ki yarın hazretinde ol Vedüduñ
Ki nuṭṭa geliser cümle cülüduñ (B-1745; K-1810)

Hakkânî bu sözlerini Fussilet Sûresi 41/20. âyetle delillendirmektedir:

“Nihâyet cehenneme vardıklarında, kulakları, gözleri ve derileri, yapmış oldukları işler hakkında, kendileri aleyhine şahitlik ederler.”

Allah, insanı en güzel şekilde yaratmış, kâinatı emrine vermiştir. Yaratılışında hiçbir eksiği bulunmayan insana melekler secde etmiş, üstün bir varlık olarak yeryüzüne bırakmıştır. Bu yüzden insan bu hayret verici yaratılışına bakarak daima şükürde bulunmalı, kendisine verilen bu nimetlerin kıymetini bilmelidir.⁶³ Eserde insanın bu güzel yaratılışı şu beyitlerle dile getirilmiştir:

Çün insân ahsen-i şüret olupdur
Anuñcün ekmel-i hilkat olupdur (B-1471; K-1535)

İnsan ahsen-i takvim (en güzel sûret) olarak yaratılmıştır. Bu gerçek, Tin Sûresi 95/4. âyette ***“Biz, gerçekten insanı en güzel biçimde yarattık.”*** şeklinde anlatılmaktadır. Beyitte “ahsen-i sûret” ifadesi bu âyetin anlamını içermektedir.

Bu mâhiyyetde çün kalmadı noṭşân
Tamâm oldı vücūd-ı cins-i insân (B-1760; K-1825)

Seni insân idüp kıldı mücessem
Kemâliyyet virüp kıldı mükerrerem (B-1766; K-1831)

İnsanın yaratılışının kusursuz olması Secde Sûresi'nin 9. âyetinde detaylıca anlatılmaktadır. Âyette şöyle buyurulmaktadır:

“Sonra onu şekillendirip ona ruhundan üfledi. Sizin için işitme, görme ve idrak duygularını yarattı. Ne kadar az şükrediyorsunuz!”

Kur'an-ı Kerim'de bu konu İnfıtar Sûresi 82/7. Âyette ise şöyle dile getirilmektedir:

“O (senin Rabbin) ki, seni yarattı, sonra seni sevva etti (dizayn etti), sonra da düzen üzere seni dengeli, sağlıklı kıldı.”

⁶³ İbn-i Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, c.12, Çağrı Yay., İstanbul 1996.

Düşünme eylemi eserde özellikle vurgulanan kavramlardan biridir. Hakkânî sık sık fikr etmeyi tembihler, düşünmeyen, cahil insandan uzak durmak gerektiğini vurgular:

Haqquñ haqlığını kim bildi fikr it
Kime öğretti ismin Tañrı zıkr it (B-2308; K-2362)

Allah ilk insan olan Hz. Âdem'i yaratmış, ona bilmediklerini öğretmiştir. Eserde de Allah'ın isimlerini öğretmesinden ve zikrin gereğinden bahseder. Bakara Sûresi'nin 2/31. âyetinde ***“Allah Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklere göstererek, "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin" dedi.”*** buyurularak zikrin nemi vurgulanmaktadır.

Niçe kim uyasun sen ol haşûda
Keş-â-keş varasun nâr-ı vaķûda (B-2327; K-2382)

Araf Sûresi 7/199-202. âyetlerinde hasetçilerin en yakını olan şeytanın, insanı her zaman yoldan çıkarmak, ona bir vesvese vermek için daima yanına sokulacağı anlatılmakta, böyle bir durum karşısında da kişinin nasıl bir tavır sergilemesi şu şekilde anlatılmaktadır:

“Eğer şeytandan bir kıskırtma seni dürterse, hemen Allah'a sığın. Şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir. Şüphe yok ki Allah'a karşı gelmekten sakınanlar, kendilerine şeytandan bir vesvese dokunduğu zaman iyice düşünürler (derhal Allah'ı hatırlarlar da) sonra hemen gözlerini açarlar”.

İnanan insan böyle bir vesvese karşısında daima uyanık olmalı ve Allah'a sığınmalıdır. Bunun aksi durumunu yani bu vesveseye ve şeytana ayak uyduranın halini anlatan Hakkânî, onların bu durumun neticesinde alevli bir ateşe (nâr-ı vukûda) düşmelerinin kaçınılmaz olacağını bildirmektedir. Şeytanın, insanı bu sapkınlığın, azgınlığın içine çekmekten geri durmayacağı aynı sûrenin 202. âyetinde şöyle tarif edilmektedir:

“Şeytanlara kardeş olanlara gelince, şeytanlar onları azgınlığın içine çekerler, sonra da bundan hiç geri durmazlar.”

Eger bu şüret-i şey' olsa fânî
Haķıķat ki_ismdür yoķdur gümānı (B-2365; K-2426)

Allah, varlığı sonsuz olandır. O ezelî ve ebedîdir. Şair bu beyitte Allah'ın fanî olmasının imkânsız ve şüphesiz olduğunu anlatmaktadır. Bu düşüncesine desteği Rahman Sûresi 55/26-27. âyetlerinden almaktadır:

“Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacaktır.”

İşidür fikr itmez nuḡ-ı Hâḡḡı
Görür okıyamaz menşür rakḡı (B-2774; K-2839)

Hakkânî bu beyitte gözü olup gördüğü halde kör olanlardan, kulağı olup duyduğu halde Allah'ın sözlerini duyamayan sağırlardan bahsetmektedir. Bunlar ne Allah'ın sözüne kulak verirler ne de O'nun indirdiği kitabı okuyup hidâyet arama yoluna girerler. Bakara Sûresi'nde Allah'ın verdiği nimetleri görmezden gelerek hidayet yolundan kaçıp sapkınlığa düşen kimseler anlatılır ve onların artık göremeyenlerden, konuşamayanlardan olduğunu, Artık hak yola dönemeyecekleri 18. âyette şöyle tarif edilir:

“Onlar, sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık (hakka) dönmezler.”

Şu kim secde itmedi merdûd oldu
Le'îm ü nâ-kes ü maḡrûd oldu (B-3243; K-3321)

Allah Hz. Âdem'i yarattığında melekler O'ndan korkmuş, merak içerisinde incelemişler. Şeytan meleklerden daha çok korkmuş, Allah'ın Hz. Âdem'i kendisine halife kılmasını kıskanarak düşmanlık etmiştir. Bu yüzden Allah'ın “secde edin” emrine uymayarak kâfirlerden olmuştur.⁶⁴ Hakkânî burada bu kıssaya telmihte bulunarak, secde emrini reddeden şeytanın alçak, aşağılık ve kovulmuş olduğunu söyler. Bu beyitteki durum Hicr Sûresi'nin 15/28-31. âyetleri arasında anlatılır:

“Hani Rabbin meleklerle, "Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin" demişti. Bunun üzerine bütün melekler saygı ile eğildiler. Ancak İblis, saygı ile eğilenlerle beraber olmaktan kaçındı.”

Şeytan'ın kovulmuş olması da aynı sûrenin 34. âyetinde şöyle anlatılmaktadır:

⁶⁴ Zülfi Güler, *a.g.e.*, s. 23-24.

“Allah, “Öyleyse çık oradan, çünkü sen kovuldun. Şüphesiz hesap gününe kadar lânet senin üzerindedir” dedi.”

Ki kâf u nûn ile mevcûd olur şey
Bu kavli ki tefekkür eyle gel key (B-3352; K-3429)

Yasin Sûresi 36/82. âyette Allah’ın bir şeyin olması için “ol” emrini vermesinin yeterli olacağı ***“Bir şeyi dilediği zaman onun emri o şeye ancak “Ol!” demektir. O da hemen oluverir.”*** şeklinde ifade edilmektedir. Şair de bu âyete gönderme yaparak “ك” ve “ن” harflerinden meydana gelen “kün” ifadesini hatırlatmakta, Allah’ın sonsuz kudretiyle her şeyin bu emirden mevcut olduğunu, insanın bu hitaba kulak verip üzerinde düşünmesi gerektiğini anlatmaktadır.

Sevinme sıhhatine her ‘ıyālũñ
Gurūr itme çok olsa mülk ü mālũñ (B-3979; K-4057)

Ki bunlar hâdişât-ıla olur kem
Binâsını bularũñ şanma muhkem (B-3980; K-4058)

Dünya âhiretin tarlası ve geçici bir rüyadan ibarettir. Asıl olan ahirettir. Bu nedenle inanan kimse bu dünyadaki varlığıyla, çoluk çocuğuyla kısacası Allah’ın kendisine verdiği nimetlerle övünmez, şükr eder. Hakkânî yukarıda yazılı iki beyitte malın çokluğuyla gururlanmamak gerektiğini, eşinin, çocuğunun sıhhatinin yerinde olmasına güvenilmemesini, bunların bir anda kötüye dönüp, sağlığın yerini hastalıkların, dertlerin, kederlerin alabileceğini, malın da bir anda elinden uçup gidebileceğini anlatır ve “bunların binasını sağlam sanma” diyerek öğüt verir. Sanki şu beyiti bize hatırlatır:

*Mâl u mülke mağrur olma deme var mı ben gibi
Bir muhalif yel eser savurur harman gibi*

Dünya hayatının geçiciliği ve faydasızlığı ile ilgili Hadid Sûresi 57/20.âyette şöyle buyurulmaktadır:

“Bilin ki, dünya hayatı ancak bir oyun, bir eğlence, bir süs, aranızda karşılıklı bir övünme, çok mal ve evlat sahibi olma yarışından ibarettir. (Nihayet hepsi yok olur gider). Tıpkı şöyle: Bir yağmur ki, bitirdiği bitki çiftçilerin hoşuna gider. Sonra kurumaya yüz tutar da sen onu sararmış olarak görürsün. Sonra da çer çöp olur. Ahirette

ise (dünyadaki amele göre ya) çetin bir azap ve(ya) Allah'ın mağfiret ve rızası vardır. Dünya hayatı, aldanış metaindan başka bir şey değildir.”

c. Âyet veya Hadislere Kısmen İktibas Yapılması

Bu yöntem Hakkânî'nin en az başvurduğu yöntemdir. Bazı beyitlerde yaptığı yorumu dellillendirmek amacıyla bir ya da birkaç kelimeyle âyet veya hadise gönderme yapar:

Olur mefhûm-ı 'aynı rûha mestûr
Bilinmez kim odur ol **rakk-ı menşûr** (B-1475; K-1539)

Bu beyitte Tûr Sûresi 52/3. âyetine iktibas yapılmıştır. Tûr, Allah'ın Hz. Musa ile konuştuğu dağın adıdır. İlk üç âyetinde Tur dağına, yazılmış kitaba ve yayılmış ince deriye yemin edilmektedir. Beyite konu olan ince deri (rakk-ı menşûr), o zaman üzerine Kur'an'ın yazıldığı ince bir deri parçasıdır.⁶⁵

كِلْ اِيْمِدِي وَايْدِيكُمْ اِلَى الْمُرَافِقِ
Merâfîk sırrını Hâkdan bul imdi (B-1741; K-1807)

Âyetin geçtiği bölümde Allah'ın vermiş olduğu nimetlere şükr eden Hakkânî taharetin önemine değinir ve bu sözlerini atıfta bulunduğu Mâide Sûresi 5/6. âyetle destekler. Âyette şöyle buyurulmaktadır:

“Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı mesh edip, topuklara kadar ayaklarınızı da (yıkayın). Eğer cünüp oldunuz ise, boy abdesti alın. Hasta, yahut yolculuk halinde bulunursanız, yahut biriniz tuvaletten gelirse, yahut da kadınlara dokunmuşsanız(cinsi birleşme yapmışsanız) ve bu hallerde su bulamamışsanız temiz toprakla teyemmüm din de yüzünüzü ve (dirseklere kadar) ellerinizi onunla mesh edin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez; fakat sizi tertemiz kılmak ve size (ihsan ettiği) nimetini tamamlamak ister; umulur ki şükredersiniz.”

Allah'a gönülden bağlı olan bir kul için en büyük zenginlik O'ndan başkasına muhtaç olmamaktır. “*El fakru fahri*” yani “Fakirliğimle iftihar ederim” anlamındaki hadisi Hakkânî eserinde şu şekilde işlemiştir:

⁶⁵ Ö.Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1985, 7.c., s.3504.

Ki didi Muşafâ **el-fakru fahrî**
Çün ol idi İlähuñ nür-ı zuhrı (B-408;K-469)

“Hadis” başlığı altında yer alan bölümde “كنت كنزاً مخفياً فأحببت أن أعرف فخلقت”
“الخلق لكي أعرف” hadis-i kudsisini başlık olarak vermek yerine kelimelerle atıfta
bulunarak bu hadisi beyitlere yaymıştır. Bu hadisi başlık şeklinde olmadığından bu
bölüme almayı uygun gördük.

Ki كنت كنز مخفيا dir ol şâh
buyurdu ya‘ni Allâh (B-446; K-537)

عرف ان didi ol sultân-ı muṭlak
خلقت الخلق dir hem Haḡ bir Haḡ (B-447; K-538)

Bakara Suresi 2/30. ayette şöyle buyurulmaktadır:

“Hani, Rabbin meleklerle, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti.
Onlar, "Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana
hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz." demişler, Allah da, "Ben sizin
bilmediğinizi bilirim" demişti.”

Eserde bu ayete şu şekilde atıf yapılmaktadır:

Ki انى جاعل فى الارض dir Haḡ
Ḥalife ya‘ni ‘âdemdür mu‘allaḡ (B-454; K-545)

Kur’an-ı Kerim’in bazı yerlerinde Allah meleklerle Hz. Âdem’e secde
etmelerini emretmiştir. Ancak Şeytan kibir göstererek bu emri kabullenmemiştir. Bu
ayetler Bakara 2/34, Araf 7/11, İsrâ 17/61, Kehf 18/50, Taha 20/116. ayetlerdir ve
genel mana itibariyle şöyle buyurulmaktadır:

*“Hani meleklerle, "Âdem için saygı ile eğilin" demiştik de İblis hariç bütün
melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve
kâfirlerden olmuştu.”* (Bakara 2/34)

Bu ayetleri manzum bir biçimde eserine konu edinen Hakkânî, secde emrini
iki yerde öyle işlemektedir:

Didi kim اسجدوا ya‘nî lâ-dem
Ki oldur zâtıma maḡbûb-ı a‘zam (B-478; K-539)

Ne emr-i اسجدوا sırrın bulurlar
Ne ta‘lîminden anuñ ḡaz alurlar (B-1415; K-1482)

İnsan hiç şüphesiz unutkan bir varlıktır. Kur'an-ı Kerim'de İnsan Suresi'nde bu özelliğinin yanında nankörlük vasfı da anlatılmakta ve eserde iktibas yapılan üçüncü âyette şöyle buyurulmaktadır:

“Şüphesiz biz onu (ömür boyu yürüyeceği) yola koyduk. O bu yolu ya şükrederek ya da nankörlük ederek kateder.”

İşit “انا هديناه السبيل”i

Gör imdi kim nedür anuñ delîli (B-1056; K-1121)

Allah kullarının yapıp ettiklerinin yaratıcısı olup, müslümanları düşmalarına karşı muvaffak kılmıştır. Bedir'de Peygamber Efendimiz (s.a.s)'in Allah'ın bildirmesiyle müşriklerin yüzlerine bir avuç toprak atması hadisesinin anlatıldığı Enfal Suresi 8/17. Ayette şöyle hitap edilmektedir⁶⁶:

“(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı. Mü'minleri, tarafından güzel bir imtihanla denemek için Allah öyle yaptı. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”

Hakkânî, kulun Allah'ın izni olmadan bir şey yapamayacağını, her şeyin O'nun elinde olduğunu anlattığı beyitlerde bu âyete şu şekilde iktibasta bulunur:

Didi hem ما رميت اذ رميت

Velî Allâh end ez ve ri'âyet (B-4402; K-4493)

Allah'ın kâinatı yaratmasındaki birçok hikmetin yanında şüphesiz kendini tanıtmaması, bildirmesi de bir hikmettir. Hadis-i Kudsi'de “**Ben gizli bir hazine idim; bilinmek istedim, mahlûkatı yarattım.**” buyurulmaktadır. Allah'ın kâinatı yaratmasındaki sırrın anlatıldığı bu hadise “kenz-i mahfi” sözüyle atıfta bulunan Hakkanî konuyu “O, Allah'ın gizli hazinesidir. Onu bilersen Rabbine giden yolu bulursun.” diyerek beyitte şu şekilde ele almıştır:

Ki Hakkuñ **kenz-i mahfisi** durur ol

Anı bildüñse bulduñ Rabbüñe yol (B-1770; K-1835)

Ayrıca bu konu ile ilgili Zâriyat Suresi 51/56. âyette de şu şekilde buyurulmaktadır:

“Ben cinleri ve insanları yalnız beni tanıyıp kulluk etsinler diye yarattım.”

⁶⁶ İbn-i Kesir, a.g.e, c.7, s.3265

Allah'ın bir şeyin olmasını murâd etmesinde ona “ol” emrini vermesinin yeterli olduğunu Hakkânî daha önceki bölümlerde mealen iktibas yoluyla anlatmış, aşağıdaki beyitlerde bu duruma “kûn fe-yekûn” sözüyle iktibasta bulunmuştur:

Çün ola كُن demekden halk-ı ‘âlem
Kamu arz u semâ vü ‘arş-ı âdem (B-2219; K-2284)

‘Acâyib müşkilüm var bu suhandan
Ki bunlar niçün oldı **kâf u nûndan** (B-2221; K-2286)

Hakkânî’ye göre bütün âlem, yer ve gök “kûn” emrinden yaratılmıştır. Şair bu beyitlerin ele alındığı bölümlerde durumun hikmetini sorgular ve Yâsin Sûresi’nin 36/82. âyetiyle bu düşüncesine hem bir cevap hem de bir delil bulur. Âyette şöyle buyurulmaktadır:

“O(Allah), bir şey irade ettiği (dilediği) zaman O’nun emri, sadece ona: “Ol!” demektir. O, hemen oluverir.”

Aña a‘lâ-yı ‘illiyînin olur cā
Bu esfel-i sâfilîn kıldı me’vā (B-3443; K-3520)

“A‘lâ-yı illiyîn” ve “esfel-i sâfilîn” birbirinin zıddı olan iki kavramdır. A‘lâ-yı illiyîn “yücelerin en yücesi, cennette en yüksek derece”dir. Allah katında kâmillerin makamı burasıdır. Esfel-i sâfilîn ise “sefillerin en sefili, en alçak mertebe”dir. İnsan hal ve hareketleriyle melekleri kışkırtacak bir makama çıkabileceği gibi, hayvandan daha aşağı seviyeye de düşebilir. Hakkânî de yukarıda verilen beytin öncesinde davranışları sıralar ve neticesinde insanın makamının a‘lâ-yı illiyîn olabileceği gibi zelil durumdaki insanın yurdu, meskenini de esfel-i sâfilîn olarak tespit eder. Bu iki makam Mutaffifin Sûresi 83/18. ve Tîn Sûresi 95/5. âyetlerde şöyle dile getirilmektedir.

“Hayır (sandıkları gibi değil!) iyilerin yazısı "İllyînin"dedir.” (Mutaffifin 83/18)

“Sonra onu, aşağıların aşağısına indirdik.” (Tîn 95/5)

III. BÖLÜM
ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

A. VEZİN

Eserin tamamı incelendiğinde farklı vezin kalıpları kullanıldığı görülmektedir. Tezimizi oluşturan kısmın dışından vezin örneği gösterecek olursak:

Bilürsün hem bulursun hem idersin her ne kim dirseñ
Eger Hâkķānī rekbedden olursa raħmet-i uħrā (B-1995)

Yukarıda gösterdiğimiz ve onun öncesinde bulunan on sekiz beyitte aruzun *Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün* kalıbının uygulandığını görmekteyiz. Bununla birlikte eserde kalıp zaman zaman değişmekte, ancak çalışmamıza konu olan kısımlar mesnevîlerde çoğunlukla kullanılan ve Arapça- Farsça terkiplerin fazlaca olduğu eserlerde uygulanması kolay olan *Mefâilün Mefâilün Fa‘ülün* kalıbıyla yazılmıştır.

Hakkânî bu kalıbı eserde genel anlamda başarıyla kullanmıştır. Ancak bunu Türkçe’ye uygularken bazı problemler yaşamış, bu nedenle de eserini yazarken Türkçe kelimelerde veznin uymadığı yerlerde uzun ünlülerden yararlanmıştır.

Eserde vezinle ilgili görebildiğimiz uygulamalar şunlardır:

I. Manzûme-i Nasâiyih’te en çok görülen aruz uygulaması imâledir. Şair pek çok mısra da imâle yapmıştır:

Çün andan şâdır oldı vâhidiyyet
Tecellî kıldı zâta şâhidiyyet (B-301; K-362)

Ki didi Muştafâ el-fakru faħrı
Çün ol idi İlâhuñ nūr-ı zuħrı (B-408; K-469)

Hiťâb itdi Hudâ arz u semāya
Daħı arz u semādan muķtezāya (B-1376; K-1440)

Eger bu nuťka taşdıķ itmez iseñ
İlāha ũođrı yoldan gitmez iseñ (B-1438; K-1502)

Sözi diñlense gerek ol Hudānuñ
Yüzi görölse gerek Kibriyānuñ (B-1438; K-1502)

II. Mısrayı vezne uydurmak amacıyla eserde birçok yerde hece yedirmeli ulamalar görülmektedir:

Faķır olduğı ya‘nī kesr-i muħtāc
Ki_ola ol kesr-i muħtāc ile ser-tāc (B-409; K-470)

Ki bu yüzden bulındı ol yüze rāh
Bunı _anuñ üzre maḥlūḫ itdi Allāh (B-1470; K-1534)

Ḥaḳāyık ki _ol durur eşyāya esmā
Ki _anuñla şābit olmuşdur müsemmā (B-2358; K-2419)

Şu kim secde _itmedi merdūd oldı
Le’im ü nā-kes ü maṭrūd oldı (B-3243; K-3321)

Ki Ḥaḳdan baña virildi nübüvvet
Nübüvvet ki _ol durur aşl-ı fütüvvet (B-4261; K-4342)

III. Eserde bazı beyitlerde fazladan heceye ihtiyaç duyulmamasına rağmen Hakkânî’nin fazladan hece kullandığı görülmüştür. Bu da vezni bozmaktadır.

Olındı sünbüle **vü** mīzān u ‘aḳreb
Ḳavs-ı cidd-ile delv ü ḥüt [u] aḳreb (B-319; K-380)

Emānet şādık olup **cismine** anuñ
Tesellī bula taşdıḳine cānuñ (B-1386;K-1450)

IV. Hakkânî fazla hece kullandığı gibi kimi zaman da eksik hece kullanarak da vezni bozmuştur.

İşit esmāsından haberler
Ḥaber illā ki ḡāyet mu‘teberler (B-837)

Bil imdi şun‘ı kim ‘ilm oldı zāta
Ki ol ‘ilm ile daḫil itdi (B-2147)

V. “Fıkr, emr” gibi Arapça kelimelerin vezin gereği “fikir, emir” şeklinde yazıldıkları görülmektedir.

Mu‘allim olmaḡ için Kibriyādan
Emir geldi aña zāt-ı Ḥudādan (B-3230; K-3318)

Ki tatbīḳ idemez ‘aḳl ol kelāmı
Fikirden münhedim ider niżāmı (B-2225; K-2290)

Emir sözdür söze oldı muşaddaḳ
Gerek zāhir gerek bāṭın muḥaḳḳaḳ (B-3252; K-3330)

B. KAFİYE

Eserde Arapça ve Farsça kelimeler yoğunlukta olduğu gibi, kafiyede de Arapça ve Farsça kelimeler (özellikle Arapça) çoğunluktadır. Eserde her çeşit kafiye mevcuttur. Ancak çoğunlukla zengin ve tam kafiyeler kullanılmıştır. Eserin tamamı incelenip, kafiyelerin dillere göre kullanım şekilleri örneklerle aşağıda gösterilmiştir⁶⁷:

Türkçe Kelimelerle Yapılmış Kafiyeler

olmayınca/ kılmayınca (48)	aña/ baña (1072)
nazardan/eserden (58)	ben/sen (1078)
oturmuş/ getürmüş(219)	oldur/boldur (1102)
olmaz/ bilmez (1006)	şanma/ tayanma(1536)
nefesde/ kafesde (1027)	bil/ kıl (2496)
bil/dil (1043)	gelürse/ olursa (2524)

Arapça-Türkçe Kelimelerle Yapılmış Kafiyeler

Küll/bul (11)	sersem/ ebkem (1133)
ma‘lül/ol (15)	hazer kıl/gezer kıl (1873)
hem/müsellem (17)	kim/ hâkim (2400)
nâm/ ecsâm (35)	anlar /‘ayānlar (2416)
hâṭādur/ Kibriyādur(43)	anuñ/beyānuñ (2453)
kim/ mübrim(1115)	mülevven/ sen (2484)

Arapça Kelimelerle Yapılan Kafiyeler

ma‘būd/ mevcūd(187)	mesrūr/ maḡrūr (1010)
‘ālem/‘ādem (196)	müşebbih/ münebbih (1050)
ḡadīme/ müstaḡīme(202)	müstemi‘/müctemi‘ (1134)
zıkr/ fikr (210)	müşterekdür/ fekkdür(2512)
sem‘/cem‘ (223)	fikr/ bikr (2517)
fāsıd/ kāsid (228)	merkebidür/ mezhebidür (2533)

⁶⁷ Kafiyeli kelimelerin yanında bulunan beyit numaraları, eserin Bursa nüshası esas alınarak verilmiştir.

Farsça Kelimelerle Yapılan Kafiyele

giriftār/ nā-çār(824)

berdesidür/ perverdesidür (841)

pākūñ/ ḥākūñ (1400)

tīrden/güherden (1850)

fīrāvān/ giryān (1885)

gūş it/ nūş it (2487)

nev-bahārı/ sebze-zārı (2046)

dāne ola/ kāşāne ola (2139)

birāder/āzer (2173)

Kirdigāruñ/ Perverd-gāruñ (2273)

dost/post (2350)

birāder/ māder (2547)

Farsça-Türkçe Kelimelerle Yapılan Kafiyele

rūşen/sen (951)

dāne/bahāne (1652)

iş idinesün/ hem-kīş idinesün (1880)

sāde/küşāde (2225)

ķarındaş/fāş (2295)

hīç/pīç (2319)

adın/ nihādın (2356)

saz kıldı/pervāz kıldı (2383)

bulāruñ/ Perverdigāruñ (2417)

evidür/pertevidür (2474)

rūşen/ten (2538)

Arapça-Farsça Kelimelerle Yapılmış Kafiyele

heft/sūret (1910)

ḥicāba/bāba (2032)

pā/ müheyyā (2127)

Şükūfe/fevķe (2165)

hünerler/ nażarlar (2461)

delķ/ ḥalk (2201)

hemtā/ müsem mā (2346)

perdür/bī-ḥaberdür (2386)

muşavver/māder (2403)

C. DİL VE İMLÂ ÖZELLİKLERİ

Metinde Eski Anadolu Türkçesi'ne ait bazı arkaik kelimeler bulunmaktadır. Bu kelimelerden tespit edebildiklerimizi aşağıda beyit numaralarıyla şöyle gösterebiliriz:

geñez (kolay)

Kelāmuñ aşlını bilmek **geñezdür**
Zarāfet dürrini delmek **geñezdür** (B-49; K-83)

güzer (geçmek)

Ḥakīmüñ i'tikādından ḥazer kıl
Maḥall-i safsaṭı terk it **güzer** kıl (B-52; K-86)

İgen (çok)

İgen kırbettedür ol şāh-ı 'ālem
İgen vuşlatdadur şulṭān-ı a'zam (B-1574; K-1638)

degme (sıradan)

Budur maṭlūb-ı küllī ğayrı şanma
Zarīf ol **degme** bir kavle inanma (B-1673; K-1739)

eyt- (söyle-) (B-3338; 3408)

Ben **eydürem** ki_emānet nuṭṭ olur nuṭṭ
Ki her varlıkda cūdī nuṭṭ bulur nuṭṭ (B-1389, K-1453)

pes (öyle ise, imdi, sonuç olarak) (B-1398, 1779, 2297, 2318, 2332, 2362, 2385, 2789; K-1462, 1844, 2360, 2373, 2385, 2416, 2439, 2845)

Ṭalebden soñra vicdān ola ḥāşıl
Pes andan soñra maṭlūb ola vāşıl (B-1385; K-1449)

İssi (sahip) (B-807; K- 868)

Ki ol fānī degüldür hālik olmaz
Odur mülk **issi** ğayrı mālīk olmaz (B-1666; K-1732)

İşbu (bu) (B-1780, 2310, 4218, 4562; K-1845, 2365, 4643)

Ne ḥāşıl idesün **işbu** hevādan
Ki istiğnāsı olmaya ğinādan (B-1520; K-1584)

ķanđı(hangi, kim)

Ol andan olıcak münfek mefārık
Bilür misün ki ķanđı oldu sābık (B-2735; K-2800)

ķatı (çok)

Ķatı cāhil ķatı maħrūmlardur
Ķatı ġāfil ķatı mercūmlardur (B-3343; K-3414)

Şoñ ucu (en sonunda)

Bir iki ġün geđer şādī vü ġamda
Şoñ ucu cān virür derd ü elemde (B-3555; K-3613)

ut- (yenerek kazanmak)

Lisānuñ aħzını şan‘at dutarlar
Biri birini anuñla utarlar (B-3356; K-3427)

kendüzi (kendisi) (B-1562; K-1626)

Anuñ te‘vīlini bilmez bu efvāh
Meger kim kendüzi ol zāt-ı Allāh (B-4437; K-4502)

Hakkānî eserinde arkaik kelimelerin yanında Eski Anadolu Türkçesi’ne ait dil özelliklerini yansıtan ekleri de kullanmıştır. Bunlara örnek verecek olursak:

Zarf fiil eki -uban, -üben:

Ki mevcüd oluban bu cümle eşyā
Tamāmet ins ü cinn ü zīr ü bālā (B-1375; K-1439)

Ayā idüp ķamusı ol ħaberdan
Daħı işfāķ idüben ol nazardan (B-1378;K-1442)

Pes andan oluban ehl-i taşarruf
Saña ħāşıl ola cümle te‘arruf (B-2801; K-2866)

Çün anlar perdeye derrende ister
Ķıluban şehlerine bende ister (B-3520; K-3695)

Gelecek zaman eki -ısar, -iser:

Temevvüc kim hevādan ola ħāşıl
Ķaçan nuţķ olısar ey ‘aql-ı kāmīl (K-77)

Ki sizde bir emānet ķoyısarum
Anuñ sırrını size diyiserüm (B-1377;K-1441)

Kimi cennetde **olısar** muḳarreb
Kimi ṭāmūda ḳalısar mu‘azzeb (B-1458; K-1522)

Ḥaṭāsın u şevābın ḥükm **idıser**
Bular her biri bir yire **gidıser** (B-1457; K-1521)

Şehādet **idıser** ey yār-ı şādık
Olısar her biri ya‘nī ki şādık (B-1746; K-1811)

Teklik I. Şahıs Emir Eki –ayın, -eyin:

Baṅa sen müstemı‘ olup ḳıl inşāf
İdeyin ben zārāfetlerle evşāf (B-1528; K-1592)

Teklik II. Şahıs Emir Eki –gıl, -gil:

Ki nuṭḳuñ maḥzeni cān u gönüldür
Anuñ miftāhını **bilgil** ki dildür (B-45; K-78)

İşitgil vaḥy-i menzilden ḥaberler
Temāşā eyle sırr-ı mu‘teberler (B-1374;K-1438)

Didi Aḥmed ki var**gıl** yā ‘Alī sen
Ebībekri oḳı ki ola me’men (B-4217)

Çokluk I. Şahıs Eki –vuz:

Eger eyler-ise**vüz** nefy-i rü’yet
Kelāmı zātı-y-ıla itmez ülfet (B-1437; K-1502)

Eserde en çok karşımıza çıkan imla hususiyetlerinin başında şairin heceyi vezne uydurmak için Türkçe kelimeleri uzun ünlü kullanarak yazması gelir. Biz metinde bu kelimeleri aslına uygun aldık. Ancak incelemek için aşağıdaki örneklere metnin aslından bakılabilir:

Ḥaḳāyık gülşenin seyrān **idelüm**
Daḳāyık bāğını ṭayrān **idelüm** (B-1529; K-1593)

Bu beyitte koyu yazılmış “idelüm” kelimeleri metinde “idālum” şeklinde yazılmıştır.

Yed-i ḳudretten izhār itdi ḥalkı
Ki ḥammertü beyān **eyledi** delḳı (B-1730; K-1796)

Bu beyitte “eyledi” kelimesi metinde “eylādi” şeklinde yazılmıştır.

Kelām-ile ḥayāt alur vücūduñ
Velī maḥfūz **gerek**dür ḥudūduñ (B-1983; K-2048)

“Gerek” kelimesi metinde “gārek” şeklinde yazılmıştır.

Nitekim āteş ile şol lehebdür
Ya ḥod baḥr-ıla mevci kim nesebdür (B-2729; K-2794)

“Nitekim” sözcüğü metinde “nitākim” şeklinde yazılmıştır.

İmla özellikleri ile ilgili eserde rastladığımız bir husus da “ḳā'im, mülā'im, dā'im, kā'inat” gibi kelimelerde “hemze” yerine “y”li yazım görülmektedir. Bu kelimeler eserde nasıl yazılmışsa o şekilde alınmıştır.

IV. BÖLÜM

METİN

68 قوله تعالى اقرأ كتابك كفى بنفسك اليوم عليك حسيباً (B/3a; K/3b)⁶⁹

Mefāilün Mefāilün Fa‘ülün

(K-71) 1

Gel imdi sen sözi idrāk eyle
Vücūdı anuñ ile pāk eyle

Ki söz cāndan gelür ey zihni-rüşen
Olur dilde anuñ lafzı mübeyyen

Hem olur lafz ile ma‘nāsı vāzıh
Hem olur ma‘nā ile nuṭṭ lāyıh

Çü cānuñ pertevdür nuṭṭ-ı kāmīl
Anuñla itdi tadrīsini efāzıl

5

Çü sözden hālī olmaz cān u hem dil
Sözini bilmemek yā Rab ne müşkil

Eger söze ‘araz dirseñ ḥaṭādur
Ki zīrā söz şıfāt-ı Kibriyādur

Temevvüc kim hevādan ola ḥāşıl
Kaçan nuṭṭ olısar ey ‘aql-ı kāmīl

Ki nuṭṭuñ maḥzeni cān u gönüldür⁷⁰
Anuñ miftāhını bilgil ki dildür

Kelām-ı nefsi añlağıl gönülden⁷¹
İşit şavt ile ḥarfı lafz-ı dilden⁷²

(K/4a)

10

Degüldür şavt u ḥarf illā ki ḳāyim
Kelām-ı nefsi ile ey mülāyim⁷³

Ṭabī‘atda bürüdet olmayınca
Söz añlayup ḥuşūnet ḳılmayınca

Kelāmuñ aşlını bilmek geñezdür
Zarāfet dürrini delmek geñezdür

⁶⁸ İsrā, 17/14.

⁶⁹ Bu bölümdeki ilk beş beyit Bursa nüshasında bulunmamaktadır.

⁷⁰ 8/a cān u gönüldür: cān ile dildür B.

⁷¹ 9/a añlağıl gönülden: añla cān u dilden B.

⁷² 9/b lafz-ı dilden: cān [u] dilden B.

⁷³ 10/b ey mülāyim: añla daim B.

Bu te'sīrātı sözden bildi 'irfān
Söze dāl oldu bu eşkāl-i elvān

Söz oldu raḥmet-i nūr-ı İlāhī
Söz oldu ni'met-i ğayr-ı tenāhī

Ḥakīmüñ i'tiḳādından ḥazer kııl
Maḥall-i safsaṭı terk it güzer kııl

15 Müfīd-i 'ilm kim şādıḳ ḥaberdür
Eger taḥşīl iderseñ ḥoş nazardur

Ḥaber şādıḳ ola vü 'aḳl kāmīl
Ḥavāsiyyāt-ı fāşıl ola fāzıl

Gel imdi söz buḥūrın cüst ü cū it
Nizām-ı sözde birḳaç reng ü bū it

Kemāl-i 'ilm ile gevher-feşān ol
Kelām-ı zāt-ı Ḥaḳḳa tercemān ol

Ḥaberler kim işitdūñ mā-selefdēn
Mükellemler eyle anı mu'telefdēn

20 Şanāyi'den bedāyi'den nazardan
Ne kim taḥḳīḳüñ oldu her eşerden

Ḳılup bir naḳş ile anı muşavver
Revānī eyle nūrundan münevver

74 قوله تعالى شهد الله انه لا اله الا هو (B/11a; K/12b)

(B-296; K-357) Ezelden tā ebed ma'lūmı-y-ıdı
Ḳamu mümkin anuñ mefhūmı-y-ıdı

Mekān-ı lā-mekān-ıdı mekānı
Ulūhiyyet idi ya'nī cihānı

Ki anda keyf ü ḥayş ü güneh olmaz
Hem anda ğayr anuñ rāh bolmaz

(K/13a)

25 Eḥadde ikilik nice bula yol
İkiye bir dinilmez müstemī' ol

⁷⁴ Al-i İmran, 3/18.

Ehadden vāhidiyyet şadır oldu
Ki ya'nī zātı fi'le kâdir oldu

Çün andan şadır oldu vāhidiyyet
Tecellī kıldı zāta şāhidiyyet

Ki aña feyz-i aqdes didi kāmīl
Muqaddes andan oldu soñra hāşıl

Açıldı ya'nī bāb-ı kenz-i maḥfī⁷⁵
Çıkup ol gencden esrār-ı ma'nī

30 'Ayān itdi vücūd-ı kāyinātı
Beyān itdi rumūz-ı şeş cihātı

Çün açdı gencini feyyāz-ı 'ālem
Hürüc eyledi andan 'aql-ı ādem

Mürekkeb oldılar çün kâf ile nūn
Buları emre 'illet kıldı bī-çün

Emr-i lafz ile gerçi oldu müfred
Velī ma'nī mürekkeb oldu mümteḍ

Ta'addüd oldu çün kâf ile nūna
Temehhüd lāzım oldu ol fūnūna

35 Açıldı anda miftāhı gūyūbuñ
Bilindi aşl u fer'i her ḍurūbuñ

(B/11b)

Kelāmuñ kufl-i meftūḥ oldu cāna
Mükemmel oldu idrāk-i yegāna

Zuhūr itdi 'ademden zāt-ı mevcūd
Beyān oldu şifāt-ı Ḥayy-ı ma'būd

Muşavver oldılar ecnās u envā'
Müşekkel oldılar eşbāh u eşyā'

Kimi ervāḥ olup kimisi ecsād
Virildi feyz ile a'yāna bünyād

40 'Ukūl u hem nüfūs olup müretteb
Müdevver oldu ecsād-ı mürekkeb

⁷⁵ 29/a kenz-i maḥfī: genc-ı maḥfī B.

Ṭabāyi‘ hem ‘anāşır oldı peydā
Mevālīd-i selāşe hem hüveydā

(K/13b)

Çü terkīb oldı eflākūñ vücūdı
Tamām olup rüsūmı vü ħudūdı

Devr virildi aña kıldı devrān
Burūc ism oldı anda kıldı seyrān

Ḥamel hem sevr ü hem cevzā olup ol
Serātān u esedden keşf olup ol⁷⁶

45 Olındı sünbüle vü mīzān u ‘aķreb
Ķavis-i cedy-ile delv ü ħūt [u] aķreb

Düzildi on iki burcuñ ħudūdı
Rüsūmın çekdi ħudretten vedūdı

Derīçe hem daķāyıķ oldı zāhir
Şevābitler yürütdi anda Ķādir

Ki muĥkem ide ol mülk-i basīṭi
Hem ola⁷⁷ ehl-i a‘yānuñ muĥṭī

Cevāhirle ‘arazlar oldı rüşen
Ol ikiden cihān olup mu‘ayyen

50 Düzildi şūret-i seb‘-i semāvāt
Görindi necm-i seyyārāt-ı āyāt

Ķamu mevcūd oldı emr-i Ķaķdan
Ķamu ma‘dūd oldı mā-sebaķdan

Çün oldı sizde dāyire ey dost
Kimisi mağz olup kimisi post

79 قال انبى عليه السلام قلب المؤمن عرش الله 78 و بيت الله (B/14a; K/16a)

(B-394; K-455)

Çün ol ‘arşı durur nūr-ı İlähuñ
Görinsün anda rüy-i⁸⁰ pādişāhuñ

⁷⁶ 44/b ol: yol B.

⁷⁷ 48/b ola: oldı B.

⁷⁸ “Mü’minin kalbi Allah’ın arşıdır.” Aclûnî, II, 130.

⁷⁹ “Mü’minin kalbi Allah’ın evidir.” Karî, Esrar, s. 260; Sehâvî, s. 308; Aclûnî, II, 129.

⁸⁰ 53/b rüy-i: yüzi B.

- Çü vâcibdür mücellâ itmek anı
Ki anda göresün maṭlûb-ı cānı
- 55 Saña evvel gerekdür cānı görmek
Ki_ anuñla olur ol maṭlûba irmek
- İkidür şüreti bilgil ki cānuñ
Biri ma'lûmıdur ehl-i cihānuñ
- Biri ğāyib durur her bī-naẓardan
Münezzehdür bu eşkāl ü şuverden
- Velīkin bu aña mazhar olupdur
Nitekim ol buña maşdar olupdur
- Bu anuñ ẓarfıdur ol rūḥ-ı ẓarfi
Bu anuñ şavtıdur ol rūḥ-ı ḥarfi
- 60 Bu şavt ol ḥarf olupdur nuṭḡ-ı rūḥa
İkisinden kelām irdi fütūḥa
- Kelām-ı zāhire bu munṭabıḡdur
Kelām-ı nefise ol mā-şadaḡdur
- Tekellüm idecek ol yüzde Raḥmān
Bu yüzden zāhir olur bilgil ey cān
- Eger olmasa mazhar rūy-ı Aḡmed
Bilinmezdi kelām-ı nūr-ı Sermed
- Muḥaḡḡaḡ bil ki dil manẓūr-ı Ḥaḡdur
Serīr-i Ḥaḡ durur ol mā-şadaḡdur
- 65 Velī şol dil ki ḥālīdür kederden
Ġanīdür şüreti her bī-naẓardan
- Tehīdür ğayrıdan Ḥaḡdan ṭoludur
Faḡīr olsa nedür ğāyet uludur
- Ki didi Muştafā *el-faḡru faḡrī*⁸¹
Çün ol idi İlāhuñ nūr-ı zaḡrı
- (B/14b; K/16b)**
- Faḡīr olduġı ya'nī kesr-i muḡtāc
Ki_ola ol kesr-i muḡtāc ile ser-tāc

⁸¹ Hadis: "Fakirliğim övüncümdür." Yeniterzi, a.g.e., s.144

- Göñül alçaıklığı cān yüksegidür
Cihānuñ pādişāhı vü begidür
- 70 Göñül kim ola ḥod-bīn ü bed-āyin
Yaraşmaz ki_ anda īmān ide teskīn
- Göñül miskīn gerekdür himmet ulu
Ki anda fikr-i Allāh ile⁸² ṭolu
- Tevāzu‘ kıla dāyim Ḥālīkına
Senālar ide Ḥaqq-ı Rāzıkına
- حديث قدسی خمرة طينت آدم بيدي اربعين صباحا⁸³ (B/17a, K/19a)
- (B-493; K-558) Yoğurdum çil şabāhın didi Allāh
Vücūdı ṭıynın anuñ⁸⁴ ol güzel şāh
- İki elümle dir zī ‘izz ü tekrīm
Zihī Ḥallāḫ u zī-taḥlīḫ u ta‘zīm
- 75 Bu ta‘zīm ü bu ḫurbet⁸⁵ ḫandan oldı
Bu teşrīf ü bu neş’et ḫandan oldı
- Yeter ‘āḳīl olana bu kerāmet
Ki insānuñ durur ḫaqq-ı ḫilāfet
- Mu‘āllim ādem oldı hem melekden
Anuñçün geçti oğlı nüh felekden
- Taḫarrüb ḫıldı zāt-ı vācibe ol
Melek ḫāricde ḫaldı bulmadı yol
- Aña çün معالی⁸⁶ oldı ḫāşıl
Velī ḡayrı aña olmadı dāḫīl
- 80 Murād Ādemden Aḫmeddür muḫaḫkaḫ
Muşaddaḫdur muşaddaḫdur muşaddaḫ

⁸² 71/b ile: ola B.

⁸³ Hadis-i Kudsî: Adem’in toprağını kırk gün elimle yoğurdum.

⁸⁴ 73/b Vücūd-ı ṭıynın anuñ ol güzel şāh: Vücūd-ı ṭıynın ol güzel şāh B.

⁸⁵ 75/a ḫurbet: ḫudret B.

⁸⁶ “Benim Allah’la birlikte özel bir vaktim vardır. Bu vakitte Allah’a yakın bir melek, gönderilen bir peygamber de benim gönlüme giremez.” (Bu sözün sūfiyyeden olup hadis olmadığı söylenmektedir.) Sehavî, *Makasid*: s.356; Aliyyü'l-Karî, *Kübra*: s.291. Ayrıca bkz. Abdülfettah Ebu Gudde (Terc. Dr. Halil İbrahim Kutlay), *Aliyyü'l-Karî Uydurma Olduğunda İttifak Edilen Hadisler*, İnkılâb Yayınları, İstanbul 2014.

Ki ol maṭlūb-ı dil maḥbūb-ı Ḥaḳdur
Ne söz kim söylemişdür mā-şadaḳdur

Cihān ṭurduḳça ṭursun şer‘i anuñ
Ki oldur ḥ^vacesi cān u cihānuñ

قال الله تعالى وان من شيء الا يسبح بحمده ولكن لا تفقهون تسبيحهم⁸⁷

(B/25b; K/27b)

(B-778; K- 840) Müsebbihler durur bu cümle eşyā
Bu sözüñ sāhibidür nuṭḳ-ı Mevlā

Velīkin bunlaruñ tesbīḥi ey yār
Semā‘-ı cismile olmadı izḥār

85 Bu mevcūdāt iki durur muḥaḳḳaḳ
Biri zāhir durur ki_ itdüñ muşaddaḳ

Biri daḫı bularuñ bāṭınīdür
Ki ol bāṭın bu eşyādan ḡanīdür

Bu eşyā gibi anlar daḫı şey’dür
Ḳamu mevcūdlar hem daḫı ḫaydur

Egerçi ḡayb ḫālinde yürürler
Velīkin zāhirüñ ḫalḳın görürler

(B/26a)

İşidürler kelāmın külli ḫalḳuñ
Velīkin bilürler şüretin ehl-i delḳuñ⁸⁸

(K/28a)

90 Ḳamu esmā-y-ıla tesbīḥ iderler
Ḳamu taḳdīs-ile telvīḥ iderler

Bularuñ hey’etin şor ehl-i ḫāle
Ki anlar varur ancaḳ ol maḳāle

Bu ḳavlüñ cāhildür zihn-i felsef
Ki şādıḳ olmaz anda ‘ilm-i elṭaf

Çıḳınca sem‘-i cāndan ḳutn-ı safsaṭ
Olur envār-ı Zātu’llāha mehbaṭ

⁸⁷ İsrā, 17/44.

⁸⁸ 89/b Velīkin bulurlar şüretin ehl-i delḳuñ: Bulur şüretini her ehl-i delḳuñ B.

- Tolınca penbe-i felsef semā'a
Yetişmez 'aql u rūḥuñ ictimā'a
- 95 Gider imdi cehālet perdesini
İşit rūḥ ehlinüñ perverdesini
- Ki mağz-ı 'ilmle bilür kelāmı
Giderür naqşı vü bulur tamāmı
- Bu mevcūdāt-ı bāṭın rūḥdur rūḥ
Bularuñ zikridür Ẕuddüs ü Subbūḥ⁸⁹
- Ki bunlar cünd-i zāt-ı Bārīlerdür
Kimi lutfi kimi Cebbārīlerdür
- Bularuñ mülkidür bu cümle eşyā
Gerek esfel ola vü gerek⁹⁰ a'lā
- 100 Bulara esfel ü a'lā bir olur
Bular cümle cihānda seyr kıılır
- Neye kaçd itseler def'i irürler
Neyi isteseler def'i görürler
- Hicābı yoq bularuñ gözlerinüñ
Hiṭābı yoq bularuñ sözlerinüñ
- İderler def'aten kalbe sirāyet
Virürler def'aten rūḥa hidāyet
- Görürler şarq u ğarbı bir nazarda
Mesāfet çekmez anlar her seferde
- 105 Bular bir kalbe kim dāḥil olurlar
Zarūrī cism ile kıayil olurlar
- (B/26b)**
- Velīkin cism itmez anı tefhīm
Ki ervāḥuñ durur ol nuṭq-ı teklīm
- (K/28b)**
- Velī şol dil ki şāfidür kederden

⁸⁹ 97/b Bularuñ zikridür Ẕuddüs ü Sebbūḥ: Bularuñ zikridür Sebbūḥ u Ẕuddüs B.

⁹⁰ 99/b vü gerek: gerekse B.

- Mücellâdur tecellâ-yı nazardan
Görinür anda ol rûy-i melâ'ik
Olur anlara ol taht-ı erâ'ik
- Bu cāhiller oları fikr şanur
Ya hōd dilde oları zıkr şanur
- 110 Olar hōd bir nefes şoḥbet iderler
Çıkarlar yine ol evden giderler
- Qalur ev issi kim nefis-i beşerdür
Ki işi dāyim anuñ ḥavf u ḥaṭardur
- Kimi açlık ğamından ḥor u maġbūn
Kimi toḳluḳ yükünden çeşm-i pür-ḥūn
- İçince dīv olup īmāna girmez
Ṭoyunca⁹¹ seg olup 'ahdine ṭurmaz
- İşi artuḳluḳ eksüklük ğamıdur
Hemīşe dīv-i şūmuñ hem-demidür
- 115 Sen anı ider iseñ rūḥ-ı ḥayvān
Ben anı bilmişümdür dīv-i Şeyṭān
- ⁹² قال النبي الأرواح جنود مجندة ما تعرف منها انتلف وما تناكر منها اختلف
(B/28b; K/30b)
- (B-874;K-937) Mürekkeb üç durur ey yār-ı şādık
Ki anlar oldılar ervāḥa lāḥık⁹³
- Birisi ol durur kim ehl-i a'yān
Cemād ile nebāt oldı vü ḥayvān
- ⁹⁴ قال النبي عليه السلام اولياء تحت قبایى لايعرفهم غيرى
(B/41a, K/43a)
- (B-1271; K-1335) Eḥadlik 'ālemin meslek iderler
Şerīküñ rāhını mehlek iderler
- Ne anlardan bulur ḥalk itṭilā'ı
Ne ḥalka ider anlar ictimā'ı

⁹¹ 113/b ṭutunca: ṭoyunca B.

⁹² "Ruhlar, grup grup toplanmış cemaatlerdir. Bundan dolayı birbirleriyle dünyada tanışanlar kaynaşırlar. Birbirleriyle (dünyada) anlaşamayanlar görüş ayrılığına düşerler." Buhari, Edebü'l-Müsned, 901; Ebu Dâvud, Edeb 16, 4834; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/295, 527.

⁹³ 116/b lāḥık: lā'ık B.

⁹⁴ Hadis-i Kudsi: Evliyalarım (dostlarım) kubbelerimin altındadır. Benden başkası (onları) bilemez.

- 120 Tamām idüp bular esmāyı külli
Müsemmeden bilürler ‘aḳd ü ḥalli
وقال الله تعالى وكان عرشه على الماء⁹⁵ (B/44a; K/45b)
- (B-1358;K-1422) Ḥudānuñ ‘arşını āb üzre bilgil
Göñül āyinesin ‘ilm ile silgil
Ki ḳalbüñ maṭla‘-ı envār ola
Lisānuñ fātiḥ-i esrār ola
Bu insānlıḳ ki bir rüşen-şıfatdur
Maḥall-i nuṭḳ-ı nūr-ı ma‘rifetdür
(K/46a)
Cemāli gibi olmaz rüy-ı aḥsen
Kemāli gibi bulunmaz daḫı fen
- 125 Fünün-ı cümle-i mevcūd a‘yān
Anuñ fenninde olur cümle ḫayrān
Egerçi cümle eşyā kārgerdür
Velī insān ḳamudan mu‘teberdür
Anuñçün kim bu te‘lifāt-ı eşyā
Bu aşl üzre olur ey yār-ı dānā
Ki bir şey’ bir kemāle oldı ḳādir
Anuñla itdi istikmāl zāhir
Velīkin bu vücūd-ı pāk-i insān
Kemāl-i cümle ile oldı ‘irfān
- 130 Ḳamu şey’üñ kemālinde muḳaddir
Ḳamu şeklüñ cemālinde muşavvir
Bulardan daḫı zāyid daḫı fāzıl
Aña ḫāşıl olupdur ‘aḳl-ı kāmil
Kelām-ı pāk ḫod nūr-ı muṭahhar
Kitāb-ı vech ḫod rüḫ-ı muşavver
‘Ulüm-ı evvelīn ü aḫirīni
Fünün-ı ṭayyibīn ü ṭāhirīni

⁹⁵ Hud, 11/7.

Aña ta'līm idüpdür zāt-ı vācib
Anı mergüb idüpdür Hāḫḫ-ı rāğib

(B/44b)

135 Zihī ḫüsn ü zihī luṭf u zihī ḫaḫ
Zihī sulṭān zihī esrār-ı muğlaḫ

قوله تعالى انا عرضنا الامانة على السموات والارض والجبال فابين ان يحملنها
واشفقن منها وحملها الانسان انه كان ظلوما جهولا⁹⁶(B/44b; K/46a)

(B-1373; K-1437) Gel ey deryā-yı vaḫyüñ dāḫili gel
Gel ey 'ummān-ı nuṭṭuñ vāşılı gel

İşitgil vaḫy-i menzilden ḫaberler
Temāşā eyle sırr-ı mu'teberler

Ki mevcūd oluban bu cümle eşyā
Tamāmet ins ü cinn ü zīr ü bālā

(K/46b)

Ḥiṭāb itdi Ḥudā arz u semāya
Daḫı arz u semādan muḫtezāya

140 Ki sizde bir emānet ḫoyısarum
Anuñ sırrını size diyiserüm

Ayā idüp ḫamusı ol ḫaberdan
Daḫı işfāḫ idüben ol nazardan

Ḳabül eylemediler 'arz-ı Hāḫḫı
Nedür añlamadılar farz-ı Hāḫḫı

Velī Ādem ḫabül eyledi anı
Tamāmet bildi ol sırr-ı nihānı

Ḥaberdār olıcaḫ er ma'rifetden
Mümeyyez olıcaḫ küllī şifatdan

145 Bilür 'ilme'l-yaḫīn ü rāh-ı ḫāşı
Bulur Hāḫḫuñ ḫatında iḫtişāşı

Velīkin bir ḡurūr ider anı redd
Ol eşnāda olur işneyn aña sedd

⁹⁶ Ahzab, 33/72.

Çün isķātü'l-izāfāt oldu maḥlūb
Ki bī-perde tecellī ide maḥbūb

Pes andan yitişe ‘ayne'l-yaķīne
Liyāķat bula īmān ile dīne

(B/45a)

Emānet şādık ol⁹⁷ cismine anuñ
Tesellī bula taşdıķine cānuñ

150 Gel imdi ol emānet neydügin bil
Anuñ idrāķine bir çāre sen kıl

Eger dirseñ emānet cān durur cān
Ki ol cān ile ḥayydur cism-i ḥayvān

Ben eydürem ki_emānet nuṭķ olur nuṭķ
Ki her varlıķda cūdī nuṭķ bulur nuṭķ

Ki zīrā nuṭķ cānuñ rütbetidür
Ne rütbet bil ki fażl-ı ‘izzetidür

Eger rūḥ olsadı maḥmūl-i insān⁹⁸
Mūsāvī oldu çün insāna ḥayvān

155 “عرضنا”dan muḥaķķaķ oldu tefhīm
Murādu'llāh için nuṭķ oldu teklīm

Ki ğayrı şeyde nuṭķ olmadı zāhir
Velīkin cānı taķdīr itdi Kādir

(K/47a)

Emānet nuṭķıdur ol Zü'l-Celālūñ
Ki_anuñladur senūñ ‘izz ü kemālūñ

Eger şāmit olaydı bu vücuduñ
Bilinmezdi rüsüm ile ḥudūduñ

Ki nāṭık olmayınca şekl-i insān
Olur ḥayvān ile ma‘nīde yeksān

160 Anuñ tafđīl ü temyīzi nedür nuṭķ

⁹⁷ 149/a olup: ola B.

⁹⁸ Bu beyit Kıbrıs nüshasında bulunmamaktadır.

Kemāl ü fazl u tecvīzi nedür nuṭk

Pes imdi bil ki bu nuṭk-ı ḥaḳīḳī
Olur ehl-i Ḥaḳuñ aşl-ı ṭarīḳī

Ṭarīḳ-i ehl-i Ḥaḳḳuñ nuṭk[1] ḥaḳdur
Ne teklīm eylese ol mā-şadaḳdur

Kişi kim nuṭkınıñ aşlını bilmez
Zalüm olur ki_anı taḥḳīḳ kılmaz

Hem olur ol cehül-i bī-tefehüm
Ki itmez Ḥaḳdan esmāyı ta'allüm

165 Çü nuṭk aşlı durur esmā-yı küllüñ
Daḳı māhiyyeti eşyā-yı küllüñ

(B/45b)

Ḥamül oldı vüçüd-ı ādem aña
Hidāyet itmek içün saña baña

Şular kim buldılar andan hidāyet
Görürler her merātibden kifāyet

Kemāl-i ma'rifet ḥāşıl iderler
Ṭarīḳ-i pāk-i Ḥaḳ içre giderler

Bilürler sözini ol Zü'l-Celālüñ
Dilerler yüzini ol Zü'l-Celālüñ⁹⁹

170 Olurlar 'āşıḳı ol vech-i pāküñ
Ṭutulmaz bendine bu āb u ḥāküñ

Ḥalāş olup bular ten zulmetinden
Dil-āzād oldılar Ḥaḳ raḥmetinden

Bularuñ ḳalbi Ḥaḳḳa ḥāne oldı
Bularuñ cānları cānāne oldı

Hidāyet buldılar teklīm-i Ḥaḳdan
Ḥalīfe oldılar ta'līm-i Ḥaḳdan

(K/47b)

Melā'ik bunlara kıldı iṭā'at

⁹⁹ 169/b Zü'l-Celālüñ: Zü'l-Cemālüñ B.

- Erā'ik ehl[i]¹⁰⁰ hem itdi iķāmet
- 175 Şular kim tābi'īdür enbiyānuñ
Tariķinde giderler Kibriyānuñ
- Melekler oldılar bī-şübhe vü şek
Çün esmā dillerinden olmadı fek
- Şular kim itmedi esmāyı ta'līm
Ne bilsün kim nedür teklīm ü tefhīm
- Şeyāfīn kavline taşdıķ iderler
Ebālīs sözini¹⁰¹ taķķīķ iderler
- Ne cism-i ādemi maķbūb iderler
Ne anuñ nuţķını maţlūb iderler
- 180 Ne emr-i اسجدوا¹⁰² sırrın bilürler
Ne ta'līminden anuñ ħazız alurlar
- Olurlar münkeri ol şun'-ı Ħaķķuñ
Yetişmez sırrına menşūr raķķuñ
- 'Araż fikr idinürler emr-i Ħaķķı
Ħudūşa ħaml idüp menşūr raķķı
- (B/46a)**
- Kelāmuñ sırrını añlayamazlar
İşidüp remzini tıñlayamazlar
- İmāmuñ itmeyüp nuţķını tā'vīl
Bulamazlar nedir taķşīl ü tekmīl
- 185 Zuhūrun me'ħaz iderler kelāmuñ
Buţūnun añlamazlar ol imāmuñ¹⁰³
- Ķalurlar perde[ler] ardında maķcūb
Görinmez cānlarına rüy-ı maţlūb
- Ne zāhirden varurlar Muştafāya
Ne bātından yetişürler Ħudāya
- Müfīd olmaz bulara kavlı-i Allāh

¹⁰⁰ 174/b ehl[i]: ili B.

¹⁰¹ 178/b Ebālīs sözünü: Ebālīsüñ sözün B.

¹⁰² Bakara, 2/34, Araf, 7/11, İsrâ, 17/61, Kehf, 18/50, Taha, 20/116, Furkan, 25/60.

¹⁰³ 185/b imāmuñ: hümāmuñ B.

- Olurlar Muştafādan kūr ü gümrah
- Egerçi oldılar hayvān-ı nāṭıķ
Velī insān dimek olmadı¹⁰⁴ şādık
- 190 Ki insān Ādemi taşdıķ eyler
Anuñ teklīmini taḥķīķ eyler
- (K/48a)**
- Çün insān eşrefidür kāyinātuñ
Kelāmıdur murādı şeş cihātuñ
- Bular insāniyyetden bī-ḥaberdür
Tecilī-i Ḥudādan¹⁰⁵ bī-naḫardur
- Zalūm olup cehūl olurlar anlar
Cehennemde ebed ḫalurlar anlar
- قاله عليه السلام سترون ربكم كما ترون القمر في ليلة البدر¹⁰⁶ (B/46b; K/48a)
- (B-1434; K-1499) Görinmek şey’-i lāzımdur bilürsen
Bilinmek mümkinfe fehmin ḫılursan
- 195 Çü mümkin olımaz illā izāfī
İzāfet vācibūñ olur ḫilāfī
- Ki mümkindür gelür andan vücūda
Anuñ māhiyyeti varmaz ḫudūda
- Eger eyler-isevüz nefy-i rü’yet
Kelāmı zātı-y-ıla itmez ülfet
- قولته تعالى وجوه يومئذ ناضر¹⁰⁷ (B/46b; K/48a)
- (B-1438; K-1502) Eger bu nuṭḫa taşdıķ itmez iseñ
İlāha ṭoğrı yoldan gitmez iseñ
- Varursun i’tizālī mezhebine
Yetişmezsün İlāhī meşrebine

¹⁰⁴ 189/b olmadı: olmaya B.

¹⁰⁵ 192/b Tecellāsı Ḥudādan: Tecellī’-i Ḥudādan B.

¹⁰⁶ Hadis-i Şerif: “Ayın ondördü gecesi kameri nasıl görürseniz, Rabbinizi de öyle aşıkâr göreceksiniz.” Buhâri, Mevâkitu's-Salât 16, 26, Tevhid 24; Ebu Dâvud, Sünnet 19, 4729; Tirmizî, Sıfatı I-Cennet 16, 2551; İtm Mâcc, Mukaddime 13 177.

¹⁰⁷ Kıyāme, 75/22

(K/48b)

- 200 Çü rü'yet şādık olmuşdur haberde
Gerek kim olına hāşıl nazarda
- Nazarda hāşıl olmayınca ol şey'
Gerek kim olmaya ol 'ālem-i Ḥayy
- Ki şey ḥayy olsa vü hem olsa 'ālim
Vücūdı hem kemāl olsa vü sālīm
- Beḳāsı olsa olmasa fenāsı
Kelāmı olsa vü daḥı beḳāsı
- Aña elbetde bir rü'yet gerekdür
Aña elbetde bir vuşlaṭ gerekdür
- 205 Vücūdını anuñ bilmek gerekdür
Sözi ḳandan gelür bulmaḳ gerekdür

(B/47a)

- Vuḳū'ı bunlaruñ olmazsa cāzib
Anuñ muḥbirleridür küllī kāzib
- Te'āla'llāh ki şādıḳlardur anlar
Anuñ ḥaḳḳında nātıḳlardur anlar
- Ki dīdārın tecellī idiserdür
Cihān ehlin tesellī idiserdür
- Vuḳū'ı çünki şādık ola anuñ
Mu'ayyen göreler ehl-i cihānuñ
- 210 Ki Ḥālīḳ var imiş bī-şübhe vü şek
Vücūdı olmaz imiş kendüden fek
- Çü taşdıḳ oluna maḥlūḳ u Ḥālīḳ
Muşaddaḳ dutula¹⁰⁸ ma'sūḳ u 'āşık
- Ki ehlu'llāh anuñ 'āşıklarıdır
Kemāl-i vechinüñ şādıklarıdır
- Bil imdi kim didiler enbiyālar
Muvahḥidler velīler etḳıyālar

¹⁰⁸ 211/b dutula: tütula B.

- Ki rüz-ı ھاşr elbette olsa gerek
Hudā kendüyi zāhir kılsa gerek
- 215 Su'āl ü hem cevāb olsa gerekdür
Hıttāb u hem 'itāb olsa gerekdür
- Tekellüm itse gerek kendü ol şāh
Egerçi kamudan kendüdür āgāh
- (K/49a)**
- Şorısar nitdügin her kişinüñ ol
Bulısar fi'line vü kavline yol
- Haťāsın u sevābın hüküm idiser
Bular her biri bir yire gidiser
- Kimi cennetde olısar muķarreb
Kimi tāmuda qalısar mu'azzeb
- 220 Bular hod elbetde olsa gerekdür
Hudā bu işleri kılsa gerekdür
- Sözi diñlense gerek ol Hudānuñ
Yüzi görölse gerek Kibriyānuñ
- Gel imdi ey 'azīzim eyle inşāf
Ki vāķī' olıcaķ bu cümle evşāf
- (B/47b)**
- Ne şüretten görine zāt-ı Bārī
Ne sīretten olına āşikārī
- Ne hilķat lāyık ola ol kemāle
Ne hey'et şādık ola bu¹⁰⁹ cemāle
- 225 Ne yüzden göstere didārın Allāh
Nice ma'lüm ide kendüyi ol şāh
- Gel ey¹¹⁰ 'ayn-ı tecellāsı yaķīnünñ
Hidāyet eyler ise saña dīnünñ
- Gider inkārı inşāf ile fikr it
İlāhuñ rü'yetin cān ile zıkr it

¹⁰⁹ 224/b bu: ol B.

¹¹⁰ 226/a Gel ey: Pes ey B.

- Ki ĩmān ehlinũñ olup refĩķi
Göresũn ‘aķl ile aŗl-ı ŧarĩķi
- Eger rũ’yetde taŗdĩķ eyler iseñ
Kelām-ı Hāķķı ŧādĩķ söyler iseñ
- 230 Gör insānuñ yüzün Allāhı fĩkr it
Bu yüzden ol yüze rāh iste zĩkr it
- Ki bu yüzden bulındı ol yüze rāh¹¹¹
Bunı_ anuñ üzre maħlũķ itdi Allāh
- 112 (K/49a) قاله عليه السلام خلق الله ادم على صورته و على صورت الرحمان
- (B-1471; K-1535) Çũn insān aŗsen-i ŧũret olupdur
Anuñçũn ekmele-i ħilķat olupdur
- 113 قال الله تعالى لقد خلقناال انسانی فى احسن تقويم
(K/49b)
- (B-1472; K-1536) Hũdānuñ maŗharıdur çũnki insān
Tecellĩ itdi andan nũr-ı Raħmān
- Yüzünũñ ħaŗtı kim cān muŗhafıdur
Sözünũñ ŧarfidur cāndan ħafıdũr
- 235 Kŗatı rũŗen ü ŧāhir oldıķı çũn
Tecellĩ-i mezāhir oldıķı çũn
- Olur mefħũm-ı ‘aynı rũŗa mestũr
Bilinmez kim odur ol *raķķ-ı menŗũr*
- قال الله تبارك وتعالى والطور (١) وكتاب مسطور (٢) فى رقى منشو
114(B/47b;K/49b)
- (B-1477;K-1541) Kelām-ı lem-yezeli hem lā-yezāli
Bu ŧũretten bulur vaŗl [u] viŗāli
- Kelāmuñ ŧarfidur çũnki bu ŧũret
Bu ŧũretten bilindi ‘ilm-i ħĩkmet

¹¹¹ Bu beyit Kıbrıs nüshasında bulunmamaktadır.

¹¹² Bu hadis Bursa nüshasında başlık olarak bulunmamaktadır. Anlamı “Allah, Âdem’i kendi sûretinde yarattı.” şeklindedir. Buhârî, Enbiya 1, İsti zan 1; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/315.

¹¹³ Bu âyet Bursa nüshasında başlık olarak bulunmamaktadır. Tin 95/4. “Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.”

¹¹⁴ Tur, 52/1,2,3.

Ki_aña mecmu‘a-i eşyā didiler
Kitāb-ı ḥazret-i ‘ulyā didiler

(B/48a)

240 Eger tıyduñsa bu sözden murādı
Dürüş ğam def‘ine vü eyle şādı

Bul imdi şüret-i ‘ulyāya vuşlat
İt imdi maqşad-ı aqşāda soḥbet

قال النبي عليه السلام اصحابي كالنجوم بايهم اقتديتم اهتديتم¹¹⁵(B/49a; K/51a)

(B-1519; K-1583)

Hevā-yı bī-şafādan fāyide ne
Fezā-yı bī-ġinādan ‘āyide¹¹⁶ ne

Ne ḥāşıl idesün işbu hevādan
Ki istignāası olmaya ġinādan

Ġinā oldur ki kütuñ rūḥ ola rūḥ
Ki oldur tu‘me’-i Ḳuddūs [ü] Sebbūh

245 Geç imdi zāġ u kerges zādesinden
Ġinā bul murġ-ı cān āzādesinden

Ki her loqmañda biñ rūḥ ola ḥāşıl
Anı kesb eyle ey insān-ı kāmīl

Gel imdi kesb-i āsān eyle ey dost
Dil ü cānuñı ḥandān eyle ey dost

Hüdādan kenz-i Raḥmān it muḥaşşıl
Ḥudādan genc-i asān it muḥaşşıl

(B/49b)

Zarīfe sa‘y-ı bī-ḥāşıl ḥaḫādur
Laḫīfe ins-i bī-‘aql belādur

250 Ḥaḫāyı ḳo belādan geç er iseñ
Sözümü istimā‘ it server iseñ

Baña sen müstemi‘ olup ḳıl inşāf
İdeyin ben zārāfetlerle evşāf

¹¹⁵ Hadis-i Şerif: Ashabım yıldızlar gibidir. Hangisine tâbî olursanız hidayete erersiniz. Beyhakî, el-medhal, s.164, Kenzu’l-ummal, h.no: 1002

¹¹⁶ 242/b ‘āide: fā’ide B.

Ḥaḳāyık gülşenin seyrān idelüm
Daḳāyık bāğını tayrān idelüm

Olalum ḳudsi gülzārında bülbül
Ḳılalum şevḳ ile şādī vü gulḡul

İdelüm şerḫini cins-i cemīlūñ
Yayalum ḥvānını Ḥayy u Celīlūñ

255 Şunalum zāde-i ‘aḳlı faşīḫe
Diyelüm aḥsenü'l-ḳavl-i melīḫe

Degül kim bārid ü bī-milḫ ü bī-zevḳ
Feşāḫatden berī ola vü bī-şevḳ

Çürimüş ola dendān zaḫmetinden
Bozılmış ola luṭfi keşretinden

(K/51b)

Eşekler maḫmili ola nazarda
Ya ḳuzgun me’kili ola şekerde

Ya diḳkat ola vü māyīl ḫayāle
Ya taşdıḳ ola vü ḳābil zevāle

260 Ya ḫod ola taşavvur bī-ḫaḳīḳat
Ya ḫod ola kelām-ı bī-şerī‘at

Ne safsatdur ne felsefdür ne mülhed
Velikin medḫ-i ḫüb u ḳavl-i Aḫmed

قولہ تعالیٰ ولقد کرمننا بنی ادم وحملناهم فی البر والبحر¹¹⁷ (B/50a; K/52a)

(B-1554; K-1618) Çü bunlar mazhar-ı Allāḫ olupdur
Bu ḫalḳa ḫādī-i dergāḫ olupdur

(B/50b)

Bularuñ sözidür Ḥaḳḳuñ kelāmı
Bularuñ yüzidür ḫalḳuñ imāmı

Bular çün varlığını maḫv iderler
Anuñla cānlarını şaḫv iderler

265 Diyen ol olur u hem işiden ol

¹¹⁷ İsrā,17/70.

Bularuñla bulur bulan aña yol

Bularsız aña yol bulmaz kimesne
Bularsız ehl-i Haq olmaz kimesne

Şular kim enbiyāya tābi‘ olmaz
Haqıktür ki ol hiç nesne bilmez

Anuñ her ‘ilmidür emr i‘tibarı
Ki nefsinden alur ol ihtiyarı

Anuñ kim nefsi-i şüm olmuş delili¹¹⁸
Kaçan bula zarāfetden sebili

270 Kişi kendüzini¹¹⁹ maıv itmeyince
Tarık ehliyle Haqka gitmeyince¹²⁰

Hemān olur sibā‘ u yā behīme
Ya hod beñzer o şeytāni'r-racīme¹²¹

Ki dāyim hırd u hāb ile gezer ol¹²²
Bulup bir miskīni¹²³ kanın izer ol

İşi dāyim haseddür mekr ü hīle
Nifāk u hırş u şehvetdür rezīle

(K/52b)

Ne inşāf ider ü ne meyl-i şefkat
Ne merdümlük bilür ne hod mürüvvet

275 Helāli vü harāmı bir kıbeldür
Gör anı kim nice enhas ‘ameldür

Gel imdi gezer bularuñ şöhetinden
Ki dūr olmayasun Haq rahmetinden

İşit Ādemden Aħmedden haberler
Ki nice eylemiş anlar nazarlar

Bu maıhlükı aña manzar dimişler
Çü halkı Hālıka mazhar dimişler

¹¹⁸ 269/a Anuñ kim nefsi-i şüm olmuş delili: Anuñ şom nefsi olmuşdur delili B.

¹¹⁹ 270/a kendüzini: kendü özni B.

¹²⁰ 270/b Tarık ehliyle Haqka gitmeyince: Tariki ehl-i Haqka gitmeyince B.

¹²¹ 271/b Ya hod beñzer o şeytāni'r-racīme: Ya hod beñzedi şeytāni'r-racīme B.

¹²² 272/a Ki dāyim hırd u hāb ile gezer ol: Ki dāyim hırd u hāble gezer olur B.

¹²³ Vezin gereği kelime nüshada “miskin” şeklinde yazılmıştır.

Ne yaña baksan¹²⁴ anuñ yüzini gör
Ne söz işitseñ anuñ şüreti gör

قال الله تعالى والله المشرق والمغرب فاينما تولوا فثم وجه الله¹²⁵
(B/51a; K/52b)

(B-1573; K-1637)280 Bu eşya perdesidür ol vücūduñ
Çamu perverdesidür ol Vedūduñ

İnen kırbettedür ol şāh-ı ‘ālem
İnen vuşlatdadur şultān-ı a‘zam

Velikin şiddet-i izhārı anuñ
‘Acāyib ihtifāsıdur cihānuñ

قال النبي عليه السلام خفى الله لشدة ظهور (B/51a; K/52b)

(B-1576; K-1640) Egerçi küllī eşyā halk-ı Hağdur
Velī ādem çamusundan şadağdur

Çün ādem aħsen-i taqvim olupdur
Ki Hādīden bu söz tefhīm olupdur

قال الله سبحانه و تعالى لقد خلقناال انساني فى احسن تقويم (K/52b)¹²⁶

(B-1578; K-1642)285 Bu aħsenlik ki şāmildür bu cinse
Bunuñ nev‘ine dağı ya‘nī inse

Çamusı mağzar-ı ‘ilm-i Hudādur
Çamusı manzarı ol pādīşādur

Egerçi cümle a‘zā oldı manzar
Velikin şüret oldı nuğka mağzar

(K/53a)

Ki andan ğayrı a‘zā nātiğ olmaz
Kelām-ı pādīşāha şādığ olmaz

Çü şüretten zuğūr itdi İlahuñ
Kitābı vü sözi ol pādīşāhuñ

290 Kitāb oldur ki menşür oldı rağka
Hezārān āferīn ol nūr-ı Hağka

¹²⁴ 279/a Ne yaña baksan: Neye baksan B.

¹²⁵ Bakara, 2/115.

¹²⁶ Tin, 95/4.

Gel imdi ‘ilm-i Hâkdan bâ-ğaber ol
Bil esrârı vü hem ehl-i nazâr ol

Yüzüñden okı Hâkkuñ âyetini
Ki göresün İlähuñ hikmetini

(B/51b)

Bu esrâr olmaz ise saña ma‘lûm
Müfîd olmaz saña ‘ilm ile mefhûm

Eger bu levhe sen ‘âlim olursañ
Bunuñ ma‘nâsını rûşen bilürseñ

295 Bulursun kâtibi kim zât-ı Hâkdur
Ki şun‘-ı şâni‘e rûşen-nesağdur¹²⁷

حديث قدسی خمرت طينت آدم بيدى اربعين صباحا (B/54a; K/55b)

(B-1661; K-1727) Kâmu eşyâda mücmel olan esrâr
Mufaşşal oldı anda cümle yek-bâr

Kâmu şey’üñ kemâli anda zâhir
Çün oldur ya’nî maṭlûb-ı mezâhir

Gerek kim anda dağı buluna şağ
Biline hikmet-i sulṭân-ı muṭlağ

Murâd olan bu zarfuñ ma’nîsidür
Nitekim lafz-ı ma’nî mebnîsidür

300 Bu vechüñ aşlını bilseñ tamâmı
Bulayduñ vech-i bâkîden niżâmı

Ki ol fânî degüldür hâlik olmaz
Odur mülk issi ğayrı mâlik olmaz

Yağar ğayret odunda kün-fekânı
Kılur ğayrını ya’nî küllî fânı

Kalur vechi ki bâkî ma‘rifetdür
Bu şavt u ħarf u nuṭk aña şıfatdur

¹²⁷ 295/b nesağ: nesağ B.

128 قال الله تعالى كل من عليها فان ﴿٢٦﴾ ويبقى وجه ربك ذو الجلال والاكرام
(B/54a; K/55b)

(B-1670; K-1736) Şıfat mevşūfına hem muttaşıldur
Budur aşlı ki ğayrı munfaşıldır

305 Kavilen ‘ayn u lā ğayrı yek iseñ
Muvaḥḥid ol sözüñde gerçek iseñ

Helāk it ğayrını ḳalsun beḳāsı
Beḳā it ‘aynını ğitsün fenāsı

Budur maṭlūb-ı küllī ğayrı şanma
Zarīf ol degme bir ḳavle inanma

قال النبي عليه السلام قلب الخلق بني الاصبغين مناصب الرحمنو قال عم
كلنا يدالله يمينا¹²⁹
(B/56a; K/57b)

(B-1729; K-1795) Egerçi isti‘āre_itmiş durur Ḥaḳ
Velīkin Ḳādir ü fa‘āl-i muṭlaḳ

Yed-i ḳudretten izhār itdi ḥaḳı
Ki ḥammertü beyān eyledi delḳı

قال النبي في الحديث ال قدسى خمرت طينت آدم بیدی اربعین صباحا
(B/56a; K/57b)

(B-1731; K-1797)310 Zihī taḥmīr ü taḥlīḳ-i mükerrem
Zihī maḥbūb u maṭlūb-ı mu‘azzam

Ki zāt-ı Ḥaḳḳ anuñ Ḥallāḳı ola
Daḥı Feyyāz-ı Ḥaḳ Rezzāḳı ola¹³⁰

Yarada ḳudretinden ḥaḳın anuñ
Sözine maḫhar ide delḳın anuñ

(B/56b)

Ḥuṭūṭ-ı rüyın ü hem dest ü pāyın
Daḥı ‘aḳl-ıla ‘ilm ü ḥüsn ü rāyın

Ḳıla kendü vücūdına mu‘allaḳ
İde sözünü yüzine muṭabbaḳ

¹²⁸ Rahmān, 55/26-27.

¹²⁹ “Mü'minin kalbi, Hakk'ın iki kudret parmağı arasındadır. Nasıl isterse öyle döndürür.” Tirmizî,7. İbn-i Mâce,3.

¹³⁰ 311/b Daḥı Feyyāz-ı Ḥaḳ Rezzāḳı ola: Daḥı Feyyāzı vü Rezzāḳı ola B.

315 Nice şükr itmesün insân-ı ‘arîf
 Ki îcâbın kıılır bunca ma‘arîf
 Çü çârûda bir eliñde mefâşıl
 Birinde dağı anuñla muqâbil
 Arasında bulur nûr-ı Hudânuñ
 Ki âyâtı durur ol Kibriyânuñ
 Saña hil‘at durur ey yâr-ı ekrem
 Zihî hil‘at zihî hallâk-ı ‘âlem

(K/58a)

320 Kaçankim sen vuzû’ âgâz idesün
 Tahâret kâmil-ile sâz idesün
 مرافق وايدىكم الي المرافق kııl imdi
 Merâfık sırrını Hağdan bul imdi

Zihî esrâr-ı zât-ı Zü'l-Celâli
 Zihî envâr-ı maṭlûb-ı cemâli

Zihî feyz ü zihî aḳdes muḳaddes
 Zihî nûr u zihî nuṭṭa-ı mülebbes

Zihî ‘ilm-i cihândâr u revân-fer¹³¹
 Zihî a‘lâm-ı efrâd-ı muṭahhar

قوله تعالى فاغسلوا وجوهكم وايدىكم الي المرافق وامسحوا برؤسكم وارجلكم الي
 الكعبين¹³² (B/56b; K/58a)

(B-1743; K-1808) Çün oldı destüñüñ maḳşudı hâşıl
 Gel imdi pâyüñi eyle muḳâbil

325 Ki pâyüñde niçe esrâr vardur
 Şor imdi kim nice aḳbâr vardur

Ki yarın ḥazretinde ol Vedüduñ
 Ki nuṭṭa geliser cümle cülüduñ

(B/57a)

Şehâdet idiser ey yâr-ı şâdıḳ

¹³¹ 323/a revân-fer: nevân-fer B.

¹³² Maide, 5/6.

Olısar her biri ya'nī ki şādık¹³³

Ƙamu aḥvālūñi Rabbü'r-Raḥīme
Deyüserlerdür ol zāt-ı ƙadīme

قوله تعالى وقالوا لجلودهم لم شهدتم علينا قالوا انطقنا الله الذي انطق كل شيء
(B/57a; K/58a)

(B-1748; K-1813)

Bu 'ilm-i vaḥy ki_olur enbiyāya
Müfīḍ olur vücūd-ı aşıyāya

330

Ta'aḳḳuldan tefekkürden degüldür
Ya aḥkām-ı taşavvurdan degüldür

Ki zann ile aña ta'līk ideler
Zarüretten daḥı taşdıḳ ideler

Vücūd-ı Vācibüñ esrārıdur ol
Ḥabībe söylenen aḥbārıdur ol

Anuñ ḥavline varmaz ḥiss-i 'āşer
Aña fikr ile 'aḳl olmaz mübāşir

(K/58b)

'İnāyetden olur taḥşīl[i] anuñ
Hidāyetden gelür tekmīl¹³⁵[i] anuñ

335

Çü pāyüñ cinsi oldı aşl ey dost
Bu nev'üñ mafşal oldı faşl ey dost

Ger olmasa mafşal-ı pāy-ı insān
Olaydı nite ki_oldı pāy-ı ḥayvān

Ne luḫf olurdı anda ne ḥikmet
Ne ƙudret oldı¹³⁶ vü ne ḥüsn-i ḥilƙat

Bulamazdı vücūd a'zāda ziyet
Muḥālif olur idi aşl-ı tıynet

Ki şekli insān ola vü pāy-ı ḥayvan
Bulunurdı bu māhiyyetde noḳşān

340

Münāsib olmaz idi veche ol pā

¹³³ 327/b şādık: nāḫıḳ B.

¹³⁴ Fussilet, 41/21.

¹³⁵ 334/b tekmil: taḥmīl B.

¹³⁶ 337/b oldı: ola B.

Velikin fazl-ı zāt-ı Haqq Te‘ālā

(B/57b)

Bu māhiyyetde çün qalması noqşān
Tamām oldı vücūd-ı cins-i insān

Gel imdi sen bugün qıl anı taṭbīk¹³⁷
Sözünle kim olasun ehl-i taḥkīk

Ki bu ta‘līk ü taṭbīke sebeb ol
Bu envā‘-ı tekellümden ṭāleb ol

Eger sen bundan aña yol bulasun
Cehālet dūzaḥından qurtulasun

345 Bu ma‘niden yaḳīn idüp gümānı
Tecellī idesün ‘aynū'l-‘ayānı

Vücūduñ çünki sun‘ı vācibidür
Zihī rağbet ki Bārī rāğıbidür

Seni insān idüp kıldı mücessem
Kemāliyyet virüp kıldı mükerrerem

Daḥı öğretdi saña ism-i a‘zam
Daḥı esmā-yı külle itdi maḥrem

Ḥudānuñ āferīnişden murādı
Sen idüñ itgil imdi rūḥı şādī

350 Bu ḥilkat kim verildi saña Haqqdan
Cihānuñ eşrefidür mā-sebaḳdan

(K/59a)

Ki Haqquñ kenz-i maḥfisi durur ol
Anı bildünse bulduñ Rabbüne yol

قوله تعالى سنريهم آياتنا في الأفق وفي أنفسهم أفلا تبصرون¹³⁸
قوله في الإنسان ثلاثمائة وستون مفصلا فعليه ان يتصدق منه¹³⁹
(B/57b; K/59a)

¹³⁷342/a taṭbīk: taşdıḳ B.

¹³⁸ Fussilet, 41/53.

¹³⁹ Hadis: "İnsanda üçyüzaltmış mafsals vardır. Her bir mafsals için bir sadakada bulunması gerekir." Ebu Davud, Edeb, 172, (5242)

(B-1771; K-1836)

Çü dest ü pāy-ıla kılduñ muṭābık
Kemāl-i nuṭḡ kim oldı muvāfık

Ki vech ü dest ü pā taṭbık oldı
Sözüñle kim ḡamu taḡḡık oldı

(B/58a)

Çü cinsüñ nev‘ olur tecvīzi ey dost
Bu nev‘üñ faşl olur temyīzi ey dost

355

Çün oldı şavt ü ḡarfüñ cins-i mu‘cem
Olur hem cins-i mu‘cem nev‘-i mu‘lem

Çü ta‘līmi bu nev‘üñ ola ma‘lūm
Temeyyüz faşl olur anda mefhūm

Budur aşlı ki çünkim cins-i eşvāt
Kemāl-i şūretiyle olsa işbāt

Ki ya‘nī ol bu yüzden oldı zāhir
Bu ḡaṭlar aña olmuşdur meşādir

Ki ḡaṭlar olmayan yerde mükemmel
Kemāl-i nuṭḡ bulunmaz mufaşşal

360

Pes eyle olıcaḡ nuṭḡ-ı ḡaḡīkī
Lisān-ı ādemüñ olur refīkī

ḡamu eşvātına işbu lisānuñ
Didiler cins ehli bu beyānuñ

Velīkin çünki maḡrec lāzım oldı
Anuñ nev‘iyyetin ḡāl ehli buldı

Çün oldı maḡrecüñ mefhūmı ḡaşıl
Mufaşşal oldı anda nuṭḡ-ı kāmīl

Çün üç maḡrecde bulındı bu tafşīl
Tamām oldı bu māhiyyetde tekmīl

365

Çü māhiyyet tamāmı bu nesāḡdur
Anuñ teşbīhi daḡı ol nemaḡdur

(K/59b)

Nitekim şavt-ı ḡayvān oldı şādır

Müşebbeh itdi anı nuṭqa kâdir

Müşebbehden nazâr kat' itse rûḥuñ
Görinür lafzdan feth-i fütûḥuñ

Bulunmaz bu maḥalde nuṭq-ı ḥâric
Ne deñlü fikr-i murğı olsa 'âric

Bu mâhiyyâtda zâ'id bulamazlar¹⁴⁰
Tekellümde mükellim olamazlar

370 Velî teşbîh ile teklîm iderler
Hele fi'l-cümle bir tefhîm iderler

(B/58b)

Şebîhi muḥkeme ḥaml itseñ ey yâr
Murâdı ehl-i 'ilmüñ ola izhâr

Gel imdi âfâḳ enfüsde sefer kııl
Mafâşillar burücunda güzer kııl

Ki üç yüz altmış olmuşdur mafâşıl
Felekdeki dericâta muḳâbil

قول النبي عليه السلام بني الإسلام على خمس : شهادة أن لا إله إلا الله ، وأن
محمدا رسول الله ، وإقام الصلاة ، وإيتاء الزكاة ، وحج البيت ، وصوم رمضان¹⁴¹
(B/60a; K:61a)

(B-1837; K-1902) Çün İslâmuñ binâsı ḥams kısmet
Olup her biri bulup bunca ḥikmet

375 Benî âdem 'ibâdet itmek için
Bu yoldan Ḥaḳḳa ṭoğrı gitmek için

Buyurdı ümmete Ḥallâḳ-ı 'âlem
Ki Aḥmed ḳulıdur maṭlûb-ı ḥâtem

Şehâdet itseñ olursun muvaḥḥid
Şalât ile şafâ bulur mu'abbid

Zekât ile bulunur şaḥn gülşen
Şıyâm ile hem olur zihn rüşen

¹⁴⁰ 369/a zâ'id bulamazlar: zâ'id nesne bulamazlar B.

¹⁴¹ Hadis-i Şerif: İslam beş şey üzerine bina edilmiştir: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna şahitlik etmek. Namazı dosdoğru kılmak, zekâtı hkkıyla vermek. Allah'ın evi Kâbe'yi hacc etmek ve Ramazan orucunu tutmak. Buhârî, İman 1; Nesâi, İman 13; Tirmizî, İman 3,2609.

- Olur Hacc¹⁴² ile Beytu'llāh hāşıl
Bul imdi beyti ol üssine vāşıl
- 380 Evinden istenür maṭlūb ey dost
Hem andan vaşlıdur maḥbūb ey dost
- Çü hams üzre olur bünyād-ı İslām
Ki İslām ile olur şer‘-i aḥkām
- Bularda hikmet-i aḥkām çokdur
Şürūḥun itmege erḳām¹⁴³ çokdur
- Kelāmuñ ziyneti çün mā-ḥazerdür
Zarāfetdür müfīd-i muḥtaşardur
- Şular kim bildi ehlin bu uşūlüñ
Ḥudūdun buldılar resm-i ‘uḳūlüñ
- 385 Vuşūlin isteseñ ‘arşa sefer kııl
Ḥuşūlin gözleseñ candan güzer kııl
- 144 قوله تعالى شهد الله انه لا اله الا هو والملكه واولوا العلم قائما بالقسط
(B/64b; K/65a)
- (B-1974; K-2039) Senüñ zıdduñ çü yoğ-ıdı ezelde
Ki kıılaydı saña şirket ḥalelde
- Neden bu nefy ü işbāt ey ilāhum
Neden jeng-i mir’āt ey penāhum
- (K/65b)
- Belī ḳahr-ıla luṭfuñ ‘illetidür
Ki zātuñ varlığıñuñ ülfetidür
- Gehī birdür gehī biñdür cemālūñ
Gehī nār u gehī nūrdur celālūñ
- 390 Celāli nefy kılsa nār-ı ğayret¹⁴⁵
Cemāli şābit eyler nūr-ı vuşlat
- Velīkin setr imiş rağbet cemāle
Ki dāyim şekl olur ḳābil zevāle

¹⁴²379/a hacc: ḥuccet B.

¹⁴³ 382/b erḳām: aḥkām B.

¹⁴⁴ Al-i İmrān, 3/18.

¹⁴⁵ 390/a ğayret: ‘izzet B.

Fenādur bu maḳāmuñ ibtidāsı
Beḳādur ol fenānuñ intihāsı

Ya Sem‘ ü ya Başar olmaḳ gerekdür
Çü nuṭk olduñ ḫazer ḳılmaḳ gerekdür

(B/65a)

Semā‘ ıla revānuñ rüşen olur¹⁴⁶
Naḫardan hem cihānuñ gülşen olur¹⁴⁷

395

Kelām-ile ḫayāt alur vücūduñ
Velī maḫfūz gerekdür ḫudūduñ

Ki resm ü ḫadd niḫām oldu vücūda
Geçerseñ resm ü ḫaddi var Vedūda

قوله تعالى وان من شيء الا يسبح بحمده ولكن لا تفقهون¹⁴⁸ (B/66b; K/67a)

(B-2032; K-2097)

Gel imdi nuṭḳa yol bul ey birāder
Ki rūḫuñ olmaya hem ṭab‘-ı āzer

Ḫalāş olup vücūduñ zulmetinden
Göresün nūr Ḫaḳḳuñ raḫmetinden

Bu eşyā kim görürsün irte gice
Ḫicābıdur anuñ ucdan uca

400

Ḳamusı setridür nūr-ı Ḫudāñuñ
Ḳamusı çetridür ol Kibriyānuñ

Gidince setr ü çetr-i vech-i Allāh
‘Ayān olur cihān içinde çün māh

Velīkin setrini def‘ itmek anuñ
Helākidür vücūd-ı kün-fekānuñ

Helāk olmıyacaḳ eşyā-yı cüz’i
Mu‘ayyen olamaz¹⁴⁹ maṭlūb-ı küllī

Ki cüz’iyyetdedür bu ḳīl ü bu ḳāl
Velīkin külde olur vaḫdet-i ḫāl

¹⁴⁶ 394/a olur: eyler B.

¹⁴⁷ 394/b olur: eyler B

¹⁴⁸ İsrā, 17/44.

¹⁴⁹ 403/b olamaz: olmaya B.

405 Saña bu görinen eşkāl ü şüret
 amusı varlığı hadur haat
 Sen anı tař u opraq řanduñ ey dost
 Haat bilmedüñ ki cümle[y]i üst

(K/67b)

Anuñ isminde düřdüñ biñ hicāba
 Geçerseñ ismi varduñ fet-i bāba

açankim ismini tebdil idesün
 Müsem mā vadetin tekmil idesün

Mürekkeb müfrede olsa mübeddel
 Helāk olunur eřyā-yı mümeřsel

(B/67a)

410 Yıar ğayrını¹⁵⁰ ol ahhār [u] Vāhid
 Görinmez gözde nesne ğayr-ı Vācid

Geçer ezdād-ı esmāsı řıfātı
 ılur tevidi Bāi ‘ayn-ı zātı

وله تعالى الله الذي خلق السموات والارض وما بينهما في ستة ايام ثم استوى
 على العرش¹⁵¹(B/72a; K/72b)

(B-2214; K-2279) Yine bir yirde demiřdür İlāhum
 Kelāmıdur bu avl üzre ğüvāhım

72b

Ki oldu كن dimekden ha-ı ‘ālem
 amu arzu's-semā vü ‘arş u ādem

Anuñ çün neş’etinden oldu hikmet
 Ne kim dilerse hařıl oldu hilat

وله تعالى انما امره اذا اراد شيئا ان يقول له كن فيكون¹⁵² (B/72b; K/72b)

(B-2217; K-2282)415 Yine udsī kelāmında buyurmuř
 Anuñ honıyla ervāh[ı] oyurmuř

Ki Ādem tıynetini çihl řabāhın

¹⁵⁰ 410/a ğayrını: ğayrısın B.

¹⁵¹ Secde, 32/4.

¹⁵² Yāsın, 36/82.

İki elümle_idüp kıldım şalāhın

خمرت طینت آدم بیدی اربعین صباحا (B/72b; K/72b)

(B-2219; K-2284)

Çün ola کن demekden halk-ı ‘ālem
 Qamu arz u semā vü ‘arş-ı ādem

(K/73a)

Ne hācet sitte vü çil rūze ey dost
 Ne dir bu nükte-i pīrūze ey dost

‘Acāyib müşkilüm var bu suḥandan
 Ki bunlar niçün oldı kāf u nūndan

420

Bu yir ü gök[ler] olmadan mu‘allaq
 Nedür bu sitteye nuṭq-ı muṭabbaq

Çü sitte yir ü gökden oldı ma‘lūm
 ‘Adedden ḥālīdür ḥod şey’-i ma‘dūm

Ne ḥikmet oldı ḫavl-i Kirdigāra
 Ne ḫudret geldi cān u dil-figāra

Ki tatbīq idemez ‘aql ol kelāmı
 Fikirden mūnhedim ider niḫāmı

العرش ادر بيان ثم استوى على العرش (B/74b; K/75a)

(B-2289;K-2352)

Çün oldı sittenüñ mefhūmı¹⁵⁴ ḥāşıl
 Gel imdi ‘arş-ı ḫalbi eyle kāmīl

425

Ki ‘arş üstünde nūr-ı istivāyı
 Bilesün ü bulasun reh-nümāyı

(B/75a)

Murādı istivādan neydi anuñ
 Çün ol şultānı idi lā-mekānuñ

Olursa müştak isti‘lādan el-ḫaḫ
 Gerekdür kim ola ‘arş ile mülḫaḫ

Çü mülḫaḫ olana cism ola lāzım
 Çü cism ola gerek bīdār u nā’im

¹⁵³ Araf, 7/54, Yunus, 10/3, Ra’d, 13/2, Furkan, 25/59, Secde, 32/4, Hadid, 57/4, Taha,20/5.

¹⁵⁴ 424/a mefhum: mazmun B.

- Gehī hāzır gehī ğāfil olur ol
Gehī haqq u gehī bātil olur ol
- 430 Te‘ālā şānehu va'llāhu muṭlaq
Hüve'l-ḥayy-ı kādīm ü vāhid-i Ḥaqq
- Ne cism ü ne cesīm ü ne ‘arazdur
Ne cevher lik Ḥaqq-ı bī-ğarazdur
- Pes er-Raḥmān ‘ale'l-‘arş istivādan
Murād olan bu ola ol Ḥudādan
- Ki aḥkāmı ‘arş üzre ola cārī
Kıla mevcūd ya‘nī ol nigārī
- Çü mevcūd ola ol maṭlūb-ı ‘ālem
Adı hem ‘arş ola vü hem Ādem
- 435 Ki oldur ya‘nī maṭlūb-ı erā’ik
Anuñçün oldı mescūd-ı melā’ik
- (K/75b)**
- Erā’ik hem melā’ik aña ḥādım
Hem anuñ ḥāmilidür heşt kavā‘im¹⁵⁵
- Ki heştī çār ile bulup kıyāmı
Olurlar mazhar-ı nuṭq-ı tamāmı¹⁵⁶
- ويحمل عرش ربك فوقهم يومئذ ثمانية¹⁵⁷ (B/75a; K/75b)
- (B-2304; K-2358) Zihī ḥikmet zihī sırr-ı ilāhī
Zihī maqşūd-ı emr-i pādīşāhī
- Zihī ‘arş-ı ‘azīm ü qalb-i şāfī
Zihī nūr-ı Kerīm ü Ḥayy [u] Kāfī
- 440 Zihī ādem ki cānıdur cihānuñ
Hem aşl-ı ‘illetidür kün-fekānuñ
- Bu ādem tuḥfe mazhardur qarındaş
Bu ādemden bilindi sır eger fāş
- (B/75b)**

¹⁵⁵ Bursa nüshasında bu kelime yazılmamıştır.

¹⁵⁶ Kıbrıs nüshasında bu beyit sonraki başlık altındadır.

¹⁵⁷ Hâkka, 69/17.

Haḫuñ ḫaḫlıḡını kim bildi fikr it
Kime öğretti ismin Tañrı zıkr it

Kime esmā-yı küllī kıldı ta‘līm
Kelām-ı Haḫḫı ki eyledi tefhīm

¹⁵⁸قوله تعالى وعلم ادم الاسماء كلها

¹⁵⁹قوله تعالى علمه شديد القوى

¹⁶⁰قوله تعالى طه (١) ما انزلنا عليك القرآن لتشقى (٢) الا تذكرة لمن يخشى

¹⁶¹ و قوله القدسي كنت كنزا مخفيا فا حبيت ان اعرف فخلقتالخلق فاعرفوني

¹⁶² وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون

(B/75b; K/75b)

(B-2310; K-2365) Kime indi kitāb ile hidāyet
Kime ma‘lūm oldu bu kināyet

445 Ḳamusı Ādeme ma‘lūm oldu
Ḳamusı Ādeme mefhūm oldu

Felekden ḫāşıl olmadı bu kuvvet
Bilinmedi melekden bu nübüvvet

Ki neyyirler ki ‘ālem rüşeniydi
Melā’ikler ki Cennet meskeniydi

Ḳamusı Ādem için oldu sācid
Ḳamuya Ādem oldu şāh-ı mācid

(K/76a)

Anuñçün kim bu anlardandur eşref
Ne eşref bil ki oldur ‘aql-ı eltaf

450 Bu ḫayvān u nebāṭ ile cemādı
Bilürsen Ādeme irmek murādı

Bu ‘ulviyyāt u sufliyyāta muṭlaḫ
Vücūd-ı Ādemi maḫbūb ider Haḫ

Ḳamusı ol vücūda oldu ṭālib
Ḳamusı ol cemāle oldu rāḡıb

¹⁵⁸ Bakara, 2/31.

¹⁵⁹ Necm, 53/5.

¹⁶⁰ Taha, 20/1,2,3.

¹⁶¹ Hadis-i Kudsī: Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi diledim. Onun için bu halkı ve ālemleri yarattım.

¹⁶² Zāriyat, 51/56.

(B/76a)

Ꞑamu anı aleb kılur velikin
Aña iriřmege olmadı mmkn

Meger kim terbiyet yzinden ey cn
Bulalar anun-ıla vaşl yeksn

455 Ol dem kim hilfet buldı Hađdan
Melek zre halife oldu Hađdan

Senn atan degl mi ey arındař
Nin olmazsun aña yr u yoldař

Neyin sende anun hařleti yok
Neyin sende anun rađbeti yok

Saa nin melekler secde kılmaz
Saa nin kimesne rađb olmaz

Meger ferzend-i řlih olmadun sen
Anunn fazl u ‘izzet bulmadun sen

460 şkvet tonını stne şeytn
Bırağdı iyledi ‘ryn u giryn

Nie kim uyasun sen ol hařda
Keş--keş varasun nr-ı vađda

Ge imdi dv-i řmun řođbetinden
İ imdi atan dem řerbetinden

Sa‘det bulup ol ferzend-i řlih
Ki yol bulmaya saa dv-i tlih

Yri nefsn hevsından ber ol
Ꞑamu ins ile cinnn rehberi ol

465 Bu nefsn rzsı hi-der-hi
Ulařma kim olursun pi-der-pi

(K/76b)

Gider meylini gnlden cihanun
Anı fikr it ki rhat ola cnun

Ne del çoğ olursa mlk  mlun

Dağı zā'id olur fāsīd hayālūñ

Ki hırş ile olur māl ictimā'ı
 Hasedden geldi hem mülk ihtirā'ı

Anuñ kim hāşılı hırş u haseddür
 Muḥaḫkaḫdur ki bir cansız ceseddür

(B/76b)

470 Velī göñlüñ anuñçün sevdi mālı
 Ki birkaç güne dek hoş geçe ḫālī

Hoş imdi māluñ olsun raġbet itme
 Anuñla ḫalk içinde şöhret itme

Kifāyet ḫaddini gözle emīn ol
 Hidāyet buluban ehl-i yakīn ol

Ferāġat 'ālemini taḫşīl eyle
 Zarāfet 'ilmini tekmīl eyle

قال النبي عليه السلم الارواح جنود مجندة¹⁶³
 (B/77a; K77a)

(B-2353; K-2414) Şular kim cünd olalar u mücenned
 Vücūdı olsun anlaruñ muḫalled¹⁶⁴

475 Ki terkībine rūḫuñ oldu taşdıġ
 Bu sözden fehm olındı işbu taḫkīk¹⁶⁵

Basīṭ ü müfred olmaz ile olsa
 Çü zāt-ı vācib anı ḫalk kılsa¹⁶⁶

Basīṭ olan nedür rūḫ-ı tabī'i
 Tabī'at olur ol rūḫuñ vazī'i

Şular kim bilmediler mümkinātı
 Ḥaḫāyıkdan bulamazlar ḫayātı

Ḥaḫāyık ki_ol durur eşyāya esmā¹⁶⁷

¹⁶³ “Ruḫlar, grup grup toplanmış cemaatlardır. Bundan dolayı birbirleriyle dünyada tanışanlar kaynaşır. Birbirleriyle (dünyada) anlaşamayanlar görüş ayrılığına düşerler.” Buhari, Edebü'l-Müsned, 901; Ebu Dâvud, Edeb 16, 4834; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/295, 527.

¹⁶⁴ Bu beyit Bursa nüshasında bir önceki başlığın son beyiti olarak geçmektedir.

¹⁶⁵ Bu beyitin mısraları Bursa nüshasında tam ters şekildedir.

¹⁶⁶ Bu beyitin mısraları Bursa nüshasında tam ters şekildedir.

¹⁶⁷ 479/a esma: hemtā B.

- Ki_ anuñla s̄abit olmuşdur müsemmā
- 480 Qamu mümkinler ü mevcüdlardur
Qamusı rü'yet-i maqşüdlardur
- Kişi kim isme yol buldı muhaqqak
Müsemmā vaḥdetin itdi muşaddaq
- Ki ya'nī ism olur 'ayn-ı müsemmā
Zarāfet ehlinüñdür bu mu'ammā
- Ḥaqqat şey'-i ism olmuşdur ey dost
Bes ism-i mağz aña şey'dür post
- Bu şey'iyet ki mer'īdür fenādur
Velīkin ism-i 'inda'llāh beḳādur
- (K/77b)**
- 485 Ḥaqqayık s̄abit olmaq ey 'azīzim
Beḳāsıdur beḳāsıdur temīzim
- Eger bu şüret-i şey' olsa fānī
Ḥaqqat ki_ismdür yokdur gümānı
- (B/77b)**
- Ki s̄abit olur ol ey yār-ı ekrem
Ḥudānuñ nūruna olur müsellemler
- Gerekse rūḥ degül aña ey cān
Gerekse emr degül hemçü Qur'an
- Anuñ ehli kemāl ism itdi adın
Ki esmā virdi ervāḥuñ nihādın
- 490 Çün esmādan tehīdür zihn-i felsef
Görünmez anlara mevcüd-ı eltaf
- Olurlar münkeri cism-i laḫifüñ
Varurlar rāhımı şey'-i keşifüñ
- Laḫif ile keşifüñ ḫayretinden
Olurlar dūr Ḥaqquñ ḫikmetinden
- Ḥayālāt olan ol ḫalka cisimdür
Murādı ehl-i Ḥaqquñ ḫod isimdür

- 495 Hāḳāyık ya'nī mevcūdāt-ı ğaybī
 Ḥudā ehline ma'lūmāt-ı 'ğaybī
 Muḫaḳḳaḳ oldı ki_ esmādur 'azīzim
 Benüm bu ma'rifet oldı temīzim
 Çü esmānuñ ḫavāşı oldı ma'lūm
 Şübütunda ḳazāyā buldı mefḫūm
 Göründi cān gözine şekl[i] anuñ
 Ki mişdāḳ oldı aña çeşm-i cānuñ
 Pes itdi ḫükm anuñ işbātına 'aḳl
 'Aḳıldan lafz u nuṯḳa eyledi naḳl
 Getürdi nuṯḳ anı taşdıḳe taḫḳīḳ
 Ki buldı ol terākib ile taṯbīḳ
 500 Gehī bāṯında bilindi vücūdı
 Gehī zāhirde görindi ḫudūdı
 Anuñ mülki durur bāṯın u zāhir
 İkisinden daḫı ol oldı ḳādir
 (K78a)
 Çün esmādan bilindi fer' ü hem aşl
 Pes esmā ile olur Bārīye vaşl
 Gel imdi iste esmānuñ tarīḳin¹⁶⁸
 Ki bulasun melā'ikler refīḳin
 قال الله تبارك و تعالی و علم ادم الاسماء كلها (B/78a;K/78a(Maḳşad))
 (B-2382; K-2444) Melekden çünki a'lem oldı insān
 Aña ta'līm-i esmā itdi Raḫmān
 505 Mu'allim kim mu'allemden serīdür
 Hāḳāyık menzīlinuñ rehberidür
 Hāḳāyık çünki esmādur muḫaḳḳaḳ
 Ki olmuşdur müsemməya muşaddaḳ
 Şübütī şādık oldı ehl-i Hāḳḳa
 Kelām-ı nāṯık oldı ehl-i Hāḳḳa

¹⁶⁸ Bu beyit Kıbrıs nüshasında diğerk başlığın altında yer almaktadır.

Eger sen ‘ārif olsañ ey birāder
Bileydüñ kim nedür esmāya māder

Ki esmā andan olur zāhir ey cān
Bu sırrı bilmez illā ehl-i ‘irfān

510 Bilürseñ bu me‘ānilü kelāmı
Saña hāşıl ola ‘ilm tamāmı

Gider ‘aqluñ hicābın baña güş it
Şerāb-ı ‘aşq şundum saña nüş it

Ki şükrān ile kılasun tarablar
Tarablardan bulasun hoş talebler

Talebden soñra vicdān ola hāşıl
Pes andan soñra maṭlūb ola vāşıl

Çü maṭlūb ile vaḥdet bula ṭālib
Gidüp farq ola cem‘iyyet münāsib

قال النبي عليه السلم العقل جوهر بسيط نوراني يدرك المعقولات بالوسائط
والمحسوسات بالمشاهدة (B/79a; K/79a)

(B-2412; K-2474)515 Vücūd-ı vācibe maḥzar durur ‘aql
Ki şādır ola andan böyledür naql

Basīṭ [ü] müfred-i nūrānīdür ol
Laṭīf ü ‘ālem-i Raḥmānīdür ol

Çü Ḥaqqdan ‘aql-ı küll oldı muşavver
Pes andan nefsi küll Ḥavvā-yı māder

Olup min-ba’d cism-i küllī zāhir
Yetişdi mülke maṭlūb-ı mezāhir

Kelām-ı ṭayyibe kim gelse senden
Olur ol ‘aqla maḥzar diñle benden

520 Sözüñ nāṭıq olur Ḥaqquñ sözinden
Gözüñ ‘aşıq olur Ḥaqquñ yüzinden

قوله تعالى انما المسيح عيسى ابن مريم رسول الله وكلمته القاها الى
مريم وروح منه ¹⁶⁹ (B/90a; K/89a)

(B-2728; K-2793) Bu rūḥ-ıla bu nuṭquñ aşlı rüşen

¹⁶⁹ Nîsâ, 4/171.

Bir olur aña ey maḥlūb-ı gülşen

Nitekim āteş ile şol lehebdür
Ya ḥod baḥr-ıla mevci kim nesebdür

(K/89b)

Ol anuñ ziynetidür ey ‘azīzim
Ol anuñ rütbetidür bu temīzim¹⁷⁰

‘Araż kim muttasıldur cevher ile
Bilürseñ rāh varduñ rehber ile

525 Olur meşrūt-ı mer’iyyāta el-ḥaḳ
Şehādet āleminde ya‘nī muṭlaḳ

Şol esved gibi ki zāt-ı ḥacerdür
Bu remzi fehm it kim ḥoş nazardur

Ol andan olıcak münfek mefāriḳ
Bilür misün ki ḳaḅı oldı sābıḳ

‘Araż mı zāt mı baña cevāb it
Eger ‘ilmüñ var ise fetḥ-i bāb it

Çün andan saña rüşen ola ma‘nī
Gel imdi cevheri bil nuṭḳ ya‘nī

530 Ki rūḥuñ cevher ü cismüñ ‘arażdur
Kelāmı fehm it kim ḥoş ğarażdur

‘Araż bākī degül ma‘lümımızdur
Velīkin nuṭḳ-ı ḥaḳ mefhümımızdur

Çü rūḥuñ nuṭḳdan olmaz mefāriḳ
Nazar ḳıl bāṭınuña aña şādıḳ

Ki fikrüñ cümle rūḥuñ pertevdür
Kelāma şıdḳ it kim ma‘nevīdür

(B/90b)

Gerekse sen anuñ ismini fikr it
Gerekse di taşavvur ‘aḳl[ı] zıkr it

535 Gerek idrāk u gerekse taḥayyül

¹⁷⁰ 523/b Ol anuñ rütbetidür bu temizim: Ol anuñ rütbeti budur temizim B.

Ꞑamusı nuꞓk oldu bī-tebeddül

Kim olmaz rūḥdan münfek mefāriꞓ
Velikin vāhidiyyetdür muṭābıꞓ

Şubūt-ı sözde var-ısa şebātuñ
Muşaddaꞓ ola zāt ile şıfātuñ

Söz añladuñsa bulduñ fazl u ‘izzet
Ki ‘inda'llah oldur nūr-ı raḥmet

Şular kim ‘ārif-i Rabbānilerdür
Velāyet ehlidür raḥmānilerdür

قوله تعالى ان الذين يبايعونك انما يبايعون الله يد الله فوق ايديهم¹⁷¹
(B/91a;K/90a)

(B-2759; K-2824)540 Bulardan söyleyen¹⁷² söz ḥaꞓ sözidür
Bulardan gözleyen¹⁷³ göz ḥaꞓ gözidür

Kimisi söz-ile oldu mu‘arref
Kimi dīdārla oldu müşerref

(K/90b)

Bular Ḥaꞓkuñ şıfātın ğayrı şanmaz¹⁷⁴
İkilik yoluna varup ṭayanmaz

Ne ğayrī vü ne ‘aynīdür dimezler¹⁷⁵
Eḥadden ğayrı varlıꞓ gözlemezler

Bularuñ mezhebi ḥaꞓ mezhebidür
Bularuñ meşrebi ḥaꞓ meşrebidür

545 Bularda ihtilāf olmaz mu‘ayyen
Bularda ittifaꞓ olur mübeyyen

Bular Ḥaꞓkuñ kelāmın sem‘ iderler
Anuñla dillerini cem‘ iderler

Kelām ile bulurlar çünki teşrīf
Hem anuñla iderler ḥaꞓ ta‘rīf

¹⁷¹ Fetih, 48/10.

¹⁷² 540/a söyleyen: söylenen B.

¹⁷³ 540/b gözleyen: gözlenen B.

¹⁷⁴ 543/a şanmaz: bilmez B.

¹⁷⁵ 544/a Ne ğayrī vü ne ‘aynīdür dimezler: Ne ğayrīdür ne ‘aynīdür dimezler B.

Nübüvvet çünki ma'nide haberdür
Haber hem söz dimekden mu'teberdür

Söz alur söz virür dellâl sözdür
Ki kamu müşkile hallâl sözdür

550 Bularuñ ziynetidür Haq kelâmı
Ki_anuñla oldılar halkuñ imâmı

Kelâm u nuṭṭ u söz birdür muḥaḳḳaḳ
Muṣaddaḳdur muṣaddaḳdur muṣaddaḳ

(B/91b)

Şular kim perde ardında ḳalurlar
Tesellî bulmayup ḥayrân olurlar

Mezâhib muḥtelif ider buları
Ki_olur her birisi bir fi'le cârî

Yaḳîni bulmayup varur gümâna
Cehâletden virür sūdın ziyâna

555 İşidür fikr itmez nuṭṭ-ı Haḳḳı
Görür okıyamaz menşür raḳḳı

Göñülde cehl-i ḥod-bîn ol ḳadardur
Ki ḥurd u ḥâb¹⁷⁶ ile segden beterdür

Gel imdi nuṭṭa yol bul ey birâder
Ki rûḥuñ olmaya İblîse çâker

Seni bağlamaya cehl ü gümâna
Ḥasedden virmeye sūdun ziyâna

(K/91a)

Ki nâ-geh ḥor u sergerdân olasın
Gehî nâlân u geh giryân olasın

560 Taleb ḳıl anı kim ḥandân olasın
Ne ḥandân belki câna cân olasın

Yüzün mecmû'a-ı eşyâdur ey cân
Cemâlün mazhar-ı Allâh u Raḥmân

¹⁷⁶ 556/b ḥâb: ḥ'âb B.

- Vücūduñ çünki mescūd-ı melekdür
Anuñ hādimleri bu ne felekdür
- Çamu eşyā saña kılr talebler
Çamu mümkün senüñ qurbuñ ‘acebler
- Yazıklar kim seni sen bilmeyesün
Şu kim vācibdür anı kılmayasun
- 565 Uyup her tañrıdan yāduñ sözine
İrāk¹⁷⁷ olasun Allāhuñ gözine
- قال النبي عليه السلام لأصبح عندي ولا مساء¹⁷⁸(B/92b; K/92a)
- (B-2801; K-2866) Pes andan oluban ehl-i taşarruf
Saña hāşıl ola cümle te‘arruf
- (B/93a)
- Gehī seyrāngeh ola fevq-i eflāk
Gehī cennet ki oldur gülşen-i pāk
- Gehī dāhıl olasun her qulūba
Gehī vāşıl olasun her maqlūba
- Ki ervāhuñ olasun muqtedāsı
Ki olasun ‘uqūlūñ müntehāsı
- 570 Göresün şarq u ğarbı bir nazarda
Mesafet çekmeyesün her seferde
- Ne kim añañ ola hāzır qatuñda
Kim isterseñ kul ola hizmetüñde
- Senüñ meczūbuñ ola her halāyık
Senüñ maqbūbuñ ola her haqāyık
- Bulup cem‘ü'l-cümū‘uñ şohbetini
Tecellī idesün Haq hazretini
- قوله تعالى فإذا سويته ونفخت فيه من روحي فقعوا له ساجدين¹⁷⁹
(B/106b; K/106a)
- (B-3225; K-3303) Ki aña nefha-i Raḥmān didiler
Şıfātın zıkr idenler cān didiler

¹⁷⁷ 565/b irāk: irāğ B.

¹⁷⁸ Hadis-i Şerif: Benim yanımda ne sabah ne de akşam vardır.

¹⁷⁹ Hicr, 15/ 29. (Bu bölüm Kıbrıs nüshasında başlıksız yer almaktadır.)

575 Buḥār-ḥon olur rūḥ-ı tabī‘i
 Ki oldur ḥiss ü taḥrīk-i vażī‘i

Bihār-ı ḥūn olandur rūḥ-ı ḥayvān
 Aña şābih degüldür rūḥ-ı insān

Ki ḥayvan ‘ilm ile teklīf olunmaz
 Aña ‘ālim deyü tavsīf olunmaz

Ḳo imdi anı düşme iştibāha
 Ki mevḳūf olmaz ol ‘ilm-i İläha

Velī ol can ki nefḥ-i zāt-ı Ḥaḳdur
 Anuñ ‘ilmi Ḥudāya mā-şadaḳdur

580 Gel imdi ‘ilmini anuñ bulalum
 Uşūlin ü fūrū‘ını bulalum

Çü nefsuñ aşl-ı rūḥ oldı ḳademden
 Vücūdun iḳtizā itdi ‘ademden

Ḳılındı Ādemün cismine lāḥıḳ
 Olındı def‘aten ol cism nāḥıḳ

Didi elḥamdüli‘İlāh ey İlähum
 Ki sensün Ḥālıḳum hem pādişāhum

¹⁸⁰ قال الله تعالى سبحانه عزو جل وعلم ادم الاسماء كلها (B/106b; K/106a)

(B-3235; K-3313) Pes aña ḥaḳ idüp ta‘līm-i esmā
 Maḳām oldı aña firdevs-i a‘lā

(B/107a)

585 Gel imdi ey ‘azīzüm yār-ı cānı
 İşit aşār-ı zāt-ı ḡayb-dānı

Ki esmā‘ı idüp ta‘līm-i Ādem
 Anuñ maḥkūmı oldı ḥalḳ-ı ‘ālem

Çün ism-i a‘zamuñ māhiyyetidür
 Ki teşḫīr-i cihān ḥaşiyyetidür

Pes Ādem bildi esmānuñ tarīḳin

¹⁸⁰ Bakara, 2/31. (Bu bölümde Kıbrıs nüshasında فقعو له ساجدين ayeti başlık olarak görülmektedir.)

Ḳabūl itdi müsemmānuñ refīḳin

Mu‘allim olmağ için Kibriyādan
Emir geldi aña zāt-ı Ḥudādan

قال الله تعالى سبحانه عزو جل يا ادم انبئهم باسمائهم¹⁸¹ (B/107a; K/106b)

(B-3241; K-3319)590 Ki ta‘līm ideler andan melā’ik
Sücūd idüp aña ehl-i erā’ik¹⁸²

Şular kim secde itdi oldı maḳbūl
Muḥaşşal oldı hem esmā-yı mebzūl

Şu kim secde_itmedi merdūd oldı¹⁸³
Le’īm ü nā-kes ü maṭrūd oldı

Gel imdi aña esmānuñ ṭarīḳin
İşit kim kim durur anuñ refīḳin

Eger eşyāya mevḳūf ise esmā
Bu bir cihet durur ey yār-ı dānā

595 Ve ger esmā-yı Bārīyse murādı
Tamām oldı murādıyla reşādı

Pes andan rūḥ fikr it ey muhaḳḳıḳ
Ki rūḥ u nefis birdür ol musaddıḳ

Maḫal olur ki_ adı nefis ola rūḥuñ
Ki ola cismüñe fetḥ ü fütūḥuñ¹⁸⁴

Maḫal olur ki ‘aḳla ola rāci’
Anuñ ta‘rīfine nefis ola māni’

Maḫal var kim nefsdür dīne cāna
Anuñla vara Ḥayy-ı cāvidāna

600 Bu rūḥı ben sözün bildüm Ḥudānuñ
Ki ya’nī emridür ol Kibriyānuñ¹⁸⁵

(B/107b)

Emir sözdür söze oldı muşaddaḳ

¹⁸¹ Bakara, 2/33. (Bu bölüm Kıbrıs nüshasında ayet başlığı olarak görülmemektedir.)

¹⁸² 590/b Sücūd idüp aña ehl-i erā’ik: Sücūd idüp ehl-i erā’ik B.

¹⁸³ 592/a Şu kim secde_itmedi merdūd oldı: Şu kim secde_itmedi oldı merdūd B.

¹⁸⁴ Bu beyit Bursa nüshasında yoktur.

¹⁸⁵ 600/b Ki ya’nī emridür ol Kibriyānuñ: Ki ya’nī emridür anuñ Kibriyānuñ B.

Gerek zāhir gerek bāṭın muḥakkaḫ

Ola şūr olsa zāhir emr-i zarfa
Ki ya'nī vāşıl olur şavt u ḫarfe

Velī nefsi olunca bāṭınīdür
Anuñ teklīmi zāhirden ğanīdür

Kelām-ı nefsi ervāḫa ḫikemdür
Ki anuñ aşlı maṭlūb-ı ḫademdür

(K/107a)

605 Kelām-ı zāhirī ecsād içündür
Nizām-ı 'āleme bünyād içündür

Aña şavt-ıla ḫarf olmazsa vāḫi'
Olur emri vü nehyi dilde māni'

Pes emr ü nehy şavt u ḫarf içündür
Bil imdi şavt u ḫarfī zarf içündür

Nizām-ı zarf[ı] üslūb idinürseñ
Ki emr ü nehy[i] maṭlūb idinürseñ

Kelāmu'llāḫ mektūb aña ey dost
Anı cismüne maṭlūb aña ey dost

610 Kelām-ı bāṭınī feyyāz-ı cāndur
Anuñ mülki cihān-ı lā-mekāndur

Eger ol ikinüñ ma'mūrı-iseñ
Kemāl-i 'ilmle meşhūrı-iseñ

Şerī'at hem tarīḫat ḫāşılıñdur
İkisi daḫı senüñ vāşılıñdur

Kelām emri durur Perverd-gāruñ
Emir nuṭḫı durur ol ḫird-gāruñ

Emir āmirden olmaz çünki münfek
Benüm gönümde hergiz ḫalması şek

615 Pes eyle olıcaḫ ḫaḫkuñ kelāmı
Ki anuñla olur rūḫuñ ḫıyāmı

Vücūdı külli şey'e muḫtezīdür
Hem anuñ mülkine ol münḫazīdür

Ki كى didi vü oldı cümle ‘âlem
Yine فان dise çe ‘âlem çe âdem

(B/108a)

Pes eyle olsa ey maḥdüm-ı cānı
Dil ü cān ile gūş it bu beyānı

Gerekse nuṭṭ di gerek ise rūḥ
İkisi bir durur ey ‘ayn-ı meftūḥ

620 İkisi bir durur ey şübhe vü şek
Biri birinden olmazlar bular fek

Nice kim rūḥ ola cism ile kâ’im
Beḳādur anuñ ile nuṭṭ dā’im

(K/107b)

Nice kim nuṭṭ ola gönülde mülḥaḳ
Mefāriḳ olmaz andan rūḥ muṭḻaḳ

Eger bi'l-farż söz senden giderse
Anı zāt-ı Ḥudā tebdil iderse

Bu ḳalbde şebāt-ı cān olur mı
Taḥarrükden eşer bāḳī ḳalır mı

625 Saña şek vārid olmasun bu yüzden
Ki münfek ola diyü rūḥ sözden

Ki şāmit olıcaḳ bi'l-i‘tibārı¹⁸⁶
Alamazsun gönülden iḥtiyārı

Gönülde ol mükemmeldür hemişe
Dil ü cāna mu‘allemdür hemişe

Anuñ ta‘līmidür bu cümle teklīm
Anuñ taşdıḳidür bu küllī tefhīm

Gerek bīdār u ger nāyīm olasun
Anuñla vāḥid ü dāyīm olasun

630 Sen olsun līk sen andan cūdāsın
Nitekim teşne vü dāyīm şudasın

¹⁸⁶ Bu mısra Bursa nüshasında bulunmamaktadır.

Sözi vü nefis ü cânı bir durur bil
Üçi birdür üçine bir nazar kı1¹⁸⁷

Maḥall içündür esmāda taḥallüf
Maḥall için durur cümle tekellüf

Maḥalden kat' olunca i'tibāruñ
Bir olur cân u dilde ihtiyāruñ

Söz oldı ey birāder saña mürşid
Ki söziyle yüritdi seni mūcid

(B/108b)

635 Sözi yine saña kıldı Hādī
Hidāyet itdi vü oldı münādī

Ki esmāyı kamu ta'līm itdüñ
Ne kim emr oldı ise tefhīm itdüñ

Melā'ik senden itdi anı ta'līm
Anuñçündür saña bu faẓl-ı ta'zīm

Gel evvel neydüğünü añla imdi¹⁸⁸
Eger bilmez iseñ söz diñle imdi

(K/108a)

Neden terkīb olur esmā'-ı eşyā
Nedür aşlı neden oldı bu aḥşā

640 Nedür aşlı kitāb-ı Zü'l-Celālūñ
Nedür faşlı kelām-ı lā-yezālūñ

Niçün aşlı koyup fer'e gidersün
Yaķını terk idüp zannı nidersün

Bu andan ğayrı olmaz bi'z-zarūre
Devāmıyla şebāt oldı ḥuzūra

Senüñ inkāruñ ey miskīn nedendür
Belī senüñ ḥicābuñ bu bedendür

Beden saña ḥicāb oldı muḥaḳḳaḳ

¹⁸⁷631/b Üçi birdür üçine bir nazar kı1: Üçi birdür üçine nazar kı1 B.

¹⁸⁸ 638/a Gel evvel neydüğünü añla imdi: Ol esmā neydüğünü añla imdi B.

Ki dutmaduñ¹⁸⁹ kelāmuñı muşaddağ

645

Hiçāb ardında maṭlūb oldu mestūr
Ḥayāl ü vehme ḥ^vāce oldu mağrūr

Ḥayāl ü vehmle taḥḳīḳ bulmaz
Gümān-ı zann ile taşdıḳ kılmaz

Ḳalur pindār içinde ḥūr-ı ğamgīn
Bulamaz fāsıd-i fikrinde teskīn

Beden bir ḥayme oldu bār-gāhı
Ḳurılmışdur içinde pādişāhı

Sözüñ var-ısa ger sulṭāna söyle
Ne ise ḥālūñ aña ‘arz eyle¹⁹⁰

650

Cevābuñ al emīn ol şübhelere
Bu deñlüdür gelen ancağ beşerden¹⁹¹

Aña revnağ virince maḥv olursun
Dağı öte geçince şaḥv olursun

(B/109a)

Çü ğālib iştıyāğ olunca sende
Zarūrī cezbe ḥod ḥāşıldur anda

Seni meczūb idince vāḥidiyyet
Tamām olur şehīd ü şāhidiyyet

قال النبي عليه الصلاة والسلام اختلاف السننكم و الوانكم¹⁹²
(B/109a; K/108b)

Muḥālif oldu mantıḳ birbirine
Hiçāb oldu şuver ma‘nā erine¹⁹³

(B-3309; K-3386)655 Kimi ‘İbrī kimi Yūnānī oldu
Kimi Tāzī kimi Türkānī oldu

Birisi felsefeyle dutdı meslek
Birisi safsaṭayla buldı mehlek

¹⁸⁹ 644/b dutmadun: tutmadun B.

¹⁹⁰ 649/b Ne ise ḥālūñ aña ‘arz eyle: Ne ise ḥālūñ ‘arz eyle B.

¹⁹¹ 650/b Bu deñlüdür gelen ancağ beşerden: Bu deñlü diñlerüz ancağ beşerden B.

¹⁹² Her iki nüshada da hadis olarak geçen bu başlık bir ayettir. Rum 30/22.

¹⁹³ Bu beyit Bursa nüshasında bulunmamaktadır.

Biri dehrī birisi ehl-i sünnet
Birisi ehl-i zaḥmet biri raḥmet

Bularuñ arasında iḥtilāfi
Biribiri ile sözdür ḥilāfi

Ki biri birinüñ sözini bilmez¹⁹⁴
Düşünüp aşlı ma‘nīsinden almaz¹⁹⁵

660 Lisānuñ iḥtilāfi kıldı maḥcüb
Bularuñ rūḥını vü kıldı maḥlūb

Bular biri biriyle ceng iderler
Velīkin cümlesi āheng iderler

Kamunuñ cüst ü cūyı oldu maḥlūb
Ḳamunuñ rūḥuna maḥlūb-ı merġūb

(B/109b)

Biri aydur ki baña mā gerekdür
Biri dir mā nedür nevrā gerekdür

Biri aydur baña āb olsa revāñ-baḥş¹⁹⁶
Biri dir şu olaydı bārid ü ḥoş¹⁹⁷

665 Bu küllüñ maḥşadı olsa muḥabbak
Ḳamunuñ maḥlūbı birdür muḥakḳak

Gel imdi sen sözüñ aşlın ḫaleb kııl
Bul anı cānla dilden ḫarab kııl

(K/109a)

Bu ġavġāsı bu ḫalkuñ küllī fāsīd
Bu bāzārı bularuñ küllī kāsīd

Ḳatı cāhil ḫatı maḥrūmlardur
Ḳatı ġāfil ḫatı mercūmlardur

Murādı ḫod ḫamunuñ şey’-i vāḫīd
Kimi niçün muvaḫḫīd kimi lāḫīd

670 Eger maḥşūdı anuñ mā olursa

¹⁹⁴ 659/a Ki biri birinüñ sözini bilmez: Ki birbirinin sözünü bilmezler B.

¹⁹⁵ 659/b Düşünüp aşlı ma‘nīsinden almaz: Düşünüp aşlı ma‘nīsinden almazlar B.

¹⁹⁶ 664/a Biri aydur baña āb olsa revāñ-baḥş: Biri der ki baña olsa āb-ı cān-baḥş B.

¹⁹⁷ 664/b Biri dir şu olaydı bārid ü ḥoş: Biri aydur şu olsa bārid ü ḥoş B.

Bunuñ maṭlūbı hem nevrā olursa

İkisi bir durur līkin teḥallūf
Olındı mā' [ü] nevrāda tevaḫḫuf

Ol añlamaz ne şeydür mā dimeklik
Bu fikr itmez nedür nevrā dimeklik

Olur bunlar biri birine düşmen
Ḳamu düşmenlik ol kim bilmedi¹⁹⁸ fen

Tefennün pes teḥalluṣ didi 'irfān
Bu ḳavl için durur ey ḳāmil insān

675 Fününüñ aşı ya'nī işīlāhı
Olur ehl-i 'ulūmuñ iftitāhı

Çü lafzı her kelāmuñ ola rüşen
Görür her kişi ma'nīsın mu'ayyen

Çün ola lafz ma'nāyla mülebbes
Olur ol lafz ile ma'nā mücennes

Ḥalāş olınca lafz ḫabsinden ol
Zarūrī virür ehl-i 'aḳl aña yol

Naḫar ḳılınca lafzuñ ma'nīsine
Bilinür cins ü nev' ü ma'nīsı ne

(B/110a)

680 Velīkin tab'-ı echel bilmez anı
Kelāmı añlamaz gözler lisānı

Lisānuñ aḫzını şan'at dutarlar¹⁹⁹
Biri birini anuñla utarlar

İderler anuñ ile iftiḫārı
Bulurlar anuñ ile i'tibārı

Ḥaḳāyıḳdan olurlar bī-ḫaberler
Bulamazlar daḳāyıḳdan naḫarlar

(K/109b)

¹⁹⁸ 673/b bilmedi: olmadı B.

¹⁹⁹ 681/a dutarlar: tutarlar B.

- Mü'ezzirden eşer bulmazlar ol cins
Mu'teberden 'iber bulmazlar ol ins
- 685 Çamu sem' ü başar mahtūmlarıdur
Çamu fikr ü nazar mercūmlarıdur
- Ço imdi bunları olsun perīşān
Anı fikr it ki ne dir kāmīl insān
- Çü ma'lūm ola saña nuṭṭuñ aşlı
Bilinür cins ü nev'i vü faşlı
- Çün aşlı her kelāmuñ müfredidür
Nitekim şaḥfuñ aşlı ebcedidür
- Olur müfred kelāmuñ ümmehātı
Bulur anuñla esmā vü şifātı
- 690 Hurūc idince esmādan bu müfred
Vücūdı olmaz esmānuñ muḥalled
- Elif ḥazf olsa esmādan bu müfred
Vücūdı olmaz esmānuñ muḥalled
- Elif ḥazf olsa ism-i sīm dersün
Çün sīn ḥāric olunca mim dersün
- Gidersün mīm daḥı ol meyāndan
Belürmez lafz-ı ismüñ bu lisāndan²⁰⁰
- Çü lafzı ḥazf ola ma'nīsī mefkūd
Muḥakkaḥ ḥāşıl olmaz anda maḥşūd
- 695 Gel ey zihn-i zarīf ü ṭab'-ı nāzūk
Gel ey insān-ı kāmīl yār-ı çābūk
- (B/110b)**
- Bu tadrīsüñ ki olmuşdur muḥavvel
Saña idrāk oldı ise muḥaşşal
- Ḥaḳīḳat bil ki budur aşl-ı esmā
Bunuñla buldı cūdı bil ki eşyā
- Ki kāf u nūn ile mevcūd olur şey
Bu ḳavli ki tefekkür eyle gel key

²⁰⁰ 693/b Belürmez lafz-ı ismüñ bu lisāndan: Belürmez lafz-ı ismüñ yol andan B.

201 قوله تعالى انما امره اذا اراد شيئا ان يقول له كن فيكون (B/110b; 109b)

(B-3421; K-3498)

Çü esma ümmehâtıdır kelâmuñ
Kelâm oldı senüñ nazm-ı nizâmuñ

(K/110a)

700

Kelâm ile olındı ‘ağd-î ezvâc
Kelâm ile bulındı dürlü intâc

Kelâm ile olur bey’ ü şirâ’lar
Kelâm ile gelür her mâcerâlar

Kelâm olmıyacak ehl-i cihânda
Nizâm olmaz vücüd-ı kün-fekânda²⁰²

Ne inbâ olur u ne şıdķ u ihlâş
Ne tevḥîd olur u ne râh-ı aḥvâş

Ne Ḥallâķuñ olur fikrinde taşdıķ
Ne Rezzâķuñ gelür zikrinde taḥķîķ

705

Kimesne bulmaz râh-ı İlâhı
Kimesne bilmez ol pâdişâhı

Pes eyle olsa fikr it kim bu ‘âlem
Nice ola ne mezheb tuta âdem

Bu deñlü zann idemez mi yaķınüñ
Ki Qur’ân olmasa olmazdı dînüñ

İmâmuñ oldı çünkim nuṭķ-ı Allâh
Hüdâdur ol ki oldı Hādî-yi râh

Kelâmu'llâh ki oldı ğayr-ı maḥlûķ
Bu esmâdur eger dutduñsa²⁰³ maşdüķ

710

Bilen esmâ’-ı küllîden ma‘ârif
Müsemmâdan bulur sırr-ı mevâķıf

Çü ismiyle müsemmâ oldı Vâḥid
Bu eṣnâda ne lâzım bula lâḥid

(B/111a)

²⁰¹ Yâsin, 36/82.

²⁰² 702/b Nizâm olmaz vücüd-ı kün-fekânda: Vücüd olmaz nizâm-ı kün-fekânda B.

²⁰³ 709/b duttunsa: tütünsa B.

Bu deñlü fehm iderseñ her haberden
Müfid olur havāssuñ bu nazardan

Gel imdi añla kim bu nefs-i nāṭıķ
Bu kāzib olsa gerekdür ya şādıķ

Eger şādıķ olursa ehl-i dīndür²⁰⁴
Anuñ taşdıķınuñ rāhı yaķındür

715 Vü ger kāzib olursa ehl-i cīndür
'Adū-yı ādemī vü ehl-i kīndür

(K/110b)

Şadāķat gelmez andan añla taḥķıķ
Ne irşād olur aña vü ne taşdıķ

Żarūrī nefs-i nāṭıķ kim denīdür
Çü şādıķ ola cennet meskenidür

Bu ecsāduñ içinde nefs-i nāṭıķ
Olur ecsād u ervāḥ-ıla lāḥıķ

Gehī ecsāda ķābildür vüçüdü
Gehī ervāḥa vāşıldur ḥudüdü

720 Çü bula taşfiye olur melekden
Geçer ol taşfiyeyle nüh felekden

Çün olmaz terbiyetle 'aķla ķābil
Ķalur ḥor u le'īm ü cılf ü cāhil

Aña a'lā-yı 'illiyyīn olur cā
Bu esfel-i sāfilīn ķıldı me'vā

Ol ism esmā sāmi'īdür oldı insān
Bu Şeyṭān tābi'īdür buldı²⁰⁵ ḥüsrān

Egerçi ki bu iki cins şıfatdur
Birisi cehl ü biri ma'rifetdür

725 Velīkin bu celālūñ maşdarıdur
Ḥaķıķat ol cemālūñ mażharıdur

²⁰⁴ Bu beyit Kıbrıs nüshasında bulunmamaktadır.

²⁰⁵ 723/b buldı: ķıldı B.

Celāli vü cemāli gerçi birdür
Velī bu birlik insān içre sırdur

Çü kahr u luḡ için oldı maḡaller
Maḡallerden zuḡūr itdi ‘ameller

(B/111b)

Çün ezdād oldı ekvānun ḡuşūli
Zarūrī zıdd olur şey’üñ vuşūli

Ki zıddı ile zāhir olur eşyā
Gerek esfel ola vü gerek a‘lā

730 Eger dīv olmasa ey yār-ı ekrem
Neden ma‘lūm olaydı faẓl-ı ādem

Eger kahr olmasa ey ‘aḡl-ı kāmīl
Bu luḡı kim bulup olaydı ‘āmil²⁰⁶

Eger çü merdlik olmasaydı ey yār
Baḡīli kim bileydi çār u nā-çār

Eger naḡs olmasa ey yār-ı ekrem
Neden ma‘lūm olaydı sa‘d-ı ādem

(K/111a)

Biri birine maẓhardur bu ‘ālem
Biri birine maşdardur bular hem

735 Çamu terkībden zāhir olurlar
Çamu tertīb ile māhir olurlar

Velī tertīb-i terkībüñ gidince
Ḥavādiş şūreti tebdīl idince

Belürmez şekl[i] anda ihtilāfuñ
Bulunmaz zıddı anda her ḡilāfuñ

Bu ervāḡ anda çün sāde olurlar
Şıfāt-ı zıddan āzāde olurlar

Nuḡuşāt-ı ‘anāşırda olur zıdd
Ḥudūşāt-ı ḡabāyi‘den gelür nidd

²⁰⁶ 731/b ‘āmil: ‘ālim B.

740 Tabāyi‘le felekler muttaşıldur
 Eşer yolunda ğayr-ı munfaşıldur

 Felekden kim nuķūş-ı māsivādur
 Hürūc idince bir ayrıķ hevādur

 Ki anda naķş-ı reng ü levn olmaz
 Hem anda inse vü cinne kevn olmaz

 Çün ol bir sāde ‘ālemdür mücellā
 Muşaffādur muşaffādur muşaffā

 Cihān-ı vaḥdet ü mülk-i beķādur
 Tevātür anda feyż-i Kibriyādur

(B/112a)

745 Hem oldur mülk-i a‘yān-ı sevābit
 Hem anda olur imkān-ı nevābit²⁰⁷

 Mü’eşşirden eşer kim ola şādır
 Olur evvel bu mülk içinde zāhir

 Pes andan nevbet ile cūd-ı mümkin
 Gelür imkāna ey dildār-ı muşsin

 ‘Uķūliyle nüfusuñ perdesinde
 Bulurlar şūreti perverdesinde

 İderler ḥāşıl esmāyı semāda
 Temāşalar görüp evc-i ‘alāda

750 Çü ‘aķl u nefis ü esmā ḥāşıl oldı²⁰⁸
 Melā’ik ḥilķatine dāḥil oldı

 Meleklikden beşerlik itdi²⁰⁹ maṭlūb²¹⁰
 Vücūduñ muķtezāsın gördi mergūb

 Bular esmāyı çün ḥāşıl iderler
 İşit ki_anda ne kıılurlar niderler

(K/111b)

Çün ol ervāḥa esmā oldı zāhir

²⁰⁷ 745/b nevābit: sevābit B.

²⁰⁸ Bu beyit Kıbrıs nüshasında 111b numaralı sayfada bulunmaktadır.

²⁰⁹ 751/a itdi: oldı B.

²¹⁰ Bu beyit Kıbrıs nüshasında 111b numaralı sayfada bulunmaktadır.

‘Ukūl ile nefūsa oldu k̄ādir²¹¹

Pes oldu meyli anuñ eşkaliyyet
Ki bula anda faẓl u ekmeliyyet

755 Çün oldu noқта-ı h̄āk aña²¹² mesken
Zarūrī h̄āşıl oldu _aña mükevven

Ne isti‘dād kim h̄āşıldı anda
Ne istimdād kim dāhildi anda

Eger sa‘d u eger naḥs olsa ṭālī‘
Eger cehl ü eger ‘ilm olsa vāqī‘

Mü‘eşşirden eşer kim nice ki_ oldu²¹³
K̄amusın h̄āk ile mevcūd buldı²¹⁴

Ki h̄āk olmayıcağ ey yār-ı pür-fen
Olamaz şekli insānuñ mu‘ayyen

760 Çün oldur her vücūda cüz’-i a‘zam
Pes ol k̄ā‘im maḳām-ı küll olur hem

Çün ervāḥ oldılar ecsāda daḥil
Murād-ı küllīsiniñ oldu h̄āşıl

Nüzūli çün tamām oldu bularuñ
‘Urūcun istediler şehriyāruñ

(B/112b)

Nüzūliyle ‘urūc oldu muṭabbak
Ḥaḳāyık şūreti oldu muḥaḳḳak

Mevālīdūñ ṭarīḳin dutup²¹⁵ ol nūr
Görüp her menzili eyledi ma‘mūr

765 Merātibden merātibden merātib
Ḥuşul oldu aña küllī me‘ārib

Yetişdi bir maḳām-ı emne kim ol
Mü‘eşşirden bulunur ol yaña yol

²¹¹ Bu beyit Bursa nüshasında bulunmamaktadır.

²¹² 755/a aña: baña B.

²¹³ 758/a Mü‘eşşirden eşer nice ki_ oldu: Mü‘eşşirden eşer kim nice ki_ oldu B.

²¹⁴ 758/b buldı: kıldı B.

²¹⁵ 764/a dutup: tutup B.

Mü'essir olmaz andan bir nefes fek
Aña fā'iz durur²¹⁶ bī-şübhe vü şek

(K/112a)

Varup ol muntehā-yı muntehāya
Görüp ol müctebā-yı Muştafāya

Görür kim anda hāzır aşl-ı aşlı
Bilür kim anda nāzır cins ü faşlı

770 Te'essüfler çeker bī-hadd ü gāyet
Şükürler kıllur anda bī-nihāyet

Ki bunca rıhlet ü seyr-i menāzil
Ki bunca şiddet ü cevr-i merāhil

Baña niçün ola ol pādişehden
Bu firqatler nedendür nā-günehden

Nidāsı geldi aña pādişāhuñ
Melālet çekme kim yoğdur günāhuñ

Benüm maṭlūbum idi bu maḳāşıd
Ki bilindi zātumdan merāşıd

775 Egerçi bu saña ba'd mihendür
Benüm ḳatumda līkin def'atendür

Ḳatımda ba'd eb'ad ḳurb-ı aḳreb
Müsāvīdür müsāvīdür müretteb

Kemālüm iḳtizāsınuñ ṭarīḳi
Bu nev' ile olur aḳz it ḳaḳīḳi

Gidüp firqat gelüp vuşlat yaḳīne²¹⁷
Eşer yetişdi çün mülk-i emīne

Senālar eyledi ol pādişāha
Şükürler kıldı ol fazl-ı İlāha

(B/113a)

780 Eger fazlu'llāh olmasa hādī
Eşer ḳandan bulaydı ol murādı

²¹⁶ 767/b durur: olur B.

²¹⁷ 778/a yaḳīne: yerine B.

Eger fazl-ı Hudā olmasa rehber
Kim olaydı bu rāh içinde²¹⁸ server

Olurdu hāsirin ehl-i memālik
Bulurdu hā'ifin ehl-i memālik

Gel ey cān sözlerini gūş iden gel
Gel ey şurb-i hayātı nūş iden gel

(K/112b)

Gel imdi ey zarīf-i zihn-i kāmil
Sözün aşlına rūḥ eyle dāḥil

785 Egerçi söz maḳāl-i mu'teberdür
Velīkin aşlı gāyet muhtaşardur

Be-gāyet kurb-ı aḳrebdür uşūli
Egerçi ba'd eb'addür fuşūli

Mütūnun añla isterseñ şurūḥun
Vücūdun bulup it teşhīr-i rūḥun

Şular kim metni tefhīm itmediler
Kelām-ı şerḥe ta'līm itmediler

İşidürler velī fikr idemezler
Ṭarīḳ-i müstaḳīme gidemezler

790 Bilür şanur bular kendülerini²¹⁹
Velī fehm idemezler sözlerini

Ġıṭā keşf olmasa dil dīdesinden
Kişi ḥazḗ eylemez baş dīdesinden

Dil ü cān dīdesi meftūḥ olunca
Kelāmuñ rü'yeti şūret bulınca

Görür söz şūretini ehl-i idrāk
İşidüp aşl u faşlın naḳl ider pāk

Bu taḥḳīḳ olamaz eclāfa ḥāşıl
Ki anlar olmadı insān-ı kāmil

²¹⁸ 781/b içinde: içre B.

²¹⁹ 790/a Bilür şanur bular kendülerini: Bilür şanur kendü özlerini B.

795 ‘Aṭā durur bu söz kisbī degüldür²²⁰
Uşulîdür bu söz ḥasbī degüldür

(B/113b)

Hidāyetdür bu mirşāduñ uşūli
Hidāyetden gelür küllī fuşūli

Hidāyet ehl-i Ḥaḫḫuñ olur ey dost
Ki anlar aşl u fer‘i bilür ey dost

Çün anlar perdeye derrende ister
Kıluban şehlerine bende ister

Şular kim bendedür şāhib-kemāle
Şadākat itdi anlar ehl-i ḥāle

800 Dilerler rü’yetini Zü'l-Celālūñ
Bulurlar vuşlatını Zü'l-Celālūñ

(K/113a)

Ḳamudan maḫşad-ı dīdār-ı mergüb
Ḳamu maṭlūbdan ol yār-ı maḥbūb

Ḥicābīdür dilūñ dünyā vü uḫrā
Niḳābıdur gözüñ cennāt-ı me’vā

Baña dīdār-ı Allāhım gerekdür
Baña envār ol şāhım gerekdür

Ne yaña kim dilersem ol İlāhuñ
Görem didārın ol pādişāhuñ

805 Egerçi cümle ‘ālem manzarıdur
Velīkin ḥūb-rūlar mazharıdur

Cemīl ü hem muḥibb oldı cemāle
Muşaddaḫdur bu ḳavl ol Zü'l-Celāle

Cemālūñ ḥaṭṭı kim cān muşḫafıdur
Racīmūñ dīdesinden ol ḥafıdür

Görür oḳıyamaz mektüb-ı Ḥaḫḫı
İşidür añlamaz menşūr raḫḫı

²²⁰ 795/a ‘Aṭā durur bu söz kisbī degüldür: ‘Aṭāyīdür bu söz kisbī degüldür B.

- Racīmüñ çünkim oldı çeşmi aḥvel
Cehālet perdesinde kaldı ızlal
- 810 Tecellī bulmadı nūr-ı Ḥudādan
Tesellī almadı Ṭūr-ı ‘alādan
- Uyan ğafletden ey fikr-i perīşān
Niçe bir olasun nālān u giryān
- Ne bulduñ baḥr-i ğaflet sāhilinden
Ne alduñ tarḫ-ı rıḫlet rāḫilinden
- (B/114a)**
- Neye irdüñ tecāhül menzilinde
Neyi gördüñ tekāhül maḫfilinde
- Ne için sa‘y-ı bī-ḫāşıl idersün²²¹
Ne için ceḥd ü bī-dāḫil idersün
- 815 Ne oldı ḫāşıl u daḫlüñ bu yoldan
Ne buldı sem‘-i rūḫuñ işbu dilden
- Ki olmaz ḫālūñe maḫrūn ḫalūñ
Maḫülūñ şādıḫı olmaz maḫālūñ
- ‘Acebdür hem ‘acebden bü'l-‘acebdür
Ki zürriyāt-ı Ādem Bū Lehebdür
- Zihī ibn-i pelīd [ü] dīv-i meyšūm
Zihī merdūd u zī-mercūm-ı maḫrūm
- قوله تعالى ليس كمثله شيء وهو السميع البصير²²² (B/114b; K/114a)
- (B-3562; K-3639) Gel ey insān-ı kāmīl ehl-i idrāk
İşit bu ma‘nīsın cüst [ü] çālāk
- 820 Bu kāfī añla kim teşbīḫ içündür
Meşelde şübhe olmaḫ pes niçündür
- Anuñ şey’iyyeti ḫod oldı şādıḫ
Bu ḫükm-ile ki oldur zāt-ı nāṭıḫ

²²¹ Bursa nüshasında bu beyitteki mısraların yerleri tam ters şekildedir.

²²² Şūrā, 42/11.

(B/115a)

Semî' ü hem Başîr olduğı anuñ
Vücüdına delîl oldu Ĥudānun

قوله تعله والله المشرق والمغرب فايئما تولوا فثم وجه الله²²³

(B/115b; K/115a)

(B-3589; K-3666) Ne yaña baksañ anda gör Ĥudāyı
Neyi görseñ fikr kıl Kibriyāyı

Cihān çetrî durur ol pād-şahuñ
'Ayān setrîdür ol nūr-ı ilāhuñ

قال النبي عليه السلام خفي الله ليشدة ظهوره (B/115b; K/115a)

(B-3591; K-3668) 825 El baħr bahru 'alā mā kāne fî kıdemi
İnne'l ĥavādiş emvāc ve enhār

Felā teħaccübeke eşkālün tüşākülehā
'Ammen teşekkel fî hā enhār ve estār

Anuñ kim gözlerinüñ nūrı yoğdur
Vücüd-ı mülkinüñ ma'mūrı yoğdur

Anuñ kim çeşmi a'mā oldu bunda
Hem a'mādur muħağğak ol cihānda

(B/116a)

Hidāyet bulmaz a'mā nūr-ı Ĥağdan
Ne söz añlasun ol menşür rağdan

قوله تعالى ومن كان في هذه اعمى فهو في الآخرة اعمى واضل سبيلا²²⁴

(B/116a; K/115a)

(B-3596; K-3673)830 Çün ol nūrı durur arz u semānuñ
Anı görmek hoş olur çeşm-i cānuñ

Vü ger bulmaz olursa rü'yet andan
Ümîdin kat' kılsun çeşm-i cāndan

Gel ey çeşm-i lañfüm terk it anı
Ki görmez ĥağğını gözler yabānı

²²³ Bakara, 2/115.

²²⁴ İsra, 17/72.

- Yabānı gözleyen aḥvel gözidür
Ḥabīse söyleyen echel sözidür
- Şular kim olmaz bi'l-ḳuvve nāḥıḳ
Kelāmın nefs-i dūna ḳıldı lāḥıḳ
- 835 Ki nefs-i dūn anuñ perverdesidür
Velī perverde-i pejmürdesidür
- 225 قوله تعالى ان من ازواجكم واولادكم عدوا لكم فاحذروهم
(B/128a, K/127b)
- (B-3975; K-4053) Bularuñ mihrī cānuñ miḥnetidür
Bularuñ raḥmı diller zaḥmetidür
- Bulardur dām u dāne murğ-ı cāna
Ki ḳalmaz anda ḥubb-ı āşiyāna
- Yolınur per ü bāli bu hevāda
Uçamaz varup ol vāsi‘ fezāda
- Bir iki gün geçer şādī vü ğamda
Şoñ uci cān virür derd ü elemde
- 840 Sevinme şıḥhatine her ‘ıyālūñ
Ġurūr itme çok²²⁶ olsa mülk ü mālūñ
- Ki bunlar ḥādişāt-ıla olur kem
Bināsını bularuñ şanma muḥkem
- Dil ü cānı bulardan fāriğ eyle
‘İlm mihrini ‘aḳla bāriğ eyle
- Çü ‘ilmūñ āfītābı ḫālī‘ ola
Maḳāmuñ bil ki çarḫ-ı tāsi‘ ola
- Mü’eşşirden eşerler bula rūḥuñ
İrişe ‘aḳluña fetḫ ü fütūḥuñ
- 845 Kah ola feyż-i aḳdes saña rehber
Kah alasun muḳaddesden ḥaberler
- Bulasun vācibūñ māhiyyetini
Bulasun şāni‘ūñ zātiiyyetini

²²⁵ Tegabun, 64/14.

²²⁶ 840/b çok: çoğ B.

Ne sa'y ecmele ola bundan ekmel
Ki andan ola 'aql u canuñ efđal

'İlimdür nūr-ı mışbāh-ı İlāhī
'İlimdür āfitāb-ı pādīşāhī

'İlim deryāsı güher ma'denidür
'İlim havvāşı 'ālemden ğanīdür

850 'İlimde bulunur dürlü şafālar
'İlimden alınur dürlü ğınālar

'İlimden Hikmetu'llāh oldı hāşıl
Ġanīdür her kim oldı aña vāşıl

227 قال النبي عليه السلام تفكر الساعته خير من عبادة سبعين سنة
(B/129a; K/128a)

(B-4014; K-4092) Tefekkürden olur hāşıl nazarlar
Nazarlardur kelām-ı mu'teberler

Kelām-ı pāk olur maḥbūb-ı zikri
Muṭābık olıcağ maṭlūb-ı fikri

Maḥabbet hāşıl oldı ol kıbelden
Ta'aşşuğ geldi hem ol mā-ḥaşaldan

855 Maḥabbetdür ḳapusu 'aşḳ-ı yārūñ
Maḥabbet evvelidür kār-bāruñ

(B/129b)

Maḥabbet olmasa her kār u bārı
Tamām itmez gönüller ihtiyārı

Maḥabbet ğālīb olınca gönülde
Ta'aşşuğ hāşıl olur cān u dilde

228 خمرت طينت آدم بيدي اربعين صباحا (B/130a; K/128b)

(B-4030; K-4108) Ne için كُن didi ḥalk itdi ḥalkı
Ki virdi ḥalkına envā'-ı delḳı

²²⁷ "Bir saat tefekkür (kırk) sene ibadetten daha hayırlıdır." Bu bir hadis olmadığı Seriyü's-Sekatî'nin sözü olduğu söylenmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Abdülfettah Ebu Gudde (Terc. Dr. Halil İbrahim Kutlay), *Alüyyü'l-Karî Uydurma Olduğunda İttifak Edilen Hadisler*, İnkılâb Yayınları, İstanbul 2014, s.113.

²²⁸ Hadis-i Kudsi: Adem'in toprağını kırk gün elimle yoğurdum.

- Anuñ hakkında bu çi rüze ‘illet
Ne için oldu nedür bunda hikmet
- 860 Sebep bu kim vukū‘-ı eşrefiyyet
Kamu şeyden vücūd-ı eltafiyyet
- Olındı nuṭṭ-ı pāk u ‘aḡla mevḡuf
Ki insān bu şıfatla ola mevşūf
- Daḡı bir diḡḡat-i pākīze oldur
Ki şūret aḡsen oldu yol bu yoldur
- (K129a)**
- Bu ḡüsn ü bu leṭāfet bu zarāfet
Bu şīrīn nuṭṭ u bu dürlü nezāket
- Bu ebyāt u bu eş‘ār bu terkīb
Bu envā‘-ı ḡayālāt u bu tertīb
- 865 Bu ilhām-ıla ḡaybuñ ıṭṭılā‘ı
Bu itmām-ı kemālūñ ictimā‘ı
- Bu göklerden ḡaber virmek muḡaḡḡak
Kelām naḡşına olmaḡ mutabbak
- Vuḡū‘ı şādıḡ olmaḡlık sözünüñ
ḡicābı mürtefi‘ olmaḡ gözinüñ
- ḡamusı oldu bu insāna ḡāşıl
Anuñçün didiler insān-ı kāmil
- Zihī mecmū‘ı bil küllī eşyā
Zihī merḡūb-ı esmā vü müsem mā
- 870 Zihī muşḡaf ki ola muşḡaf-ı ḡaḡ
Tekellüm ide anda zāt-ı muṭlaḡ
- Hem aña ḡurb ola ḡabl-i verīdin
Hem anı ba‘d ide didi merīdin
- Hezārān şad hezārān şad hezārān
Aña vü ḡālīḡa medḡ-i firāvān

قال النبي عليه السلام انا و علي من نور واحد²²⁹ و قال عليه السلام انا مدينته
العلم و علي بابها (B/137a; K/135b)²³⁰

(B-4259; K-4341)

Cevābında didi Aḥmed ‘Alīye²³¹
Ulū'l-emr-i cihān u hem velīye

Ki Ḥaḫdan baña virildi nübüvvet
Nübüvvet ki_ol durur aṣl-ı fütüvvet

(K/136a)

875

Didi āmentü bi'llāh eyle ta'līm
Bu dīn baña daḫı ki ola tefhīm

Mu'allim çünki ta'līm itdi dīni
'Alī aḫz eyledi 'ilme'l-yaḫīni

Bu kez evc-i ten olup kıldı namāzı
Tamāma irgürüp ol söz ü sāzı

Didi Aḥmed ki varḡıl yā 'Alī sen
Ebībekri oḫı ki ola me'men

(B/137b)

Aña daḫı diyelüm işbu ḫālī
Beyān eyleyelüm aṣl-ı maḫālī

880

'Alī varup Ebībekri getürdi
Ḥicābı aradan Aḥmed götürdi

قال النبي عليه السلام ابوبكر صديق مصدق (B/137b; K/136a)²³²

(B-4267; K-4351)

Baña Ḥaḫdan bugün Cebrā'ıl geldi²³³
Şalāt-ıla nübüvvet emr oldı

Didi şaddaḫte yā maşdaḫ-ı ebnā
Daḫı āmentü lek yā şāh-ı 'ulyā

Hezārān āferīnler ḫilḫatüñe
Mübārek bād-ı zībā ḫil'atüñe

²²⁹ “Ben ve Ali bir nurdanız.” bkz. Gölpınarlı, ag.e. s.198.

²³⁰ Bu bölüm Kıbrıs nüshasında bir hadis başlığı olarak görülmektedir.

“Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır.” (Tirmizi, Menâkıb, 20; Hakim, Müstedrek, H.No: 4612, 4613, 4614; Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, H.No: 10898)

²³¹ 873/a Cevābında didi Aḥmed ‘Alīye: Rumūzundan didi Aḥmed ‘Alīye B.

²³² Bu bölüm Kıbrıs nüshasında bir hadis başlığı olarak görülmektedir.

²³³ 881/a Baña Ḥaḫdan bugün Cebrā'ıl geldi: Didi baña bugün Cebrā'ıl geldi B.

Yaraşurdu saña bu kisvet-i rûh
Keremler eylemiş Ẕuddūs [ü] Sübbüh

885 Hicābı ref' idüp cānuñ gözinden
Saña ders eylemiş imān sözinden

Senüñ dersüñ bizüm taşdıķımızdır
Senüñ 'ilmüñ bizüm taḥķīķımızdır

Hem ol dem ismi şiddīķ oldu anuñ
Hem ol dem ḳavli taşdıķ oldu anuñ

Hikāyātuñ maḳūli bī-nihāyet
Rivāyātuñ fuşūli buldı ğāyet

Şuña degün ki aña mi'rāc oldu
Semā-yı heft tā minhāc oldu

قوله تعالى يوم يأتي تأويله وما يعلم تأويله الا الله والراسخون²³⁴
(B/143a; K/141b)

(B-4436; K-4501)890 Gelür bir gün didi te'vīli anuñ
Beyān olup ḳamu tertīli anuñ

Anuñ te'vīlini bilmez bu efvāh
Meger kim kendüzi ol zāt-ı Allāh

Daḫı 'ilminde rāsiḫ olan anuñ
Ki ola mazḫarı ol nūr-ı cānuñ

اذا احببت لنا dir ilāhum
Murād u rūḫum u hem pādişāhum

Aña sem' ü başar oldum dir imdi
gör imdi و بی یسمع و بی ببصر

895 و بی یبیطش و بی یمشی²³⁵ didi Ḥaḳ
Zihī esrār-ı pāk-ı zāt-ı muṭlaḳ

Ki gören işiden sem' u başardan
Ol oldu fehm ile bu ḫaberden

²³⁴ Al-i İmran, 3/7.

²³⁵ 893-895 beyitleri arasında şu hadis-i kudsiye iktibas vardır: “Ben bir kulu seversem, onun kulağı, gözü, eli, dili ve ayağı olurum. Benimle iştir, benimle görür, benimle tutar, benimle söyler ve benimle yürür.”

Dutan²³⁶ elden ü yürüyen ayakdan
Degül kimse neden illā ki Hāğdan

Dilinden söyleyen hem ola Allāh
Zihī luṭf u zihī ‘izz ü zihī çāh

Bu kavluñ kâ’ilidür enbiyālar
Bu rāhuñ vāşılıdur evliyālar

(B/143b)

900 Nitekim didi Mevlānā-yı a‘zam
İmām-ı ‘āşıkīn ü şāh-ı ekrem

قوله تعالى فاذا سويته ونفخت فيه من روحي فقعوا له ساجدين²³⁷

(B/144b; K/142b)

(K/143a)

(B-4477; K-4544) Şifātın itmedi ‘aql-ıla ta‘līk
Vücūdun kılmadı ‘aql-ıla taṭbīk

Çü Hāğkuñ Hayy u ‘Ālem oldı adı
Hayāt-ıla bulur ‘ālem reşādı

Aña ‘ākil dimezler ehl-i idrāk
‘Uķūle nisbet olmaz hazret-i pāk

Ki zīrā ‘aqla noķşan lāzım olur
Havādiş aña çünki aña lāzım olur

905 Vücūd-ı vācibe noķşān yaraşmaz
Anuñ zātında ol erkān yaraşmaz

‘Aşādur ‘aql çün a‘mā-yı hisse
Ki rāhı bildirür ol pāy-ı hisse

Çü çeşm-i hiss ola bī-dīd ü bī-nūr
Vücūdı rūḥa yol bulmaz қalur dūr

Nice varsun tarīk-i Zü'l-Celāli
Nice görsün cemāl-i ber kemāli

‘Aşāsıdur delīl[i] hiss-i kūruñ
Çün olmaz anda te‘şirāt-ı nūruñ

²³⁶ 897/a Dutan: Tutan B.

²³⁷ Sad, 38/72.

(B/145a)

910

Kişi kim cānla cānāna irdi
 Haḫīkat ḫazret-i Raḫmāna irdi

Mu‘allim aña Raḫmān oldu bī-şek
 Mükellim aña cānān oldu bī-şek

Anuñ ḫavline ḫavvāl oldu Bārī
 Anuñ fi‘line fa‘āl oldu Bārī

‘Aqıl ḫāricde ḫaldı şübhelerde
 Dutıldı²³⁸ bende oldu şübhelerde

Ne rāh-ı maḫlaş u ne vaşl-ı maḫbüb
 Ne rağbet kim ola maḫlūba meczüb

قوله تعالى الأرواح جنود مجندة ما تعرف منها انتلف وما تناكر منها اختلف²³⁹
(B/148a; K/146a)

(B-4587; K-4654)915

Bu terkībūñ uşūlin aḫz idenler
 Bu rāh-ı müstaḫīm içre gidenler

Didiler kim muşavverdür bu ervāḫ
 Ki ḫayy olur ol ervāḫ-ıla eşbāḫ

Şehādet itdi bu ḫavl üzre Aḫmed
 Ki ervāḫı didi cünd-i mücenned

Cünūd olur mürekkeb ey ‘azīzim
 Mürekkeb oldu mevcūd-ı temīzim

Çü mevcūduñ vücūdı oldu ma‘lūm
 Tamām-ı idrāk anı itdi mefhūm

(K/146b)

920

Aña mevcūd-ı ‘ilmi didi ‘irfān
 ‘Ayān ile görünmez şūret-i cān

Murād ol kim mürekkebdür bu cevher
 Kelām ile mürettebdür bu cevher

Anuñ aşlı tekellümden bilindi

²³⁸ 914/b Dutıldı: Tutıldı B.

²³⁹ “Ruhlar, grup grup toplanmış cemaatlardır. Bundan dolayı birbirleriyle dünyada tanışanlar kaynaşırlar. Birbirleriyle (dünyada) anlaşamayanlar görüş ayrılığına düşerler.” Buhari, Edebü'l-Müsned, 901; Ebu Dâvud, Edeb 16, 4834; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/295, 527.

Anuñ faşlı kelām ile olındı

Bu mābeyn içre vārid olmaya şek
Tekellümden olamaz rūḥ münfek

(B/148b)

Tekellümdür bu rūḥuñ aşl u fer‘i
Tekellümde qodı Haq faşl-ı şer‘i

925 Tekellüm olmasa olmaz şehādet
Tekellüm qılmasa bulmaz hidāyet

Tekellüm itmese ol zāt-ı Bārī
Neden olaydı anun āşikārī

Ki ma‘lūm olaydı birliği anuñ
Kim añlayaydı sözün ol Hudānuñ

Sözi olmasa ḥod şāmit olurdı
Umūr-ı küllīde sākīt olurdı

Sükūt u şamt u naqş olurdı aña
Hidāyet olmaz idi saña baña

930 Tekellüm itdügiçün zāt-ı Raḥmān
Hidāyet eyledi insāna Qur‘ān

Zihī Qur‘ān[1] bürhān-ı İlāhī
Zihī āyāt[1] nūr-ı pādişāhī

Ki Haqquñ ol kelāmı oldı rüşen
Anuñla itdi birliğin mübeyyen

Tekellümdür nizāmı çünki şer‘üñ
Tekellümdür tamāmı aşl u fer‘üñ

Tekellümden temīz oldı mezāhib
Tekellümden bulundı her me‘ārib

935 Tekellüm pertevdür işbu rūḥuñ
Anuñladur senüñ fetḥ ü fütūḥuñ

Eger şek ider iseñ bu maḥalde
Qalursun mencilāb-ı muḥtemelde

(K/147a)

Hidāyet bulamazsun enbiyādan
Velāyet alamazsun evliyādan

İlāhuñ hazretinden dūr olursun
‘Adū-yı dīn olup maḫhūr olursun

Çü ma‘lūm oldu bu ‘ilm-i İlāhī
Ki oldu enbiyā anuñ güvāhı

940 Müfīd olup ṭabī‘at hīkmetine
Ḳabūl oldu Ḥudānuñ raḫmetine

(B/149a)

Yaraşmaz kim ola ol ehl-i felsef
Çün aña keşf olındı ‘ilm-i elṭaf

Letāfet rūḫda ğāyet bulınca
Laṭīfūñ diḳḳati elṭaf olınca

Şekālet olmaz andan münebbeh²⁴⁰
Çün ol teslīt aña gelmez müşebbeh

Anuñçündür ki Ḥaḳḳuñ mişli yoḳdur
Velīkin mazḫar-ı mevcūd çoḳdur

945 Mezāhirden bilür anı bilenler
Mezāhirden bulur anı bulanlar

Mezāhir āyine olmuşdur aña
Tecellī itmek için saña baña

Mezāhirden tecellī idüp ol nūr
Vücūd-ı kāyinātı kıldı ma‘mūr

Anuñ kim çeşm-i cānı oldu şāfī
Temāşā eyledi Şāfī vü Kāfī

Anuñ kim çeşm-i rūḫı oldu ma‘dūm
Bu tenbīh olur²⁴¹ aña ğayrı ma‘lūm

قوله تعالى وان من شيء الا يسبح بحمده ولكن لا تفقهون تسبيحهم²⁴²

²⁴⁰ Bursa nüshasında bu kelime yazılmamış.

²⁴¹ 949/b olur: oldu B.

²⁴² İsra, 17/44.

(B/159b; K:157a)

(B-4894; K-4975)950 Murād olan bu şeyden ol nefesdür
Nefes illā ki Hākdan muktebesdür

Ki şey'üñ ol nefes māhiyyetidür
Hākāyık mülkine şahıyyetidür

Velī müfred durur olmaz mürekkeb
Çü şūret olmadı hatt-ı müretteb

Huṭūṭı olmayınca yüzde ta'yīn
Dilinde bulamaz teklim-i tebyīn

Eger nuṭṭ olmasa bunlarda şābit
Kāmusı olsalar²⁴³ eşyā-yı sākit

(B/160a)

955 Cemādāt olur idi küllī eşyā
Beyān olmaz idi ism ü müsemmā

Çü kamu şey' nāṭıkdur muhākkaḫ
Muşaddaḫdur muşaddaḫdur muşaddaḫ

Bularuñ nuṭṭı küllī mu'cem oldu
Kimi ma'lem kimisi mübhem oldu

(K/157b)

Şular kim oldılar ehli İlāhuñ
Bu yoldan vardılar rāhına şāhuñ

Bilinür ehl-i hāle küll-i mu'cem²⁴⁴
Gerek mübhem ola gerekse ma'lem

960 Bu yoldur ey 'azīzim ḫurb-ı akreb
Bu dildür ey 'azīzim aṣl-ı mezheb

Bunuñ münkerleridür ba'd eb'ad
Ki anlaruñ vücūhı oldu esved

²⁴³ 954/b olsalar: olısar B.

²⁴⁴ Bu beyit Kıbrıs nüshasında bulunmamaktadır.

SONUÇ

Mesnevî nazım şekli divan şairleri tarafından benimsenmiş, bu şiiri sevenler tarafından sevilerek okunan bir tür olan nasihatnâme geleneğine kapı aralamıştır. Geleneğin bu türe uygulanışının kolay oluşu, İslam dininin müslümanları birbirlerine birer uyarıcı olarak nitelendirmesi bu türdeki eserlerin yazılmasını ve yayılmasını sağlamıştır.

Üzerinde çalıştığımız ve nasihatnâme özelliği taşıyan bir manzume olması sebebiyle adına *Manzûme-i Nasâyah* adını verdiğimiz eser Hakkânî'ye aittir. Bunu elimizde bulunan iki nüsha da desteklemektedir. Ancak klasik Türk edebiyatı kaynaklarında müellife dair herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Eserinde de kendisiyle ilgili hiçbir bilgi vermediği için hayatı, kişiliği, yaşam tarzı gibi konularda herhangi bir yorumda bulunma tasarrufumuz olmadı. Bu bakımdan elimizdeki iki nüshanın tamamına dayanarak hikmetli söz söyleme peşinde bir nâzım, Allah'ı hatırlatan bir dost, iyiliği emredip kötülükten men etmeye çalışan bir irşad yolcusu olduğunu söyleyebiliriz.

Bu çalışmamızda *Manzûme-i Nasâyah*'te bulunan âyet ve hadis yorumlarının yer aldığı kısımları Latin harflerine aktarmaya ve Hakkânî'nin bu bağlamda nasıl bir mesaj vermek istediğini araştırmaya çalıştık. Gerek eserin gerekse müellifinin daha önce duyulmamış ve üzerine bir çalışma yapılmamış olması bizi heyecanlandırdı ve her ikisini aydınlatıp bu alanda yeni bir ismi ilim dünyasına tanıtmaya gayretine sevk etti. Neticede adına ilk defa rastladığımız Hakkânî'nin bu eseri tanıtılmış oldu. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi hem eserde hem de kaynaklarda eserin yazıldığı dönem ve kime sunulduğu gibi bilgilere ulaşamadık. Hakkânî'nin elimizdekinden başka bir eseri olup olmadığını da bilemiyoruz. Bu nedenle bu soruları bizden sonra bu karanlık noktaları aydınlatacak çalışmacılara bıraktık ve onları yanlış yönlendirmemek adına herhangi bir yorumda bulunmamayı uygun gördük.

Hakkânî'nin klasik şiir geleneğine uygun, bu geleneğin hayat bulduğu üç dilin (Türkçe, Arapça ve Farsça) de inceliklerini sergilediği, zaman zaman üç dili bir arada kullandığı bölümlerin olduğu bu nasihatnâmenin gerek üslup gerek içerik bakımından önemli bir eser olduğunu belirtmek gerekir. Bu eser bir anlamda insanın kendisini görebileceği bir ayna niteliği de taşımaktadır. Eserde sık sık zarif ve nazik insan

olmaktan, sıradan insan olmamak gerektiğinden bahsedilmektedir. Bu bağlamda her okuyanın eserden kendince bir hisse alacağı, maddî ve manevî dünyasına dair cevaplar bulabileceği kanaatindeyiz.

Son olarak toplumlarda yaşanan problemlere karşı yol gösterici, birleştirici ve düzenleyici olan bu tür eserlere günümüzde eskisinden daha fazla ihtiyaç duyulduğunu düşünüyoruz. Ruh dünyalarında sarsıntılar yaşayan insanoğlunu sevgiye, barışa, doğruluğa ve insan haklarına saygılı olmaya yönlendiren çalışmaların, yaşanan sıkıntılara bir nebze de olsa merhem olabileceğine inanıyoruz. Bu yüzden hem bizim gibi genç çalışmacıların hem de tecrübeli hocalarımızın bu yolda yeni eserler ortaya çıkaracağını ümit ediyoruz.

BİBLİYOGRAFYA

ABDÜLFETTAH Ebu Gudde (Terc. Halil İbrahim Kutlay), Alüyyü'l-Karî Uydurma Olduğunda İttifak Edilen Hadisler, İnkılâb Yayınları, İstanbul 2014.

Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, Dârü'l Kütübü'l-İlmiyye, C. II, Beyrut 2009.

AKYÜZ, Kenan v.d., Fuzuli Divanı, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

AYAN, Hüseyin, Nesîmî; Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni, TDK, Ankara 2002.

AKDOĞAN, Yaşar, Ahmedî Divânı, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>

BİLMEN, Ö.Nasuhi, Kur'an-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1985.

Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, Sahih-i Buhari, İstanbul 1315.

CANIM, Rıdvan, Divan Edebiyatında Türler, Grafiker Yayınları, Ankara 2012.

CEYLAN, Ömür, Tasavvufi Şiir Şerhleri, Kapı Yayınları, İstanbul 2007.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, Melamîlik ve Melâmiler, Devlet Matbaası, İstanbul 1931.

GÜLER, Zülfi, Divan Şiirinin Kaynağı Olan Enbiya Menkıbeleri, Genç Kalemler Yayıncılık, Nevşehir 2014.

İbn-i Kesir, Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri, Çağrı Yayınları, İstanbul 1983.

İmam Gazali, İhyâu 'Ulumi'd-din Tercümesi, Bedir Yayınevi, İstanbul.

KAÇAR, Mücahit- YAZAR, Sadık, Şerîfî Dîvânı Manzum Bir Kur'an Tefsiri, Okur Akademi, İstanbul 2012.

KAPLAN, Mahmut, Hayriyye-i Nâbî, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2008.

KARTAL, Ahmet, Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevî, Doğu Kütüphanesi Yayınevi, İstanbul 2013.

KUR'AN-I KERİM VE MEALİ, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009.

- KÜÇÜK, Sabahattin, *Bâkî Dîvânı-Tenkitli Basım*, TDK, Ankara 2011
- LEVEND, A. Sırrı, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, İstanbul 1984.
- Müslim, Ebu Hüseyin b. Haccac El-Kuşeyrî, *Sahih-i Müslim*, Beyrut 1955
- NİZAM, Elif Ayan, “*Divan Şiirinde Bir Telmih Unsuru Olarak Ashâb-ı Kehf*”, *Turkish Studies*, Volume 8/13 Fall 2013.
- OKÇU, Naci, Şeyh Galib, *Kültür Bakanlığı Yayınları*, Ankara 1993.
- OKUYUCU, Cihan, *Divan Edebiyatı Estetiği*, İstanbul 2013.
- ÖZTOPRAK, Nihat, “*Klâsik Türk Edebiyatı’nda Manzum Yüz Hadisler*”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Marmara Üniversitesi 1993.
- PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011.
- SARI, Mehmet, “*Askerî Muhammed Gülaboğlu Dîvânı’nda Geçen Âyetler*”, TAED, Erzurum 2009.
- SEVGİ, Ahmet, “*Merdümî, Tuhfetü'l-İslâm: Manzum Kırk Âyet ve Kırk Hadis Tercümesi*”, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1993.
- _____ “*Okçu-zâde’nin Manzum Kırk Âyet Tercümesi*” Selçuk Üniversitesi Yayınları *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya 1994.
- TATÇI, Mustafa, *Yunus Emre Divanı*, *Kültür Bakanlığı Yayınları*, Ankara 1990.
- TÜRKDOĞAN, Melike Gökcan, “*Klâsik Türk Edebiyatında Kur’an Kıssalarını Konu Alan Mesneviler*”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.III, S.15, s.65.
- UZUN, Şerife 16. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatında Tevhid, TDV Yayınları, Ankara 2013.
- ÜZGÖR, Tahir, *Fehîm-i Kadîm Hayatı, Sanatı, Dîvân’ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 1991.
- YAVUZ, Kemal, “*Müştak Baba ve Na’tları*”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 5 , İstanbul 1997.

YENİTERZİ, Emine, Divan Şiirinde Na't, TDV Yayınları, Ankara 1993.

YILDIZ, Âlim, İslamî Türk Edebiyatı Sempozyumu, Sütun Yayınları, İstanbul 2012.

YILMAZ, Mehmet, Kültürümüzde Ayet ve Hadisler, Kesit Yayınevi, İstanbul 2013.

MANZÛME-İ NASÂYİH'İN NÜSHA ÖRNEKLERİ

A BURSA NÜSHASI

در ترجیح لغزیل آدم علیه الصلوٰه والسلام

جهان ذریه لیل شریفیت اشک کُنجا در الطیف

که الی کونین خلقا رضایا ک دخی هر کز یکا ک جت و چا

نوسی ثابت و موجود اولدی نوسی ممکن و معدود اولدی

ولیکن ادمک حقیقہ الله

کلام قدسی المبعنی اول شاه

حدیث قدسی خیرت طینه آدم بیلتی اربعین صبا

پوزغدم چهل صاخز بدی الله وجود طینت اول کوزل شاه

ایکی المذموری عزیز و نکریم زه خلاق و ذی تحلیو و تعظیم

بر تعظیم و بوقدرت قندنا اولدی بر شریف بونشاک قندنا اولدی

بیر عاقل اولانه بیکرامست کد انشا انکدر حو خلافت

معلم ادم اولدی هم ملک کن انچون کچدی ارغلی فلکان

قریب قادری انا و احیه اولد ملک خا حجه قلبی بولدی بول

اکا چون لی مع الله اولدی جا صل و طغیری اکا اولمادی اجل

ماد آمدن احمد بچحق مصدق و صدق قند و صدق

که اولم طلوع بول محبوبی خودر نه سورتم سر پشردن رما صدق

چخاطور دنج طور سوز سر عرک که اولد رنوخه سی جان و جها

بلا اسرار فی نور ری طکت دهم اخبار فا اولاد شاهک

ملا یکن اولد لر مقبول ایدن لر لطاف بوله لر معقول ایدن لر

نور ضایع لر دیو اولار جبهه و منکر و پر دیو اولار

دیو کبر اسجدو یعنی لادم که اولد زانه محبوب اعظم

نه مستقبل قلوب انده نه مانا نوسی ارحمه اولدی مرانا

سجود ایدن لر اول مطلوب سیرت بشدیلر تجلای فرجه

مکر شطانه کول اولمادی فایع عجب کور ندی که کاصانع

نیاز اقامدی ناز ایدی الهه دوشوریدی کند و بختی صبا

کبر لک ایدوب شطان خلق کلامی حقیق طوبانی مصدق

خلیفه نوره نار اولماد کدر ملک رحمانه یار اولماد کدر

لطیفک ضدی قندنا اولد ظهر کد انده کور بنه نور می منور

حقارتله بقوی بک و سجود لیاقت کور بدی و اریق سجود

سجود ایدک چو کسر نفس اولور انی هر کچی قند اید بیلور

شور کم کس نفس ایدلری جبا مرواد که اولد لر اهل ایمان

انی بلادی شطانه کرم ادم کماله اولیسر جان عالم

جهان انزلت چون مخلوق اولدی کاکه محبوبی مصدوق اولدی

سور پشتمی انی فایعین انچون ذکر اولندی کافله نون

زهی حسن و زهی لطف و زهی حق
 زهی سلطان زهی اسرار مغلق
انما عرضنا الامانة على السموات والارض فما بين
ان يجننها فاشفقن وحملها الا انسانا انه كان ظلوما جهولا
 کلای و سزای و حبلک اخی کل
 کلای عثمان نطفک و اصل کل
 ایشکل و حی متر لادن خبر لر
 قماش الله سر معتبر لر
 که موجود اولوبن بوجله ثنیا
 نامش انر و جن و زنی با لا
 خطاب الیدی جدا ارض همایه
 دخی ارض سمان مفضاه
 که سزده بر امانت تو بسیاره
 انک سر پنی سینه د بسیاره
 ابا ایوب قوسی اول خبر دن
 دخی اشفاق الیدی اول نظر دن
 قبول یلا مد پلر عرض حققی
 ندما کلاما مد پلر فرض حققی
 ولی اده قبول بلاوی آف
 قامت بلدی اول سر نهانی
 خبره را و جن ارمه رفت دن
 میترا و جن کلکی صفت دن
 بلور علم البقیین و راه حق
 بولور قائنده حقتک الختصا
 اول اشناده اولور ایشتر اکاسد
 ولیکن بر غرور ایدمانی رود
 چون اسفاط الاضغانا اولد^{مطلوب}
 که بی پرده تجلی اید محبوب
 پس اندا پیش عن البقیینه
 لیاث بوله ایمانله دینه

امانت صادقی اول جسمینک
 تسلی بوله تصدیقینه حابک
 کل آمدی اول امانت بند و کن بل
 انک ادراکنه بر چاره سن قل
 اگر در سنا امانت جاندر چیا
 که اول جانلیه حی در جسم حیوان
 بنایدورم که امانت نطق اولور
 که هر اولر لغده جودی نطق اولور
 که زینا نطق جانک مرستی در
 نه سزیت بلکه فضل عزتند
 اگر روح اولسه دی محمول انسا
 مساوی اولدی حونا انسا
 عرضندان محفوا اولدی تفهیم
 مراد الله ایچین نطق اولدی تکلم
 که غیر شبد نطق اولما دی ظاهر
 ولیکن جانی نطق ایدی قادر
 امانت نطق اولور اوله الجلاله
 کاتکله در سنک عزت کمالک
 اگر صابشا اولدی بوجودک
 بلتردی رسو سبل حدودک
 که ناطق اولسجنه شکل انسا
 اولور حوانله معنی ک
 انک تفضیل و تهنیری ندر نطق
 کمال فضل و تجزیری ندر نطق
 پس ایدی بلکه بونطق خطنی
 اولور اهل حقتک اصل طریقی
 طریقی اهل حقتک نطق خودر
 نه تکلم الیسه اول ما صدقند
 کئی کم نطقنک اصل سنی بلن
 ظلم اولور که انی تحسین فلن
 اولور اولر جهول بی تفهیم
 که ایزخندن اسمای تعلم
 چون نطق اصلیدر اسمای کلک
 دخی ماهیتی اشباهی کلک

حمول اولدی و جودی اوم که
 شولر کم بولد لاندن هدايت
 کمال معرفت حاصل ايدر لر
 بلور لر سوزن فاول ذوالجلال
 اولور لر عاشقی اول چي پاکک
 خلاص اولوب بلور لر نطفه
 بولارک قلبی خاضه اولدی
 هدايت بولد لر تکليم حقدن
 ملائک بولن قلدی طاعت
 شولر کم نابعد ما نبي انک
 ملک لور اولد لر بی شبه و شک
 شولر کم اتدی اسمای تعلیم
 شياطين قولنه تصدیق ايدر لر
 نه جسم آدمی بحسبیا ايدر لر
 نه امر سجده استین بيلور لر
 اولور لر منکر ای وضع حقدک
 عرض فکر ايدن لرا مرحقی
 هدايت تکليم سا که با که
 کور لر هر ايدن کفایت
 طریق با نحق ايجره کدر لر
 دبلر لر معرفت اولد و الجمالک
 طوبی نبدنه بواب و خاکت
 دل نراد اولد لر حق حقدن
 بولارک جانلری جانانه اولدی
 خلیفه اولد لر تعلیم حقدن
 آما نیک ایلیم اندی افامت
 طریقه کدر لر کبریا نیک
 چون اسما د لرندن اولدی نیک
 نه بسوند کم ندر تکلم و تفهیم
 ابالسک سوزنه تحسین ايدر لر
 نه انک نطفی مطلوبیا ايدر لر
 نه نطفیدن انک حظ العبر لر
 بلشتر سترنه منشور بر ثلث
 حدو شه حمل ابد ب منشور فی

کلامک سرخ کلامه نزل
 امامک توب نطفی اول
 ظهورن ما خدا ندر کلامک
 قلدر لر برده ارد نه بحسب
 نه ظاهر دن وار لر مصطفی
 مفدا ولتر بولاره نزل الله
 اگر چه اولد لر حیوان ناطق
 که انسان آدمی تصدیق ایلر
 چون انسان اشرف کائناتک
 بولر انسانیتدن بی خبر در
 طلوم اولوب جهول اولور لور
 جهنمه اید فالور لر اسلر

کفایر اندر سیر فی الله

بکون سپرده بصورت کونیی
 دمشدر انبیا نیک خیری احد
 مصدق کده اولد لر صادقی
 قوی مدوئ اولما د قه حاصل
 نه حکم کنده صور ندر کونیی
 سراج اولیا و غیر سمد
 کائک قولد ره قول اچون حول
 انک عینده حاصل اولدی کامل

چون اولدی قوت و قدره قان
 که موج ذابنی مستور فیله
 کورین سکل اولابی ذات علیا
 بلین موج اولابی اصل دریا

البحر بحر علی ما کان فی قديم
قلوبک اشکال کلها
 نه حکمدرنه قدر ندر الهی
 که کذک اوله کندوک کواهی
شهد الله انه لا اله الا هو الملائکه و اولوا العلم لما یجاب

سک صدک چوری غیدی زله
 ندن بو قعی ایشای الهه
 بلی قهر بیه لطفک علیتدر
 کچی بر رکھی بیک در جمالك
 جلالی تقی فلسه ناسرنت
 ولیکن سترایش غیبی جماله
 قنادر بو مقامک ابتدایی
 به سع و به بصل اولن کرکد

سما علیه روانک روشن البر
 کلا سله حیانا اولور و جک
 که رسم وحد نظام اولدی وجوده
 چکر سنک رسم وحدی وار و روده

الفصیحة
 زهی درای هر یکم ایچنده بر جلا
 زیلور که بو جکرک ناز و جندو مال
 نه طوبی لور که بو جکرک ایچنده زنده
 هبسته مسغرق و لیکن بجزدن غا
 زهی جکرکها بستور زهی راکه غا
 کلای روح وفادار و رفیق مویم
 بو جکرک ملک سربک قدم جکرک
 جمالیکن اولشور هر بر باشکال اولشور
 بو ظاهره که اولور بو اوج چون کبریا
 موزوق هر یکا طر تسک کر این وجه
 نوزوم سمعه کرمه که کو کلو که اولور
 کلام تعسکی سن ندر سن قلبک ایچنده

سیر فی التوحید
 تاملت غرنا و لشکر کی سفلی کل
 ناکر لور که اولور حدن نیرد مقصد
 نه لشلر که کندند بو جکرک سن
 زهی غریبه هی قدر بنه هی حکمت هی
 زهی ذرک بایستور زهی عشق هی
 کاسن سماع اولور کم بو سوری سن
 ولیکن بو جکرک اولور لوسا جکرک
 که نوزوم جکرک اولور اولی قوسا هم اول
 چکنم موج اولور اولور جکرک بو
 کلام حقی فکر اهدب نوزوم فی کلام
 انک تسبیحدر سکر نوزوم اولور جکرک
 عجب بودر که بنه دونین در سن ایچون

B. KIBRIS NÜSHASI

ملائک اوله لمقبول ایدینلر
 تعرض ایلینلر دیو اولالر
 دبر کالم اسجد و ایضه لادم
 نه مستقیل قلوب انزه نه مانی
 سجود ایدیلر اول مطلوبه وجه
 مکر شیطان که اول اولمادی قانی
 نیاز اتمادی نار اتمدی الایه
 تکبر لک ایدوب شیطان اجن
 که خاک الکر اول طاعت جلیف
 خلیفه نوره نار اولمک کرکر
 لطیف فتدی قندن اوله مطهر
 حقارتله بقوب خاکی وجوده
 سجود اتمک چو کسر نفس اولور
 شکر لکم کسر نفس لقمه بر اجمان
 انی بلمادی شیطان کم بو آدم
 جهان انوکل کچون مخلوق اولدی
 سوسه رندی انی ذات بیچون

لطافت بوللم معقول ایدینلر
 رحیم و منکر بر ریو اولالر
 که اولدر ذاته محبوب اعظم
 قنوت ارفقه اولدی رانی
 ییشدیلر بجلائی فتوحه
 بی کعب رندی انزه کار صانع
 دشردی کندوی بیخ سیاهی
 کلام حق دتمادی مصدق
 قتی سجود ر پوز شریفه
 ملک رحمانه یار اولمک کرکر
 که انزه کورنه نور مستور
 لیاقت کورمدی و رقی سجوده
 انی هر کیشنه قنده ایدیه بییلور
 روادرم اولالرا اهل ایمان
 کالمیلر اولیسر جان عالم
 که اگامجوبلنی مصدوق اولدی
 انوکچون ذکر اولندی کافلون

در ترجمه تفسیر تفسیر آدم

جهان دن برد لیل انرفیت
 کالنج کونزه خلق ارض افلاک
 قنوت ثابت و موجود اولدی
 ولیکن آدمک جعنده الله

حدیث قدسی حضرت طیبته آدم بییدی اربعین صباحاً صدق الله العظیم

یوخردم چل صباحی دیدی الله
 ایکی المله بر ذی عز و تکبریم
 بو تعظیم بو قربت قندن اولدی
 یتر عاقبل اولانه بو کرامت

وجود طین انک اول کوزل شاه
 زهی طلاق وزی تخلیق و تعظیم
 بو شریف بو نشانت قندن اولدی
 کراف نکر رحمتی خلافت

سعلم آدم اولدی هم ملکن دن
 تقرب بولدی ذات واجبه اول
 اگاجون لی مع الله اولدی جلال
 مراد امدن امد در محقق

نه سوز کم سوبیلدر ما صد قدر
 که اولدر خواجی جان و جهانک

در مدح حضرت محمد مصطفی صلوات الله علیه و علی آله

اشکل کم بجادر الطغیت
 دخی هم کن دیکله جبت جلالک
 قنوت ممکن و معدود اولدی
 کلام قدسیله یعنی اول شاه

که عین اوله ذاتی اول وجودک	ایکلیک کیده و صنفده و دودک
که زیر اجتماع اولی فیضین	وجودی ذاته اولی امانت در عین
قدیمین اوله و غیرت اوله	بوتصدیق نجح آل اهل قیله
بو حکم صادق انزلی طبع کامل	بنوک سلبیتی در عقله شامل
بسلی اوله ای باری و دودک	حقیقت عین کار کرد وجودک
بو مصداق کرد و شکر سبیل	کتاب باطن اوله در دایه
قال علی کرم الله وجهه	انا کلام الله التاطق
وواکف تکلم لا تشهر	ودا کف تکلم ولا تشهر
وانت الکتب بلطین الذی	با حروف بطین المضمیر
وان کس عرف حل الرموز	فکسک موج به اسطر
کتاب باطنک که لوح جانور	محل نور نطق غیب اندر
متون اکثر سیک جان و دلون	شروع صادق ایل اربع کلون
کتاب آیه کلامه کور عرشینی حقیق	اوقی جانیده مشورینی رنگ
قال الله تعالی وکان برشده علی الماء الایم	
خدا تک عرشه ایل و زره بلبل	کوکل آینه سن علیه سلبل
که قبک مطیع انوار اوله	سکن فایح اسرار اوله
یوان تلخ که بر روشن صفت در	محل نطق و نور صبر فستدر

جالی کبی اوله زوی حسن	کالی کبی اوله زوی فن
فنون جمله موجود اعیان	انگفته اوله جمله صیران
الوجه جمله اشیا کار کرد	ولی انسان نمودن معتبر
انوجون کم بو تا لیفات اشیا	بر اصل او زره اوله ای بار دانا
که برشی بر کمال اولدی قادر	احکامه ای اسکال ظاهر
ولیکن بو وجود پاک انسان	کمال جمله سیده اولدی عرفان
توشبوک کماله مقدر	توشکک کماله مقدر
بوزدن ذاتی زاید ذاتی فاضل	اکا حاصل اولوبدر عقل کامل
کلام پاک خود نور مطهر	کتاب چه خود روح مصور
علوم اولین و آخرین	فنون طبین و طاهرین
اکا تعلیم اید بدر ذات واجب	انی مرثوب اید بدر متی رانف
زهی حسن و زهی لطف و زهی	زهی سلطان زهی اسرار خلق
قوله تعالی انما عرضنا الامانة علی السموات والارض والجال فابین ان	
یحکمنها فاشفقن منها وجاها الانسان انه کان ظلوما جهولا	
کلای دریای وحیک داخلی کل	کلای عیان نطق و اصل کل
اشکل وی منزلدن خبر لر	تاما ایلستر معتبر لر
که وجود اولین بو جمله اشیا	تامتاشس و جن زبر و بالا

جالی

خطاب الله في هذا الرض وسماءه
 که سزده بر امانت قومیسارم
 ابا ایدوب ثبوت اول خبر دن
 قبول ایلامد بیلر عرض حقیق
 ولی آدم قبول ایلامدی آنه
 خبردار اوطیق امر معرفت دن
 بلور علم البیتین وراه خاصه
 ولیکن بر غرور ایدر آنه رد
 چون اسقاط الاضافات اولدیکه
 بس اندن پیشه عین البیتینه
 امانت صادق اولوب سینه انک
 کل آمدی اول امانت بیرونکی بل
 اگر در سک که امانت جاندر جان
 بن ایدورم که امانت نطق اولور نطق
 که زیر نطق جانک رتبتی در
 عرضتاق حقیق اولدی تخفیم
 که غیر شنیده نطق اولمادی ظاهر

دخی ارض وسمادن معنضاً به
 انک برخی سیزه دیسیارم
 دخی اشفاق ایدوبن اول نظر دن
 نذر الکلامد بیلر فرض حقیق
 غایت بلدی اول ستر نمانه
 میمز اوطیق کلکی صفت دن
 بلور صفت فتنده اختصامه
 او انا سده اولور اثنین الکاسد
 که بی پرده تجلی ایدره محبوب
 لیاقت بوله ایمانیده دین
 تسبیح بوله نقد یقنده جانک
 انک ادراکته بر چاره حسن قلی
 که اول جانیده می در جسم حیوان
 که هر ورانده جودی نطق بلور نطق
 نه رتبت بلک فضل عزته در
 مراد الله اچون نطق اولدی تخفیم
 ولیکن جانن تقدیر اندی قادر

امانت نطق در اول ذواطلاک
 اگر صامت اولدی بو وجودک
 که ناطق اولیجه شکل انسان
 انک تعضیل و تمیزی نذر نطق
 بس امدی بلک بو نطق حقیق
 طریقی اهل حقیق نطق حقدن
 کیشتم نطقنک اصلینه بلنر
 هم اولور اول جهوتی تخفیم
 چون نطق اصیل در اسمای کلک
 حول اولدی وجود آدم آکا
 شکر کم بولدیلر اندن بیایت
 کمال معرفت حاصل ایدر لر
 بلور لر سوزنه اول ذواطلاک
 اولور لر عاشقی اول وجه باکلک
 خلاص اولوب بلور تن فلتندن
 بولار که قلب حقیقانه اولدی
 بیایت بولدیلر تخفیم حقدن

که انکلا در سسک عز و کمالک
 بلنر دی رسو مبله حد و دک
 اولور حیوانله معینده یک آن
 کمال و فضل و تجویزی نذر نطق
 اولور اهل حقیق اصل طریقی
 نه تخفیم البیسه اول ما صدق در
 ظنوم اولور که انی تحقیق ملنر
 که انتر حقدن اسمای تخفیم
 دانی ما هیتی اشیای کلک
 بیایت اعلی چون سک با آکا
 کور لر مرهرا تینون کفایت
 طریق پاک حق اچره کیدر لر
 دل لر بیوزنه اول ذواطلاک
 طویله بندنه بو آب خاکلک
 دل اراد اولور بلر حق رحمتدن
 بولار که جانلری جانانه اولدی
 خلیفه اولدی بلر تخفیم حقدن

ملائک جو نبرہ قلدی اطاعت
 شولکم تا بعیدر انبیا تک
 ملکر اولدیلرین شیدوشک
 شولکم اندی اسمای تعلیم
 شباطین قولنه تصدیق ایدرلر
 نه جسم آدمی محبوب ایدرلر
 نه امر اسجد و اسرن بلورلر
 اولورلرنگری اول صنع حقیق
 عرض نکر ایدینورلر امر حقی
 کلامک سترنه الهامینرلر
 امامک ایسوب نطقینه تاویل
 طهورن مآخذ ایدرلر کلامک
 قلوبلر برده لر اردن محبوب
 نه ظاهر دن وارر لوصطفایه
 منید اولماز بولاره قول الله
 اکبری اولدیلر حیوان ناطق
 که انسان آدمی تصدیق ایدر

ارائک اهل هم اندی افانت
 طریقتده کدر لر کبر یا تک
 چون اسما و لرنن اولمدن تک
 نبلسون کم ندر تکلم و تعظیم
 ابالیس سوزنه تحقیق ایدرلر
 نه انک نطقه مطلوب ایدرلر
 نه تعجبندن انک حفظ الورلر
 بترسم سترنه منشور رنگ
 صدونه حمل ایدوب منشور رقی
 اشیدوب رمزه طکلا نیرلر
 بلانر لر ندر تحصیل تکمیل
 بطون الکلم لر اول امامک
 کورنر جانلر نیر روی مطلوب
 نه باطنن یتشر لر حدایه
 اولور لوصطفادن کور و مکراه
 ولی انسان و یکل ولادی و حق
 انک کلیمه تحقیق ایدر

چون انسان اشرف ذریه کایا تک
 بولر انک نبشندن نه خبر در
 علوم اولوب جهول اولور لر انکر
 کلمات اندر سیرنه الله

نه حکمدر نه صورت کورنر
 دیشدر انبیا تک فخر احمد
 مصدقده که اولدر صادق القول
 قوی رویت اولما دقده حاصل
 دیدی کم کورسز و چه خداتنه

نه حکمدر نه صورت کورنر
 سلاح اولیا و نور سرمد
 که انک اقوالدر بر قول چون قول
 انک عینینه حاصل اولدی کاسل
 سنکم کوردر کورسز بر آستنه

قال النبی صلی الله علیه و آله
 کورنرک شے لازمدر بلورسن
 چه ممکن اولینر الا اصنافه
 که ممکن کلور اندن وجوده
 اگر ایبار سیاوز ننی رویت

قولہ تعالی وجوه بومیز ناضرة الی ربها ناطرة الایه
 اگر بو نطقه تصدیق انزبیک
 وارزون اختر لامد بیسینه
 آله طوفو بولدن کتربیک
 یتشر سن الی شربینه

۳۰

اگر کافر اولاد کر چه بود پس	و اگر مشرک اولاد کر چه بود پس
قوتی منزه بنین خوب ملک	قوتی ملککنده خوب مالک
اگر کافر در رسک بر ما بود	سختی افق در نار و قود
و اگر بر ما فرود رسک بودی	زینوب غیرت و دینه جندی بودی
اگر بر من در رسک ای مسلمان	صدور کم اولدی بو عالمده سلطان
بیر منی که مسلمان دیر اولور رسک	که اول اسمی اگاسنیت فلور رسک
سختی قبل ایلدیشکسن کما سنسن	قله تخت دیا و نینسن ایا نسنسن
بجز علم بجز دین بجز معراج	بجز حکمت بجز قدرت بجز معراج
حقیقه تواتر اعتباری	که نه ملک بوج الهه اختیاری
دکله اعتبار الاعماسنه	دکله اختیار الاصلسنه

انوار صفت بحر قدیم

زهی دریای غرق آتش جانانه	عدم طیش وجود کن فلکانه
مخبط اولمش جمیع کائیناته	بسیط اولمش فوان شمشکانه
ذوات نذن بولوبدر زبیر و بالآ	حیات نذن بولوبدر کئی اشیا
انک منجم بکار نذن اولور جان	که اول جانبله حیدر جسم بولان
نه عقیننه بوجرک عقل امر دی	نه فکر بله کنارن کک کوردی
نه کیفیاتند واردر بد آیت	نه حیثیاتنه بولندی غایت

نه تقدیر اند بلر امواج فرضن	نه تحریر ایلد بلر طول و عرضن
عقال اولمش معمول انک اچنده	توفلش افول انک اچنده
تو علم انذن اولدی انده عابرن	تو تکون انک بوق انک اچیز
صیاله شمه سینیه عقل در انک	دنی طیمان ایدر ماغزناک
بجز دیا در ای عارضه در بیا	که کند و ورغیننه اولدی کویا
ولیکن ورغنی ور لغده پنهان	ینه سم بر لگی بر لکده بیک آن
چو غرورش ایلدی اول بحر احضر	عطار ایلدی انواع کوحضر
تجلی ایلدی محرابی روص	بشدی عقل و جان انذن ندم
چون اولدر قوت و قدرتین قادر	انچون اندی بو امواج ظاهر
که جوی ذاتنه مسور قیلد	وجودی عالمی معمور قیلد
کورینش شکل اولانذات علیا	بلینش موج اولان اصل دریا

البحر بحر علیا کانی قدیم ان الوارث امواج وانهار لا یحجب شکل
شکلها بمن شکل قیامت فوی انهار

نه حکمتدر نه قدرتدر الهی	که کند و مک اول کند و کواهی
قول قائله شهد الله انه لا اله الا هو والحمد لله واولو العزیز قایما بالقسط	
سکن ضد کخو بو غدی از لده	که قبلیدی کاشرکت خلده
نذن بوننی و انبای ای الهسم	نذن بوژنک مرات ای پناهم

بلی قصه بر لبه لطفک علتیدر	که ذلتک وار لغو ملک الغنیدر
کمی بر در کمی بیکدر جمالک	کمی نارو کمی نور در جلالک
جلال نفی فلسفه نار غنیرت	جمال ثابت بل نور و صلت
ولیکن ستر مشن غنیت جمال	که در ایم شکل اولور قابل زوال
فنا در بو معامک ابتلا سے	بقادر اول فنا نلتک انتاس
یه سمیح و یجز اولق کر کرب	چونطق اولدک صدر فلق کرک
سما علیه روانک روشن اولور	نظردن هم جھانک گلشن اولور
کلا سیر جیات اولور وجودک	ولی محفوظ کار کدر حدودک
کر رسم وحد نظام اولدی چوده	کر رسم وحدی وار و دوده

العصبة فی التوحید

زهی در بای چهر نغم ایچده جمله اشیا	غامت غرق اولمش کی اسفل کی اعلا
نه بیور لر که بو بکر نزار حد و پائانه	نه اکلر که اول حددن نیر در مقصد اقصا
نه طویش کله بو بکر ایچده زنده اولمش	نه بلبلر که مکندر بو جمله چوشن سودا
هیش خیره مستغرق ولیکن بخون مافل	زهی عیرت زهی قدرت زهی حکمت زهی پائانه
زهی بخیر بینه سر زهی در بای فانیسنر	زهی ذات بدایت سر زهی عشق زهی شیدا
کلای روح وفادارم رفیقم ونسم بایم	بکاسن مستغ او کلم دیم بو ستری بین سکا
بو بکری بلبلک ستر سکر قدم بخری در روی	ولیکن بو جواد نلر اولور ارموح بحر آرا

جھانک ولسون سک بو کمال تشاکلر	که بو نلر چوچون اولدی قولا سار لم سمر آ
بو طایفه در که اولور ارموح چو نلر بخون کمال	چونکیم صبح اولور زایل اولور بکر بون سارا
ینوکه بر کجا دوشک کورانه وجه الی	کلام حق فکر ایچده نولور اسرنه اگما
نه سوزنک سحر کورنه کولکوله اثر و بر سه	انک سچدر کسوز مؤثر اولور در حقا
کلام غنسی کیم سن ایدر سن فیکلر چند	بجیع در که سینه دونین دیر سکر کچون آ
جاب نغم ایچده بیاندن بو صوت فز که اکلر	که استنبای سحر اکلر اولور بلر کویا
سکا چون برده لر اولمش بو پناه سنکیم جانم	کر سکر برده ابدن نلر کولر کله بکت
اگر توحید استر سکر هارا اسقاط انسانیت قل	و کر تحقیق دکلسر ک وجود مفرد اول فردا
دنی اشکال اولمز بوندن اوزر که امل توحیده	که عینی واجبی بلر وجود جمله محض آ
بو نوری کسه کورمز ولیکن صدق لای دل	بو بکره کسه کرم بچون نکر ابدن آلا
بو سوزدن شونلر اکلر کلام حق فکر ایچر	بو کمانی املاره صور کم اولور لر کوهر علیا
بو سوزن هم بولور سن هم ایدر سن هم نلر کوسک	اگر حقانے ربکدن اولور سه رحمت افرا

در صفت اولیاء الله

نه شیرین دیش امل معرفتو	که لایقدر و لیه بهر صفتو
ولر یونیک محبوب الیه	موصد یعنی اللهک کول آحه
جھیک مظهری وهم جباله	الهک فضل و عتر جباله
شریعت سکنده سیر انمش	طریقت عالمینی طبر انمش

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Yusuf ATASEVEN
Doğum Yeri:	Zile/ TOKAT
Doğum Tarihi:	10.09.1985
Medeni Durumu:	Evli
Öğrenim Durumu	
Derece	Okulun Adı
Lise	Bahçeşehir Atatürk Lisesi
Lisans	Sakarya Üniversitesi/ Fen-Edebiyat Fakültesi/ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans	Selçuk Üniversitesi
Tel:	0543 920 93 94
Adres	Alacasuluk Mah. 561. Sok. No:1 D:4 Karaman